T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA BİLİM DALI

TÜKETİCİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde DORUK

BURSA – 2025

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA BİLİM DALI

TÜKETİCİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde DORUK

Danışman:

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

BURSA – 2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı'nda 702214010 numaralı Gözde DORUK'un hazırladığı "Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, ……. günü …… - ……..saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ……..….. (başarılı/başarısız) olduğuna …… (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mehmet ÇINAR
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Semih OKUTAN
Sakarya Üniversitesi

Üye

22/08/2025

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18/07/2025

Tez Başlığı / Konusu: Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 146 sayfalık kısmına ilişkin, 18/07/2025 tarihinde şahsım tarafından ***Turnitin*** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%15**'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
18/07/2025

Adı Soyadı:	Gözde DORUK
Öğrenci No:	702214010
Anabilim Dalı:	İşletme
Programı:	İşletme
Statüsü:	Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı	**:** Gözde DORUK
Öğrenci No	**:** 702214010
Anabilim Dalı	**:** İşletme
Programı	**:** Yüksek Lisans
Tezin Türü	**:** Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar adı soyadı	Gözde DORUK
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	İşletme
Bilim dalı	Üretim Yönetimi ve Pazarlama
Tezin niteliği	Yüksek Lisans
Tez danışmanı	Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

TÜKETİCİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Son yıllarda artan küresel çevre sorunları ve bilinçsiz tüketim sonucu karşı karşıya kalınan doğal kaynakların tükenme riski insan yaşamı ve ekosistem için ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Tüketici davranışlarının çevreye olan zararlı etkilerinin en aza indirilebilmesi, mevcut tüketim kalıplarının değiştirilmesini ve sürdürülebilir tüketim davranışlarına geçişi gerekli kılmıştır. Sürdürülebilir tüketim davranışlarına ilişkin süreçlerde belirleyici olan aktörlerden birisi de tüketicilerdir. Tüketici davranışlarının daha sürdürülebilir hale getirilmesi kapsamında tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörlerin araştırılması konuyu önemli hale getirmiştir. Bu kapsamda ilgili literatür incelendiğinde, sürdürülebilirlik konuları farklı ülke grupları içerisinde farklı bağlamlarda incelenmiş olsa da Türkiye'de sürdürülebilir tüketim alanında yapılan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu araştırmanın amacı, tüketicilerin sürdürülebilir tüketime yönelik tutumunu etkileyen faktörleri belirlemek ve tutumun sürdürülebilir tüketime yönelik niyeti ve niyetin de sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Araştırma modeli "Uyaran-Organizma-Tepki" (S-O-R) modeli çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma verileri kolayda örnekleme yöntemine göre ve Türkiye genelinde toplanmıştır. Verilerin toplanma sürecinde çevrimiçi anket yöntemi uygulanmıştır. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-YEM) kullanılmıştır. Analiz sonucunda çevresel ilgi, sosyal medya bilgi paylaşımı, çevresel endişe ve algılanan çevresel sorumluluk boyutlarının sürdürülebilir tüketime yönelik tutum boyutu üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca sürdürülebilir tüketime yönelik tutum boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik niyet üzerinde ve sürdürülebilir tüketime yönelik niyetin de sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde anlamlı ve yüksek bir pozitif etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçları hem makro hem de mikro açıdan önemli çıkarımlara sahiptir.

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilir Tüketim, Sürdürülebilir Tüketim Davranışı, Tutum, Niyet, "S-O-R" Modeli, PLS-YEM

ABSTRACT

Name & surname	Gözde DORUK
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Business Administration
Subfield	Production Management and Marketing
Degree awarded	Master
Supervisor	Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

A RESEARCH ON FACTORS AFFECTING CONSUMERS' SUSTAINABLE CONSUMPTION BEHAVIOR

In recent years, the increasing global environmental problems and the risk of depleting natural resources resulting from reckless consumption have become serious threats to human life and ecosystems. Minimizing the harmful effects of consumer behavior on the environment has necessitated changing current consumption patterns and transitioning to sustainable consumption behaviors. Consumers are among the decisive actors in the processes related to sustainable consumption behavior. Investigating the factors that influence consumers' sustainable consumption behavior has become crucial in making consumer behavior more sustainable. In this context, a review of the relevant literature reveals that while sustainability issues have been examined in different contexts across different country groups, studies on sustainable consumption in Turkey are limited. The purpose of this study is to identify the factors that influence consumers' attitudes towards sustainable consumption and to reveal the effects of these attitudes on intention towards sustainable consumption and the effects of intention on sustainable consumption behaviour. The research model was approached within the framework of the 'Stimulus-Organism-Response' (S-O-R) model. Research data were collected throughout Turkey using the convenience sampling method. An online survey method was used to collect the data. The data collected in the study were analysed using partial least squares structural equation modelling (PLS-SEM). The analysis revealed that environmental interest, information sharing on social media, environmental concern, and perceived environmental responsibility have a significant and positive effect on attitudes toward sustainable consumption. Additionally, it was found that the dimension of attitudes toward sustainable consumption has a significant and high positive effect on intentions toward sustainable consumption, and that intentions toward sustainable consumption also have a significant and high positive effect on sustainable consumption behaviour. The research results offer important insights from both macro and micro perspectives.

Keywords:

Sustainable Consumption, Sustainable Consumption Behaviour, Attitude, Intention, "S-O-R" Model, PLS-SEM

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimimin her aşamasında destek olan, akademik bilgi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan, öğrencisi olmaktan büyük bir onur duyduğum değerli danışman hocam Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında bana güç kaynağı olan, her kararımda yanımda duran, sevgisini ve desteğini her an hissettiğim anne ve babama, yüksek lisans yolculuğumda beni hiç yalnız bırakmayan ve kardeşi olmaktan gurur duyduğum değerli kardeşim Olcay DORUK'a sonsuz teşekkür ederim.

Tez dönemim süresince ilgi ve desteklerini esirgemeyen, bilimsel birikimlerinden faydalandığım tüm hocalarıma ve özellikle veri toplama sürecinde desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **iii**
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iv**
YEMİN METNİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖNSÖZ ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xii**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiv**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı, Önemi ve Tarihsel Gelişimi 4
1.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Önemi 4
1.1.2. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi 8
1.2. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı ve Gelişim Süreci 10
1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı 10
1.2.2. Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri 13
1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Düşüncesinin Gelişim Süreci 17
1.2.3.1. Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı 18
1.2.3.2. Çevre ve Kalkınma Raporu (Brundtland Raporu) 19
1.2.3.3. Rio Konferansı 19
1.2.3.4. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı 21
1.2.3.5. Rio +5 Zirvesi 21
1.2.3.6. Johannesburg Zirvesi (Rio +10) 21
1.2.3.7. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio + 20) 22
1.2.4. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları 22
1.2.5. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 29

İKİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞI

2.1. Sürdürülebilir Tüketime İlişkin Genel Çerçeve 41
2.1.1. Sürdürülebilir Tüketimi Ortaya Çıkaran Gelişmeler 41
2.1.2. Sürdürülebilir Tüketim Kavramı 42
2.1.3. Sürdürülebilir Tüketimin Kapsamı 47
2.1.4. Sürdürülebilir Tüketimin Boyutları 50
2.2. Sürdürülebilir Tüketim Davranışına İlişkin Genel Çerçeve 51
2.2.1. Sürdürülebilir Tüketim Davranışının Tüketiciler Üzerindeki Etkisi 53
2.2.1.1. Doğal Kaynak Kullanımında Sürdürülebilir Tüketim Davranışı 55
2.2.1.2. Ürün Tüketiminde Sürdürülebilir Tüketim Davranışı 59
2.3. Tüketici Davranışlarını Açıklamaya Yönelik Teori ve Modeller 64
2.3.1. Planlı Davranış Teorisi 65
2.3.2. Değer-İnanç-Norm Teorisi 65
2.3.3. Teknoloji Kabul Modeli 66
2.3.4. Uyaran-Organizma-Tepki "S-O-R" Modeli 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 69
3.2. Araştırmanın Kapsamı 71
3.3. Araştırma Tasarımı ve Araştırmada İzlenen Süreç 71
3.4. Araştırma Yöntemi 72
3.4.1. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi 72
3.4.2. Araştırmada Kullanılan Anket Formu ve Veri Toplama Yöntemi 73
3.4.3. Araştırmada Kullanılan Boyutlar, İfadeler ve Kaynakları 74
3.5. Hipotez Geliştirmeye Yönelik Ampirik Literatür Araştırması, İlgili Hipotezler ve Araştırma Modeli 76
3.6. Araştırmada Kullanılan Analiz Yöntemleri 81
3.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Elde Edilen Sonuçlar 83
3.7.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları 83
3.7.2. Güvenirlik Analizi Sonuçları 85
3.7.3. Ortak Yöntem Yanlılığı Analizi Sonuçları 86

3.7.4. Ölçüm Modeli Analiz Sonuçları 87
3.7.4.1. Faktör Yükü Analiz Sonuçları 87
3.7.4.2. Cronbach's Alpha, Birleşik Geçerlilik ve AVE Değeri Analiz Sonuçları 89
3.7.4.3. Ayrışma Geçerliliği Analiz Sonuçları 90
3.7.4.3.1. Çapraz Yük Analizine Göre Ayrışma Geçerliliği Sonuçları 91
3.7.4.3.2. Fornell-Larcker Ölçütüne Göre Ayrışma Geçerliliği Analizi 92
3.7.4.3.3. HTMT Ölçütüne Göre Ayrışma Geçerliliği Analizi Sonuçları 93
3.7.5. Yapısal Eşitlik Modellemesi Analizi ve Elde Edilen Sonuçlar 95
3.7.5.1. Yapısal Eşitlik Modellemesi Yol Analizi Sonuçları 95
3.7.5.2. Yapısal Modele İlişkin Değerlerin Analiz Sonuçları 98
3.7.5.2.1. İçsel VIF Değerleri Analiz Sonuçları 99
3.7.5.2.2. Gizil Değişkenlerin Açıklanma Katsayısı (R^2) Analiz Sonuçları .. 100
3.7.5.2.3. Etki Büyüklüğü (f^2) Değeri Analiz Sonuçları 101
3.7.5.2.4 Tahmin Gücü (Q^2) Değeri Analiz Sonuçları 102
3.7.5.2.5. Model Uyum Değerlerinin Analiz Sonuçları 103
SONUÇ 106
KAYNAKÇA 112
EKLER 146
EK 1: ETİK KURUL ONAY BELGESİ 146
EK 2: ANKET FORMU 147

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Tanımı 31
Tablo 2: Sürdürülebilir Tüketime Yönelik BM Önderliğinde Yapılan Çalışmalar 43
Tablo 3: Sürdürülebilir Tüketime İlişkin Tanımlar 44
Tablo 4: Çalışmada Kullanılan Ölçek Boyutları, Boyutların İfade Kodları, Ölçek İfadeleri ve Yararlanılan Kaynaklar 74
Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri 84
Tablo 6: Güvenirlik Analiz Sonucu 85
Tablo 7: Ortak Yöntem Yanlılığı Analiz Sonucu 86
Tablo 8: Faktör Yükü Analiz Sonuçları 88
Tablo 9: Cronbach's Alpha, Birleşik Geçerlilik ve AVE Değeri Analiz Sonuçları 90
Tablo 10: Çapraz Yük Analiz Sonuçları 91
Tablo 11: Fornell-Larcker Kriterine Göre Ayrışma Geçerliliği Analiz Sonuçları 93
Tablo 12: HTMT Değerine Göre Ayrışma Geçerliliği Analiz Sonuçları 94
Tablo 13: PLS-YEM Yol Analizi Sonuçları 96
Tablo 14: İçsel VIF Değerleri Analiz Sonuçları 99
Tablo 15: R^2 Değerleri 100
Tablo 16: f^2 Değerleri 101
Tablo 17: Q^2 Değerleri 103
Tablo 18: Model Uyum Değerleri 104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sürdürülebilirlik Kavramının Bileşenleri 7
Şekil 2: Üç Sütun (Three Pillars) Modeli 24
Şekil 3: Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı 25
Şekil 4: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 30
Şekil 5: Dünya'da Sorumlu Tüketim ve Üretim Performansına İlişkin Son Durum 34
Şekil 6: Dünya'da İklim Eylemi Performansına İlişkin Son Durum 36
Şekil 7: Türkiye SKA Endeksi ve Gösterge Panoları - 2024 39
Şekil 8: Sürdürülebilir Tüketimin Kapsamı 49
Şekil 9: Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışları 55
Şekil 10: Ürün Yaşam Ömrü ve Sürdürülebilir Tüketim 60
Şekil 11: SOR Model 68
Şekil 12: Araştırma Süreci Akış Şeması 72
Şekil 13: Araştırma Modeli 81
Şekil 14: PLS-YEM Analiz Sonucu 96

KISALTMALAR LİSTESİ

SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SOR	: Stimulus – Organism – Response
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
AVE	: Açıklanan Ortalama Varyans
CR	: Birleşik Güvenilirlik
HTMT	: Heterotrait – Monotrait Ratio Oranı
PLS – YEM	: Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi
OYY	: Ortak Yöntem Yanlılığı
UNCED	: United Nations Conference on Environment and Development
UNCHE	: United Nations Conference on the Human Environment
UNEP	: United Nations Environment Programme
WCED	: World Commission on Environmentand Development
IUCN	: Union for Conservation of Nature and Natural Resources
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
GRI	: Global Reporting Initiative
UNDP	: United Nations Development Programme
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
WWF	: World Wide Fund for Nature
ESG	: Environmental, Social and Governance
KSS	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk

GİRİŞ

Sanayi devrimi, hızlı nüfus artışı ve teknolojide yaşanan ilerlemeler; iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çevre kirliliği gibi sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum çevre üzerinde oluşan tahribatın en aza indirilebilmesi ve ekosistemin devamlılığının sağlanabilmesi amacıyla sürdürülebilirlik kavramının önem kazanmasında bir çıkış noktası olmuştur. Sürdürülebilirlik, bireylerin ihtiyaçlarını çevre üzerinde herhangi bir zarar bırakmadan giderebilmesi ve doğal kaynakların bilinçli kullanımıyla devamlılığının sağlanabilmesi olarak ifade edilmektedir (Şen, 2022: 393).

Hızlı nüfus artışına paralel olarak tüketim miktarlarında meydana gelen artış, mevcut doğal kaynakların tükenmesine yönelik endişeleri artırmış ve sürdürülebilir olmayan tüketim kalıplarının değiştirilerek, atıkların azaltılması, doğal kaynakların ve çevrenin korunması gerçeği kapsamında 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri - SKH" belirlenmiştir (https://sdgs.un.org/goals). Erişim Tarihi: 05.01.2025. Bu hedefler arasında yer alan "Sorumlu Tüketim ve Üretim" (SKH 12) hedefi, sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının kazandırılmasına ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (1999) sürdürülebilir tüketimi, tüketim miktarlarını azaltmak olarak değil, daha bilinçli tüketim gerçekleştirerek, daha sürdürülebilir yaşam koşullarını sağlayabilmek olarak belirtmiştir (Akdoğan, 2023: 49).

Sürdürülebilir tüketimin sağlanmasında tüketiciler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir aktördür (Lee vd., 2015: 599). Bu noktada tüketici davranışları özellikle çevreye yönelik sorunların önlenebilmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Mevcut tüketim kalıplarının sürdürülebilir tüketici davranışları yönünde değiştirilmesi gereklidir. Dolayısıyla sürdürülebilir tüketime yönelik bir bilinç oluşturmak ve tüketicileri sürdürülebilir tüketim davranışlarına teşvik etmek amacıyla sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörleri araştırmak oldukça önemlidir.

Literatürde sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda (Bayazıt ve Akkaya, 2024; Dimitrova vd., 2022; Figueroa-García vd., 2018; Lee vd., 2015; Matharu vd., 2021; Saari vd., 2021; Sanne, 2002; Han ve Yoon, 2015; Wang vd., 2014; Wu vd., 2013; Yıldız ve Kelleci, 2022) tutum, niyet, öznel norm, sosyal etki, kişilik özellikleri,

demografik özellikler, çevresel kaygı, algılanan davranışsal kontrol, çevresel sorumluluk gibi farklı değişkenler farklı araştırma modelleri çerçevesinde incelenmiştir.

Sürdürülebilir tüketim davranışlarını açıklamaya yönelik yapılmış olan çalışmalarda farklı değişkenler farklı araştırma modelleri çerçevesinde incelenmiştir. Bu ve diğer çalışmalar incelendiğinde *tez çalışmasının araştırma sorusu*, tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının hangi faktörlerden etkilendiği ve bu faktörlerin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum, niyet ve davranış üzerinde etkisinin olup olmadığı ve ne ölçüde olduğudur. Bu araştırma sorusu kapsamında *tez çalışmasının amacı,* tüketicilerin sürdürülebilir tüketime yönelik tutumunu etkileyen faktörleri belirlemek ve tutumun sürdürülebilir tüketime yönelik niyet ve niyetin de sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Araştırma modeli Uyarıcı-Organizma-Tepki (SOR) modeli çerçevesinde oluşturulmuştur. SOR Modeli, sürdürülebilir tüketim kapsamında tüketici davranışlarını analiz etmek için kullanılan bir teoridir (Mehrabian ve Russell, 1974). Çalışma bağlamında "Uyarıcı" (S) olarak çevresel etki, sosyal baskı, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, çevresel endişe, algılanan çevresel sorumluluk, çevresel ilgi, algılanan çevre bilgisi ve sosyal medya bilgi paylaşımı değişkenleri; "Organizma" (O) olarak sürdürülebilir tüketime yönelik tutum ve "Tepki" (R) olarak sürdürülebilir tüketime yönelik niyet ve sürdürülebilir tüketim davranışı değişkenleri ele alınmıştır. Diğer araştırmalardan farklı olarak uyarıcı olarak nitelendirilen daha fazla sayıda egzojen değişken araştırma modelinde yer almıştır. Önerilen kapsamlı araştırma modeliyle sınırlı sayıdaki sürdürülebilir tüketim davranışlarına ilişkin mevcut literatürün genişletilerek literatürdeki boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sürdürülebilirlik kavramı ve önemi, sürdürülebilir kalkınma göstergeleri sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin gelişim süreci, sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ve amaçları ile dünyada ve Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları başlıkları detaylı olarak ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise ilk olarak sürdürülebilir tüketim kavramı ve bu kavramı ortaya çıkaran nedenler ve gelişmeler, sürdürülebilir tüketimin kapsamı ve boyutları konuları ele alındıktan sonra sürdürülebilir tüketim davranışı, sürdürülebilir tüketim

davranışının tüketiciler üzerindeki etkileri ve tez konusuyla ilgili olarak tüketici davranışlarını açıklamaya yönelik teori ve modeller konuları ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise önerilen araştırma modelinde yer alan her bir Egzojen değişkenin sürdürülebilir tüketime yönelik tutuma, tutumun sürdürülebilir tüketime yönelik niyete ve niyetin de sürdürülebilir tüketim davranışına olan etkisine yönelik ilgili literatür incelenmiş ve hipotezler oluşturulmuştur. Ardından tüketicilerden toplanan veriler, yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada yer alan sonuç ve öneriler başlığı altında ise analiz sonuçları, literatürde bulunan farklı sonuçlar bağlamında değerlendirilerek gelecekteki araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı, Önemi ve Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde ilk olarak sürdürülebilirlik kavramının önemi ve gelişim süreci, ardından sürdürülebilir kalkınma kavramı farklı açılardan ele alındıktan sonra kavrama ilişkin tarihsel gelişim süreci ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yönelik genel çerçeve aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

1.1.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Önemi

Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi ve teknolojik ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan hızlı ve plansız büyüme beraberinde nüfus artışında da hızlı bir artış meydana getirmiştir. Nüfus artışındaki bu değişimle birlikte doğal kaynakların hızla azalması, fosil yakıt kullanımının artması ve buna paralel seyreden çevre kirliliği, küresel ısınma gibi insan yaşamını olumsuz etkileyen sorunlar gün geçtikçe etkisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Bu sorunların ve bilinçsiz tüketim sürecinin çözüme ulaştırılabilmesi gerekliliği "sürdürülebilirlik" kavramına olan ilgiyi artırmış ve kavramı günümüzde daha fazla önem verilen ve telaffuz edilen bir kavram haline getirmiştir (Şen vd., 2018).

Sürdürülebilirlik kavramının geniş bir kullanım alanı oluşturmasında, yaşam kalitesinden ödün vermeden doğal kaynakların tekrar yenilenebilmelerine imkân sağlayacak şekilde tüketilmesi farkındalığı yatmaktadır (Yavuz, 2010). Kavramın özünde ise sosyal, çevresel ve ekonomik faktörlerin etkin kullanımı yer almakta (Akgül, 2010), bu da ekosistemin taşıma kapasitesini aşmadan sağlanabileceği anlamına gelmektedir (Prescott-Allen, 1991). Taşıma kapasitesi, mevcut tüketim tarzının çevre şartlarında olumsuz bir değişim yaratmadan ve gelecekteki ideal kapasiteyi azaltmadan, uzun vadeli sürdürülebilirliğin sağlanabileceği birey sayısını ifade eder (Abernethy, 2001: 9).

Ekonomik kalkınmayı hızla tükenen kaynakların olumsuz bir şekilde etkileyeceği ve devamında çevresel sorunları da getireceği düşüncesi, toplumları çevrenin korunmasına

yönelik çeşitli uygulamalar geliştirmeye yöneltmiştir. Geleneksel çevre tutumları ile sürdürülebilirlik arasındaki en önemli fark, geleneksel çevre tutumları çevresel bozulmanın en aza indirilmesine ve çevrenin korunmasına odaklanıyorken sürdürülebilirlik ise daha uzun bir zaman diliminde, daha dinamik ve kapsayıcı bir biçimde bu süreçlerin yönetilmesine odaklanmaktadır (Portney, 2015: 5).

Ekosistemlerin korunması, mevcut ve gelecek nesillerin devamlılığının sağlanabilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu durumun sağlanabilmesinde iki temel düşünce yer almaktadır. Bunlar; doğal kaynak tüketiminin etkin yönetimi ve çevre yönetimidir. (Sakalasooriya, 2021).

Sürdürülebilirlik kavramının çok boyutlu bir yapısının olması ve hayatın hemen her alanında yer bulabilmesinden dolayı birçok tanımı mevcuttur.

Kavram Latincede "sustain" kelimesinden türetilmiş olup İngilizcede ilk sözlük kaydı 1980'lerin sonlarında yapılmıştır. Sürdürülebilirliğe tekabül eden "sustainability" kavramı "sürdürmek", "devam etmek" anlamlarında Oxford sözlüğünün online versiyonunda kullanılmıştır (Yolles ve Fink, 2014: 1).

Sürdürülebilirlik terimi ilk kez Dünya Doğayı Koruma Birliği'nin (International Union for Conservation of Nature- IUCN) 1982'de yayınladığı Dünya Doğa Şartı raporunda kullanılmıştır. Bu rapora göre, insanların faydalandığı ekosistem içerisindeki canlıların, çevrenin ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için en iyi şekilde ve bütünlüğe zarar vermeyecek biçimde yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır (Yazar, 2006: 3).

Sürdürülebilirlik düşüncesinin görüldüğü ilk alanlardan birisi ormancılıktır. Buradaki esas düşünce ormandan üretilmiş olanın fazlasını tüketmemektir (Akdoğan, 2023: 44). 1713 yılında Hans Carl von Carlowitz tarafından ormanların devamlılığını sağlayabilmek için kesilmek durumunda kalınan yaşlı ağaçların yerine yeni ve genç ağaçların dikilmesi önerilmiştir (Schmithüsen, 2013).

Birleşmiş Milletler'in 1987'de yayımladığı Brundtland Raporu'na göre ise *sürdürülebilirlik* terimi, *gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama kapasitesini riske atmadan, bugünün gereksinimlerini karşılayabilme durumu* olarak ifade edilmiş ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (WCED, 1987: 40). Bu raporun

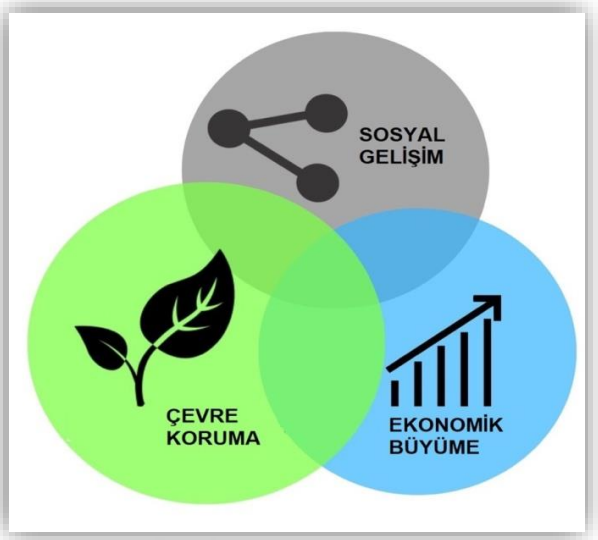
yayımlanmasından sonra "sürdürülebilirlik" terimi, "kalkınma" terimi ile ilişkilendirilmiştir (WCED, 1987). Sonuç itibariyle, bugün yapılmasına karar verilen kalkınma, gelecek olan kuşakların mevcut kuşaklardan daha zor bir durumda kalmamasını garanti etmelidir. Bir başka ifadeyle, kişi başına düşen refahın zaman içerisinde azalmaması için sürdürülebilir bir yaşam kalitesi sağlanmalıdır (Akgül, 2010).

Daha sonraki dönemlerde sürdürülebilirliğin tanımları çeşitli şekillerde genişletilmiştir. Sürdürülebilirliğin başlangıç noktası olarak, teknolojik alandaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan çevresel sorunların çözüme kavuşturulabilmesi ve ekosistemin dengeli bir şekilde devamlılığının sağlanması gösterilebilir (Ivascu vd., 2015: 703-704). Sürdürülebilirlik, doğal kaynakların dengeli bir şekilde kullanımını sağlarken, aynı zamanda ekosistemi ve ekonomiyi de korumaya çalışır (Swaney, 1987). Sürdürülebilirliği tanımlamada kullanılan ortak temalar aşağıdaki gibi özetlenebilir: (Brown vd., 1987: 717).

- Dünya üzerindeki insan yaşamına devamlı destek sağlamak,
- Biyolojik kaynak stoklarının uzun vadeli bakımı ve tarımsal sistemlerin verimliliği,
- Dengeli insan nüfusu,
- Sınırlı büyüyen ekonomiler,
- Çevresel sistemlerde devamlı kalite olarak sıralanabilir.

Yukarıdaki tanımlardan da görüleceği üzere, sürdürülebilirliğin tekil bir oluşum veya yaklaşım değil, değişkenlik ve çeşitlilik içeren bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

Sürdürülebilirlik düşüncesi sosyal ve çevresel açıdan bireylerin yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlarken aynı zamanda sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesini de amaçlamaktadır (Mankoff vd., 2007). Bu kapsamda sürdürülebilirlik kavramının üç bileşeni bulunmaktadır. Şekil 1'de sürdürülebilirlik kavramının bileşenleri görülmektedir.

Şekil 1: Sürdürülebilirlik Kavramının Bileşenleri

Kaynak: Özurgancı Eşkin, P. (2019). Sürdürülebilirlik nedir? *Ekolojist.net* https://ekolojist.net/surdurulebilirlik-nedir/ Erişim Tarihi: 08.01.2025

Bileşenler incelendiğinde, sürdürülebilirliğin ekonomik büyüme, çevrenin korunması ve sosyal gelişim bağlamında ele alındığı görülmektedir. Doğal kaynakların düzensiz kullanımının engellenebilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bu bileşenler dengeli ve etkili bir şekilde uygulanmalıdır. Bu üç bileşene ilişkin açıklamalar aşağıda verilmektedir: (Özurgancı Eşkin, 2019, 3.alt başlık)

- **Çevre Koruma:** Sürdürülebilirlik esas olarak doğada ve çevrede mevcut olan kaynakların sınırlı ve tükenebilir olduğu hususuna dikkat ederek, bu kaynakları rasyonel yaklaşımlar ile kullanmaya odaklanmaktadır.
- **Ekonomik Büyüme:** Bu bileşen doğal çevrenin zarar görmeden, toplumları rahat bir yaşama ulaştıracak ekonomik büyümeyi hedef almaktadır.
- **Sosyal Gelişim:** Bu bileşen toplumların sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılayabilme performansının iyileştirilmesine yoğunlaşır ve doğal çevre içerisindeki insan ilişkilerinin sağlamlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Sürdürülebilirlik bileşenleri olan Çevresel (atıklar, emisyonlar, biyoçeşitlilk, doğal kaynak tüketimi, geri dönüşüm), Ekonomik (tasarruf, ekonomik büyüme, inovasyon, Ar-Ge) ve Sosyal (İnsan hakları, toplumsal katılım, sosyal adalet, fırsat eşitliği ve cinsiyet eşitliği) bileşenlerin bütünleşik ve uyum içerisinde yürütülmesi sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi anlamına gelmektedir (Özurgancı Eşkin, 2019, 3.alt başlık).

1.1.2. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sürdürülebilirlik düşüncesinin geçmişine bakıldığında ilk olarak tarım, ormancılık gibi yenilenebilir kaynaklar konusuyla ilgili olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Bozlağan, 2005). Sürdürülebilirlik terimi ilk olarak Carlowitz 1713'de kaleme aldığı "Sylvicultura Oeconomica" kitabında, yaşamımızda önemli bir yer tutan ve azalmakta olan ormanların yeniden ağaçlandırılarak geliştirilmesi gerektiğini böylece devamlı kullanılabileceğini ifade etmiştir (Göcen ve Şahin, 2021).

Pigou 1912 ve 1920 yıllarında yazmış olduğu Zenginlik ve Refah (Wealth and Welfare) adlı çalışmasıyla sürdürülebilirlik fikrini uyandırmış ve insanlığın refahı için gerekli olan üç özellikten bahsetmiştir. Bunlar; doğa, insan aracılığıyla ortaya çıkarılan malzemeler, insan gücü ve bilginin toplanmasıdır. Pigou bu üç özelliğin her birinin bir diğerinin yerini alabileceğini öne sürmüştür. Buna göre, eğer bu özelliklerden birisi zayıflarsa, diğerleri onun tekrar oluşmasını sağlayabilir ve böylece gelecek nesiller devamlı bir düzeni devralmış olur (Bozlağan, 2005). Bu görüş literatürde, "zayıf sürdürülebilirlik" olarak yer almıştır (Pearce ve Turner, 1990: 18).

Stockholm Konferansı ile aynı zamanlarda, toplumun farklı kesimlerinden bilim insanlarının bir araya gelmesiyle oluşturulan Roma Kulübü tarafından, 1972 yılında "Limits to Growth" (Ekonomik Büyümenin Sınırları) raporu hazırlatılmıştır. Bu kaynak, çevresel sorunlarla ekonomide yaşanan sorunlar arasında çok güçlü etkileşimin olduğunu gündeme taşımış, çevresel konulara olan ilgiyi yeniden artırmıştır. Çalışmada çevre kirliliği, nüfus, beslenme, hammadde ve sınai üretim olarak beş parametre önerilmiştir. Raporda, dünyadaki kontrolsüz ilerlemenin aynı şekilde devam etmesi durumunda yaşanacak çevresel bozulmalar ve hammadde sorunundan dolayı tüm canlılar ve doğa için tehdit unsuru oluşturacağı karamsar bir ifadeyle belirtilmiştir (Meadows vd., 1972 akt; Bozlağan, 2005).

Ekonomik Büyümenin Sınırları'nın ardından 1972 yılında Stockholm şehrinde düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda yer verilen çevre ve ekonomik kalkınma konuları ilk defa gündeme taşınmıştır. Bu konferansta kalkınmanın çevre üzerinde bir hasar bırakmadan da gerçekleşebileceği vurgulanmıştır (Adams, 2006). Konferans sonucunda, "Çevreci Kalkınma" (Eco Development) görüşü üzerine odaklanılmıştır (Şen vd., 2018).

Sürdürülebilirlik kavramının en kapsamlı tanımı 1982 yılında "Dünya Doğa Şartı Belgesi"nde yer bulmuştur (Yazar, 2006). Bu belgeye göre sürdürülebilirlik, kaynakların etkin bir şekilde kullanımı ve bilinçli bir tüketimin sağlanması, aynı zamanda dengeli ve devamlı bir ekosistemin varlığı için de gerekli özenin gösterilmesini gerektirmektedir (Yazar, 2006: 3).

1987'de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED) yayımlamış olduğu Brundtlant "Ortak Geleceğimiz" adlı rapor, sürdürülebilirlik teriminin küresel anlamda yaygınlaşmasında ve farkındalık oluşturulmasında etkin bir role sahip olmuştur (Bilgili, 2017). Rapor sürdürülebilirlik kavramını, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların da gereksinimlerinin karşılanabilmesi amacıyla kaynakların etkin kullanımı olarak belirtmiştir (WCED, 1987: 40).

1992 yılında Rio de Janeiro'da toplanan Yeryüzü Zirvesi olarak bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UN Conference on Environment and Development - UNCED) gerçekleştirilmiştir. Konferans sonucunda detaylı bir rapor hazırlanmış, çevresel sürdürülebilirlik ve kaynakların dengeli kullanımına dair ilerlemeler için devletler, işletmeler ve sivil toplum kuruluşlarına iş birliğinin öneminden bahsedilmiştir (Özmehmet, 2008). Konferansın sonunda "Gündem 21" isimli bir faaliyet raporu ile "Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi" ve "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" sunulmuştur (Özmehmet, 2008). Rio Yeryüzü Zirvesi'nin yirminci yılı kapsamında yine Rio'da, Rio +20 Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Rio +20 Zirvesi'nde, çevresel, sosyal ve ekonomik alanlarda iyileştirmelere devam edilmesi, kaynakların bilinçli bir şekilde tüketilmesi ve yoksullukla mücadele konularına yönelik sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin oluşturulması kararı alınmıştır (Yıldırım ve Nuri, 2018).

Kaynakların azalması ve çevresel bozulmaların ekosistem üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin yaygınlaşması, yaşadığımız dünyada bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Bu sonuçların önüne geçebilmek amacıyla sürdürülebilirlik düşüncesi geliştirilerek sürdürülebilir kalkınma üzerine odaklanılmıştır.

1.2. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı ve Gelişim Süreci

1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan çevresel tahribatlar, ülkeleri çevrenin bozulmasını önleyecek ve çevrenin korunmasına katkı sağlayacak kalkınma stratejilerini uygulamaya mecbur kılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma yalnızca çevresel kaygılara odaklanmamış aynı zamanda sosyal ve ekonomik kaygılara da odaklanmıştır. Az gelişmiş ülkelerde daha fazla hissedilen çevresel bozulmalar ve yoksulluk gibi problemler ile gelişmiş ülkelerde ivme kazanan ekonomik faaliyetler, kaynak tüketimi ve nüfus artışı arasındaki ilişkinin sürdürülebilir bir kalkınmayı odağına alan bir strateji bağlamında değerlendirilmesi ve az gelişmiş ülkeler için oluşan çevresel bozulmayı azaltırken ekonomik faydayı artırmaya yönelik uygulamalar üzerinde çalışılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Hart ve Dowell, 2011). İnsanlığın devamlılığının sağlanabilmesi için, ekolojik çevrenin muhafaza edilmesi ve ekonomik kalkınma ilişkisinin dengeli bir şekilde yürütülmesi düşüncesi gelişmiştir (Akgül, 2010).

1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (United Nations Conference on the Human Environment – UNCHE) sonucunda, sürdürülebilir kalkınma ile çevreye ilişkin konularda yetkin bir kuruluş olarak belirtilen Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (United Nations Environment Programme - UNEP) temelleri atılmıştır (Kayhan, 2013). Çevrenin küresel bir problem olarak tartışıldığı konferansta, sürdürülebilir kalkınma kavramına öncülük eden "eko-kalkınma" kavramı ilk defa ele alınmış ve çevrenin bozulmasını önlemeye yönelik ilkeler hazırlanmıştır (Barbosa vd., 2014: 2). Eko kalkınma görüşü çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmanın iki önemli unsuru olarak vurgulanan "gelecek kuşakların kaynaklarının korunması" ve "insan merkezlilik" konuları gündeme taşınmıştır (İşgüden vd., 1995: 203-204 akt; Alagöz, 2007).

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development - WCED) tarafından yayımlanan "Ortak Geleceğimiz (Brundtland)" raporu, sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk defa kullanıldığı ve 1960'lı yılların kalkınmaya yönelik tutumlarıyla 1970'li yılların çevresel tutumlarının sürdürülebilir kalkınma düşüncesiyle bağdaştırıldığı bir rapordur (WCED, 1987).

Raporda gün geçtikçe kendini daha fazla hissettiren ekolojik problemlere yönelik çevrenin geliştirilmesi, gelişimle birlikte ekonomik büyüme bağlamının iyileştirilmesi ve bu iyileşmenin sürdürülebilir kılınması, insanlığın devamlılığının sağlanmasında önemli bir çıkış noktası kabul edilmektedir (Bozlağan, 2005). Brundtland Raporunda iki temel kavrama odaklanılmıştır: (WCED, 1987)

1) "İhtiyaçlar kavramı" özellikle dünya üzerindeki yoksulların temel ihtiyaçları, bu duruma daha fazla öncelik verilmeli,
2) Teknolojik ve toplumsal örgütlenmenin hem günümüz hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesine getireceği kısıtlamalar düşüncesi.

Ek olarak WCED'in yapmış olduğu sürdürülebilir kalkınma tanımı temelinde üç ilkeyi barındırmaktadır. Bu ilkeler; "Çevresel Bütünlük", "Ekonomik Refah" ve "Sosyal Adalet" ilkeleridir. Her bir ilkenin kendi içerisinde ayrı bir öneme sahip olmasından dolayı ilkelerden biri dahî ihmal edildiğinde sürdürülebilir kalkınma tam anlamıyla gerçekleşemez (Bansal, 2005: 198). İlkelere ait açıklamalar aşağıda verilmiştir:

- **Çevresel Bütünlük İlkesi:** Çevresel bütünlük ilkesi, insan eylemlerinin dünyanın doğal kaynaklarına zarar vermemesini sağlar. Ekosistemlerin taşıma kapasitesi ile yenilenme kapasitelerinin kısıtlı olduğu farz edilmektedir (IISD, 1995). Doğal kaynakların hızla tükenmesi, sera gazlarının atmosfere salınımı, nüfus artışı ve buna bağlı olarak gerçekleşen tüketimin artması çevresel bütünlüğe yönelik bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Çevre bozulmaya uğrarsa, insan yaşamının devamlılığının sağlanmasında gerekli olan kaynaklar da tehlikeye uğrayacaktır. Bu nedenle insan faaliyetlerinin doğal çevreye zarar vermediği sürece sürdürülebilir kalkınma sağlanabilecektir (Bansal, 2005).
- **Ekonomik Refah İlkesi:** Bu ilke, ekonominin büyümesini sağlayacak mal ve hizmetlerin üretilmesi ve dağıtılması yoluyla daha ideal yaşam standartlarına ulaşmayı teşvik eder (WCED, 1987).
- **Sosyal Adalet İlkesi:** Bu ilke, toplum içerisindeki birey ve grupların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için fırsat ve kaynaklara eşit katılımı hedefleyen bir olgudur. Amaç herkes için adil bir yaşam sağlayabilmektir (WCED, 1987).

Brundtland Raporunun ardından standart tanımın belirsizliğini ortadan kaldırabilmek için literatürde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin alternatif tanımlar geliştirilmiştir. Bu

tanımlar sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmaya yönelik işleyişin ve sistemin nasıl oluştuğuna dair temeli oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma teorisi iki ayrı sürecin bir araya getirilmesini temsil eder. Denklem olarak düşünülecek olursa, sürdürülebilirlik kavramı ile kalkınma teorisi birleştirilir: (Sharpley, 2000: 3)

Sürdürülebilir Kalkınma = Kalkınma + Sürdürülebilirlik

Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma kuramı, kalkınma kavramını sürdürülebilirlik kavramıyla bir araya getirerek, sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik, toplumsal ve ekonomik süreçleri daha basite indirgeyerek kapsamlı bir şekilde araştırılabilir (Sharpley, 2000: 3 aktaran Gedik, 2020).

Ekosistemin taşıma kapasitesi olarak da ifade edilen sürdürülebilir kalkınma Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources - IUCN) tarafından yapılan tanımda (IUCN, UNEP ve WWF, 1991), ekosistem ve ekonomik kalkınma birbirinden etkilenen ve birbirinden beslenen iki kaynak olarak ifade edilmiş ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sadece sürdürülebilir bir ekosistem ile mümkün olabileceğinden bahsedilmiştir (Akgül, 2010: 149).

Sürdürülebilir kalkınma kavramına üç ahlaki zorunluluğun rehberlik edeceğinden bahsedilmektedir. Bunlar; insan ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak, ekosisteme bir diğer ifadeyle doğanın bütününe saygı duymak ve sosyal eşitliği geçerli kılmak (Holden vd., 2017) şeklinde ifade edilir. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde çevresel, sosyal ve ekonomik kriterlerin dengeli bir şekilde yürütülmesi kritik bir husustur (Munasinghe, 2001). Bu noktada üç temel yönün bilinmesi önemlidir. Çevresel yön, ekosistemlerin sürekli değişen koşullara uyumlu olmasını, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve doğal kaynakların aşırı tüketiminden kaçınılarak istikrarlı bir kaynak kullanımını ortaya koymaktadır. Sosyal yön, insanı merkeze alan bir boyuttur. Gelir dağılımında eşitliğin sağlanması ve toplumsal katılımcılık gibi yeterli sosyal hizmetlerin sağlanması sosyal boyutun bileşenlerindendir. Ekonomik yön ise sınırlı kaynakların kullanımıyla ilgilidir (Munasinghe, 2009: 34-35).

Sürdürülebilir kalkınmada sürdürülmesi gerekenin ne olduğuyla ilgili temelde iki yanıt öne sürülmektedir. Bunlar: (Daly, 2006: 1 aktaran Gedik, 2020).

- Öncelikle fayda sürdürülmelidir ki gelecek olan kuşakların faydasında herhangi bir azalma olmamalı, mevcut durumun iyi olduğu kadar gelecekte de aynı durumun devamlı olması sağlanmalıdır.
- İkinci olarak fiziksel verim sürdürülmeli ki doğal kaynakların tüketimi ve kendini yenileyebilme hızı arasında denge kurulmalıdır. Böylece fiziki akışın devamlılığı, kaynakların sürdürülebilir yönetimi sağlanmalıdır.

Sonuç itibariyle sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi alınacak kararlara tüm toplumların aktif katılımının sağlanması, kaynakların etkin kullanımı ile sürdürülebilir kılınması, gelecek nesillerin de refah içinde yaşayabilmesine olanak tanıyan bir ekonomik büyüme ile ekosistem arasındaki dengenin muhafaza edilmesi ve ekolojik süreçlerin sürdürülebilir bir niteliğe sahip olmasıyla mümkün olacaktır (Alagöz, 2007: 11).

1.2.2. Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri

Sürdürülebilir kalkınma kavramının kapsamının geniş olması nedeniyle kavramın tanımlanması ve değerlendirilmesinde belirsizlik olabilmektedir. Bu belirsizlikler ise sürdürülebilir kalkınmanın göstergeler aracılığıyla ölçülmesini zorunlu hale getirmiştir. Göstergeler, karar vericilere, halka ve yöneticilere rehberlik sağlarken aynı zamanda gerçekleşen eylemlerin etkililiğinin değerlendirilmesinde ve bir hedefe doğru ilerlemeyi ölçmede kullanılan niceliksel ölçümlerdir. Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesine ve karakterize edilmesine yönelik Parris ve Kates (2003: 4-8) çalışmalarında 12 gösterge belirlemiştir (Gedik, 2020). Bu göstergeler hem alanı bir bütün olarak temsil edecek hem de tanım, süreç ve teknik metodolojiye yönelik yaklaşımların çeşitliliğini gösterecek şekilde seçilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmayı ölçmek için kullanılan göstergeler aşağıda kısa ele alınmaktadır.

I. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (UNCSD)

1992 yılında Dünya Zirvesi olarak ifade edilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının takip edilmesini sağlayabilmek için Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlardan oluşan sürdürülebilir kalkınma gündemini önemli ölçüde ilerletmiştir.

Ayrıca İtici Güç (Driving-Force-D), Durum (State-S), Cevap (Response-R) boyutlarından oluşan DSR kapsamında 134 göstergeli Sürdürülebilir Kalkınma Veri Setinin geliştirilmesi sağlanmıştır.

II. Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Danışma Grubu (CGSDI)

Uluslararası düzeyde bir görüşme olan The Consultative Group on Sustainable Development Indicators (CGSDI), 1996 yılında Wallace Global Fonu tarafından yapılan yatırımla, çalışma göstergelerini yalnızca bir sürdürülebilirlik endeksi oluşturmanın zorluğuna dikkat çekmek için toplanmıştır. 46 gösterge ve 100'den fazla ülkenin katılımıyla düzenlenen "Sürdürülebilirlik Kontrol Paneli" oluşturulmuştur. Aynı zamanda CGSDI, kişisel göstergelerden oluşan puanları belirlemek ve bulunan verileri grafiksel düzeyde inceleyebilmek için farklı metotlar seçmesine olanak tanıyan bir yazılım uygulaması oluşturmuştur.

III. Refah Endeksi

Refah Endeksi, refahı 88 göstergede değerlendiren bir araçtır. Göstergeler insan ve ekosistem refahı olarak iki boyutta toplanmıştır. İnsan refahı, kişisel refah düzeylerinin toplamından fazlasıdır ve fiziksel, ruhsal sağlığı, bilgi düzeyini, çalışma koşullarını, aile ve arkadaş ilişkilerini kapsamaktadır. Ekosistem refahı ise arazi zenginliği, suyun kalitesi, hava, enerji ve kaynak kullanımına ilişkin göstergelerin birleştiği bir endekstir. İnsan refahı ve ekonomik refah endeksi ilerleyen dönemde, ülkelerin gelişiminin çevre üzerinde bıraktığı stres düzeyini ölçebilmek amacıyla Refah/Stres Endeksinde birleştirilmiştir.

IV. Çevresel Sürdürülebilirlik Endeksi

Çevresel sürdürülebilirlik endeksi, küresel çapta ülkelerin çevresel performansını analiz etmede kullanılan 68 gösterge ve 5 temel bileşenden oluşmaktadır: Çevresel sistemler (havanın kaliteli olması, su miktarlarının iyileştirilmesi, suyun kaliteli olması, biyolojik çeşitliliğin devamlılığının sağlanması ve arazi koşullarının iyileştirilmesi); Çevre ile olan etkileşime dayalı stres düzeyinin düşürülmesi (havada oluşan kirlilik, ekosistem üzerinde meydana gelen stresler, nüfusun ve tüketimin artışına bağlı olarak gelişen baskılar); birey kırılganlığının azaltılması (bireylerin temel ihtiyaçları ve çevreye ilişkin sağlık); toplumsal ve kurumsal kapasite (bilimin ve teknolojinin ilerlemesi, tartışmalara

yönelik özgürlük, çevresel yönetişim, özel sektörde duyarlılık ve eko-verimlilik); ve küresel yöneticilik (sera gazı emisyonlarının azaltılması ve uluslararası işbirliklerine katılım) (Parris ve Kates, 2003: 4).

V. Global Senaryo Grubu

Global Senaryo Grubu, 65 göstergeden oluşan tüm toplumlarda eşitlik, yoksulluk, enerjinin tüketimi, ormansızlaşma, sera gazı emisyonlarının niteliklerini açıklayan bir veri setinden oluşmaktadır. Diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında bu göstergeler sürdürülebilirliğe ilişkin dört farklı senaryoyu tasvir etmek için kullanılmaktadır. Bunlar; politika reformu, piyasa güçleri, büyük geçiş ve kale dünyası. Piyasa güçlerinde rekabetçi, açık ve entegre küresel pazarlar dünyanın kalkınmasını yönlendirmektedir.

VI. Ekolojik Ayak İzi

Ekolojik ayak izi, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesidir. Diğer bir ifadeyle, bir nüfusun yaşamını devam ettirebilmesi için doğal kaynaklara olan talebi ölçme yöntemidir. Ekili alanlar, yapılaşmış alanlar, otlaklar, orman ürünleri ve balıkçılık alanlarına yönelik gereken biyokapasiteyi içermektedir. Bir arazinin ekolojik ayak izi, biyolojik kapasitesinden fazla çıkarsa o alan sürdürülemez olarak kabul edilir (https://www.footprintnetwork.org/our-work/ecological-footprint/). Erişim Tarihi: 10.01.2025

Global Footprint Network tarafından hesaplanan Ekolojik Ayak İzi verilerine göre, 2024 itibariyle en yüksek ekolojik ayak izine sahip ilk üç ülke sırasıyla Çin 5.1B, Amerka Birleşik Devletleri 2,6 Milyar ve Hindistan 1,5 Milyar olmuştur. Türkiye'de ise, doğanın 2024 yılı boyunca insan kullanımına sunduğu kaynakların Temmuz ayı sonunda tüketilmiş olduğu görülmektedir. Kaynakların 1,7 kat hızla tüketilmiş olması tüketimin yenilenebilir kaynak arzını aştığını göstermektedir. Bu durum dünya üzerindeki baskının artmasına ve iklim krizinin artan olumsuz etkilerinin her geçen gün daha fazla hissedilmesine neden olacaktır. Gidişatı tersine çevirebilmek için sürdürülebilir tüketimi teşvik eden alışkanlıklar ve davranışlar geliştirmeli ve kaynak tüketimi azaltılmalıdır.

VII. Gerçek İlerleme Göstergesi

Gerçek İlerleme Göstergesi (Genuine Progress Indicator-GPI), bir ulusun ekonomik refahındaki iyileşmeyi ölçmek için tasarlanmıştır. Hane halklarının ve gönüllülük esasına dayalı eylemlerin ekonomiye dahil edilmesini kapsayan buna karşın suça, kirliliğe, aile problemlerine ilişkin faktörlerin refah ölçümünün değerlendirilmesinden çıkarılmasını içeren, ABD'nin ekonomik performansının belirlenmesine yönelik bir ölçüdür.

VIII. Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine İlişkin ABD Kurumlararası Çalışma Grubu (IWGSDI)

Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine İlişkin ABD Kurumlararası Çalışma Grubu (IWGSDI) 13 ekonomik gösterge, 16 çevresel gösterge ve 11 sosyal göstergeyi kapsayan bir bileşenden oluşmaktadır. 40 göstergeden 30'u doğal kaynaklar, çevre ve ekosistem hizmetleri gibi sürdürülebilir kalkınmayla ilgili eğilimleri göstermektedir. Ekonomi, istihdam, yaşam kalitesi, eşitlik gibi alanlar bu çalışma grubu tarafından geliştirilmiştir.

IX. Kosta Rika Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Sistemi

1998 yılında yayımlanan Kosta Rika'nın Sürdürülebilir Kalkınma için Göstergeler Sistemi ulusal ölçekteki çalışmalardan biridir. Kosta Rika, ülke çapında istatiksel bir analiz düzenlemek için sürdürülebilir kalkınma kavramını kullanmıştır. Sonuçta sosyal (83 tablo), ekonomik (97 tablo) ve çevresel (75 tablo) üç kategoriye ayrılmış özet bir tablo ortaya çıkmıştır. Ayrıca İnsani Gelişme Endeksi, GSYİH/kişi, enflasyon oranları ve ABD doları cinsinden kısa vadeli faiz oranları aracılığıyla Kosta Rika'yı uluslararası bağlamda ilişkilendirmeye yönelik çalışmalar da bulunmaktadır.

X. Boston Göstergeleri Projesi

Boston Göstergeleri Projesi, ekonomi, çevre, kamu sağlığı, teknoloji, sivil sağlık, sanat ve kültür, eğitim ve teknoloji, konut ve kamu güvenliği olmak üzere 10 sektörü kapsayan bir projedir. Proje yürütücüleri, daha sürdürülebilir bir gelecek sağlayabilmek için Bostonluların daha ihtiyatlı seçimler yapabilme gücünü geliştireceğini hedeflemektedirler. Bu hedefin gerçekleşebilmesi için toplum içerisinde iş birliğinin oluşturulması ve göstergelerin paylaşılarak kullanılması gerektiği belirtilmektedir.

XI. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı Devlet Başarısızlığı Görev Gücü

Devlet başarısızlığı görev gücü, soğuk savaş sonrası ortaya çıkan devlet başarısızlığına ve siyasi krizlere neden olan faktörleri analiz edebilmek için araştırmacılardan oluşturulmuş bir gruptur. Yapılan çalışma, devletin devamlılığını sağlayan toplumsal, çevresel, ekonomik ve siyasi göstergelerin değerlendirildiği ilk kapsamlı çaba özelliği taşımaktadır. Üç değişken grubunun devlet başarısızlıklarıyla arasında bir ilişki olduğu öne sürülmüştür. Bu değişkenler; demokrasi seviyeleri, yaşam kalitesi ve uluslararası ticarete katılımdır.

XII. Küresel Raporlama Girişimi

1997 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Çevresel Sorumlu Ekonomiler Koalisyonun birleştirilmesiyle, Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative - GRI) kurulmuştur. GRI, hükümetlerin, şirket ve kuruluşların sürdürülebilirlik konusundaki raporlama çalışmalarını sağlamak amacıyla kurulmuş uluslararası bir kuruluştur. Sürdürülebilirlik raporlaması, şirket ve kuruluşların çevre üzerindeki etkilerini ölçmelerine ve sürdürülebilirlik performanslarını karşılaştırabilir bir şekilde raporlamasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda etkili adımların atılmasını sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik raporu, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) veya Çevresel, Sosyal Ve Yönetişim (Environmental, Social and Governance - ESG) raporu olarak da bilinmektedir. GRI sürdürülebilirlik raporları, işletmelerin rekabet avantajı kazanmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda iklim değişikliği, insan hakları gibi sürdürülebilirlik sorunlarını analiz etmelerini de sağlamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında mevcut doğal kaynakların dengeli bir şekilde kullanılması ve bilinçsiz tüketim miktarları ile çevresel bozulmanın en aza indirilmesi önemli bir rol oynamaktadır (Kaman ve Bozkurt, 2025: 300).

1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Düşüncesinin Gelişim Süreci

1950'li yıllardan itibaren nüfus artış hızına bağlı olarak artan kaynak kullanımıyla birlikte doğal kaynakların muhafaza edilmesine yönelik endişeler artmaya başlamış ve

dünyanın kapasitesinin hızla artan nüfus karşısında nasıl sürdürülebileceğine ilişkin sorunlar gündeme gelmeye başlamıştır (Özmehmet, 2008).

18. Yüzyıl Sanayi Devrimiyle birlikte üretim beklenmeyen bir şekilde artış göstermiş, bu durum çevre üzerinde ciddi bozulmalara yol açmıştır. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise İkinci Dünya Savaşı dünya ekonomisini derinden etkilemiş ve savaş sonrası süreçte ortaya çıkan endüstriyel gelişmeler; çevre kirliliği, hızlı yapılanma, hızlı nüfus artışı ve bilinçsiz tüketimi öne çıkaran bir anlayışı hâkim kılmıştır. 1960'lı yıllarda kalkınma ve çevre arasındaki ilişkinin göz ardı edilerek çevreye zarar verildiği, ekolojik dengede meydana gelen bozulmaların ekonomik kalkınmayı da olumsuz etkilediğinin fark edilmesiyle değişime yönelik bir farkındalık oluşmaya başlamıştır (Özmehmet, 2008).

Sürdürülebilir kalkınma üzerine 1970'lerde ulusal ve uluslararası alanlarda birçok organizasyon birlikte hareket etmeye başlamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM) bu çalışmalara kılavuzluk etmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla 1983 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu oluşturulmuştur. Sonraki süreçte Birleşmiş Milletler'in Norveç'ten Gro Harlem Brundtland başkanlığındaki Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED), 1987 yılında yayımladığı "Our Common Future" (Brundtland Raporu) raporunda, "Sürdürülebilir Kalkınma" terimi ilk kez tanımlanmıştır. Bu terim, 1992 yılında gerçekleştirilen "Gündem 21" ve Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Zirvesi" ile öne çıkan ifadelerden biri haline gelmiştir (Adams, 2006). 1992 yılında Rio Konferansı'nda birtakım kararlar alınmış, devamında 1997'de Rio +5 Zirvesi ve 2002'de Johannesburg Zirvesi (Rio +10) ile Rio Konferansı'nda alınan kararların tamamının uygulanacağı adımlar değerlendirilmiştir (Bozlağan, 2005). Sürdürülebilir kalkınma kapsamında, tarihsel süreç içerisinde izlenen adımlar aşağıdaki alt başlıklarda detaylı olarak incelenmiştir.

1.2.3.1. Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı

İsveç'te 1972 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Stockholm Konferansı, çevresel zararın en aza indirilmesine ve çevrenin iyileştirilmesine yönelik görüşlerin alındığı bir konferanstır. Konferansta, çevresel iyileşme ile kalkınma etkileşimi incelenmiş, gelişmekte olan ülkelerdeki çevresel sorunların o ülkenin az gelişmiş olmasından dolayı meydana geldiği; gelişmiş ülkelerdeki sorunların ise endüstrileşmeden kaynaklandığı

belirtilmiştir (United Nations - UN, 1972 akt; Ozmehmet, 2008). Konferansta ayrıca çevre sorunlarının "küresel" ölçekte incelenmesi gerektiği de vurgulanmıştır (Mazı, 2009: 305).

Stockholm Konferansı ile aynı zamanda toplanan Roma Kulübü tarafından "Büyümenin Sınırları" başlıklı bir rapor yayımlanmıştır. Raporda, 1960 ve 1970'li yıllarda gözlemlenen nüfus artışı ile ekonomik büyümenin devam etmesi halinde çevresel bozulma ve kaynak tüketiminin bireylerin yaşamlarını sınırlayacağı düşüncesi vurgulanmıştır (Irurah ve Boshoff, 2003: 244).

Stockholm konferansı, sürdürülebilir kalkınma fikrinin oluşmasına imkân sağlayan ilk resmi oluşumdur. Bu düşüncenin küresel ölçekte yaygınlaşması ise Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (UNWCED) "Brundtland Raporu" ile sağlanmıştır (Kuşat, 2013).

1.2.3.2. Çevre ve Kalkınma Raporu (Brundtland Raporu)

"Sürdürülebilir kalkınma" ifadesi ilk kez Brundtland Raporu'nda yer almıştır. Rapor kapsamında sürdürülebilir kalkınma, "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden, mevcut ihtiyaçları karşılayabilen bir gelişme" olarak tanımlanmıştır (Brundtland, 1987 akt; Munitlak-Ivanovic vd., 2017: 1469).

1.2.3.3. Rio Konferansı

Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde 1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) konferansı (Rio Konferansı) gerçekleştirilmiştir. Rio Dünya Zirvesi olarak da adlandırılan konferans Türkiye'nin de yer aldığı 172 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Nuri, 2018). 1992 Rio Zirvesi çevre ile kalkınma konularının çözüme kavuşturulması amacıyla ülkelerin bir araya gelmesi bakımından uluslararası nitelikte oldukça önemli bir konferanstır. Konferansta ele alınan önemli hususlar; Rio Kalkınma Deklarasyonu, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Gündem 21, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Ormanlar Üzeine İlkeler Beyanı'dır (Akgül, 2010: 137-139).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan küresel ısınma konusuna ilişkin *ilk çevre sözleşmesidir*. Sözleşme, bireylerin eylemlerinden kaynaklanan çevre üzerindeki tahribatın iklimi olumsuz etkilediğini

vurgulayarak sera gazlarının atmosferdeki düzeylerini azaltmayı ve atmosferdeki oranlarını dengede tutabilmeyi amaçlamaktadır. Sözleşme 1994 yılında yürürlüğe giren ilk çevre mutabakatı olmasından dolayı önemli bir yer edinmiştir. Ancak yaptırım gücü zayıf olduğu için sera gazı emisyonlarında önemli bir azalmanın olmaması, 1997 yılında daha somut hedefler içeren ve sürdürülebilir kalkınma düşüncesine bağlı kalmanın gerekliliğini ortaya koyan Kyoto Protokolü'ne zemin hazırlamıştır (https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33) (Erişim Tarihi: 12.01.2025

Rio Konferansı'nda önemli adımlardan birisi de 1992 yılında "İnsanlık tarihi bir dönüm noktasındadır" ifadesiyle başlayan ve 21. Yüzyıla yönelik yayınlanan "Gündem 21" raporudur. Bu raporda, 21. yüzyılın hedefi olarak belirlenen sürdürülebilir kalkınmaya nasıl ulaşılacağına ve çevre ve kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik uygulamaları içeren bir eylem planı hazırlanmıştır. Gündem 21 planı dört bölüm etrafında şekillenmektedir: (https://sdgs.un.org/publications/agenda21). (UN Agenda, 21). Erişim Tarihi:12.01.2025

- Birinci bölüm topluma ve ekonomiye yönelik boyutlardan oluşmaktadır. Bu bölümde sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması, yoksullukla mücadele, çevre ve ekonominin adaptasyonu, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi konularına değinilmiştir.
- İkinci bölüm kalkınma sürecinde kaynakların korunması ve yönetiminin sağlanmasını içermektedir. Bu bölümde doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, kuraklık, çölleşme, ekosistem içerisindeki biyoçeşitliliğin korunması konuları ele alınmıştır.
- Üçüncü bölüm etkin grupların rolünün güçlendirilmesini içermektedir. Bu bölümde sivil toplum kuruluşları, yerel halk, yerel otoriteler gibi toplulukların etkinliklerinin artırılması konuları incelenmiştir.
- Dördüncü bölüm ise uygulama mekanizmalarına ilişkindir. Bu bölümde kurumsal düzenlemeler, bilim ve teknoloji transferi, uluslararası iş birliği, bilgilendirme konuları ile ilgili değerlendirmeler yer almaktadır.

1.2.3.4. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı

1972 yılı itibariyle düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, insan yerleşimlerinin ele alınacağı bir konferansın gerçekleştirilmesi önerisiyle birlikte 1976 yılında Vancouver'da Habitat-I konferansı gerçekleştirilmiştir. Ardından 1996'da İstanbul'da Habitat-II gerçekleştirilmiş sonuç olarak ise UN-HABİTAT'ın belgelerinden birisi olan "Habitat Agenda" ile "İstanbul Deklarasyonu" kabul edilmiştir (UN, 1996). (https://docs.un.org/en/A/CONF.165/14). Erişim Tarihi: 13.01.2025.

İstanbul Deklarasyonu, devlet ve hükümetler ile tüm vatandaşlara uygun iskân olanakları sağlamak ve insan yerleşimlerinin olduğu bölgeleri güvenilir yapılara dönüştürmeyi amaç edinmiştir (Ozmehmet, 2008).

1.2.3.5. Rio +5 Zirvesi

Rio Konferansı kapsamında özellikle üzerinde durulan kararların süreç içerisinde ne kadar gerçekleştirildiğini, kararların ne kadarının hedefler doğrultusunda uygulanabildiğini değerlendirebilmek için 1997 yılında Rio +5 Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu zirve neticesinde, sürdürülebilir kalkınmayı hayata ve uygulamaya geçirecek, iş birlikleri ve stratejilerden bahsedilmiştir (Bozlağan, 2005).

1.2.3.6. Johannesburg Zirvesi (Rio +10)

Rio Konferansının son on yılına ilişkin değerlendirmeyi içeren bu zirve sonucunda geçen zaman içerisinde beklenilen hedeflere ulaşılamadığı ve bu duruma neden olarak da belirli toplumların soyutlanarak, hükümetlere ve devletlere yönelik bir katılımın gerçekleştirilmesi öne sürülmüştür (Ozmehmet, 2008).

26 Ağustos – 4 Eylül 2002 tarihleri arasında, "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi" olarak da adlandırılan Johannesburg Zirvesi düzenlenmiştir.

Johannesburg Zirvesi'nin en önemli özelliği, zirveye toplum içerisindeki tüm kesimlerin katılımını teşvik etmenin amaçlanmış olmasıdır. Bu hedefin en önemli nedeni, devlet ve hükümetler düzeyinde gerçekleşen katılımların istenilen sonuca ulaştırılamaması, sürdürülebilirliğin temel ögelerinden birisi olan topluma önceki zirvelerde yer verilmemesidir. Bu noktadan hareketle karar alma, hedef ve strateji belirleme süreçlerinde toplumun her kesiminden katılımcılarım aktif bir rol alması amaçlanmıştır.

Amaca ithafen sivil toplum kuruluşları, halk, özel sektör, hükümetlerden oluşan yirmi binden fazla katılımcı bir araya gelmiştir (Özmehmet, 2008). Johannesburg Zirvesi'nde önerilerin sunulduğu iki belge hazırlanmıştır. Belgelerden ilki Eylem Planı, diğeri ise Johannesburg Bildirgesi'dir. Bu zirvede ele alınan konular şu şekildedir:

- Fosil yakıtlara olan bağımlılığın azaltılması,
- Biyolojik çeşitlilik kaybının en az seviyelere düşürülmesi,
- Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ülkeler bazında stratejilerin geliştirilmesi
- Enerjiye olan bağımlılığın azaltılarak daha dengeli tüketim miktarlarının sağlanması (Bozlağan, 2005: 1025).

1.2.3.7. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio + 20)

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 20-22 Haziran 2012 tarihleri arasında Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin 10. yıl dönümünde Brezilya'da gerçekleşmiştir. Rio + 20 Konferansında, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini hayata geçirebilmek için *The Future We Want* isimli bildiri kabul edilmiştir ancak hedeflerin belirgin olmayışı, bağlayıcı olmaması ve katılımın düşük olmasından dolayı istenilen başarıya ulaşılamamıştır. (Gedik, 2020).

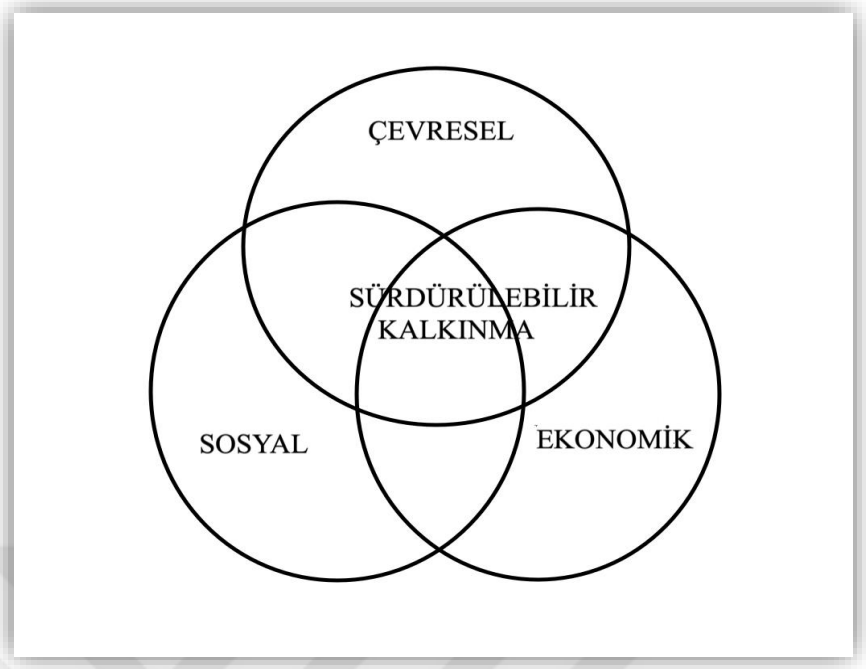
Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nın en önemli sonucu, sürdürülebilir kalkınma hedefi oluşturma kararıdır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, tüm insanların sürekli bir barış ve refah içerisinde yaşamasını sağlamak üzere ulaşılması gereken amaçlardır. Bu nedenle Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açık Çalışma Grubu (OWG-Open Working Group) 17 hedef ve 169 amaç önerisi sunmuştur. Bu hedef ve amaçlar, Eylül 2015'te BM Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır. Böylece 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan, *Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi*'ni (Transforming Our World: 2030 Agenda for Sustainable Development) onaylamıştır (Gedik, 2020).

1.2.4. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tanımlar ve çalışmalar incelendiğinde, kalkınmanın yalnızca ekonomik büyümeyi bünyesinde barındıran bir düşünce olmadığı

anlaşılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, kişilerin sosyal açıdan toplumsal değerlerin devamlılığı ile ilgili kazanımlar edinmesi ve çevresel açıdan doğal kaynakların ekosistemler üzerinde bir bozulmaya neden olmadan kullanılması gerektiği ile ilgili bir anlayıştır (Şen vd., 2018). Bu yönden incelendiğinde sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ekonomik, sosyal ve çevresel olarak üç boyutta değerlendirilebilir. Sürdürülebilir kalkınmadan söz edebilmek için bu üç boyutun bir bütün olarak düşünülmesi ve her bir boyutta gelişme ve iyileşmelerin meydana gelmesi gerekmektedir (Akgül, 2010).

Boyutların gösteriminin nasıl olacağı ve hangi koşullar içerisinde bir araya getirileceği ile ilgili literatürde çeşitli bakış açıları bulunmaktadır. 1987 yılında Brundtland Komisyonunun öne sürdüğü sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tanım öncesinde bu üç boyutun eşgüdümlü ancak aralarında herhangi bir bütünlüğün olmadığı bağımsız prosesler halinde çalıştığı şeklinde ifade edilmiştir (Akgül, 2010). Diğer bir bakış açısına göre, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlar arasında denge unsurunun sağlanması ve boyutların birbirinden bağımsız olarak değil, birbirine bağımlı olacak şekilde dikkate alınması gerektiği önerilmiştir. Her bir boyut, kalkınma kavramının biçimlenmesinde eş derecede etkiye sahip etmenler olarak değerlendirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi bu üç boyutta meydana gelen süreçlerin, paralel ve eş zamanlı yürütülmesi sonucunda gerçekleşebileceği fikrine dayanmaktadır (Rydin, 2004; akt; Akgül, 2010).

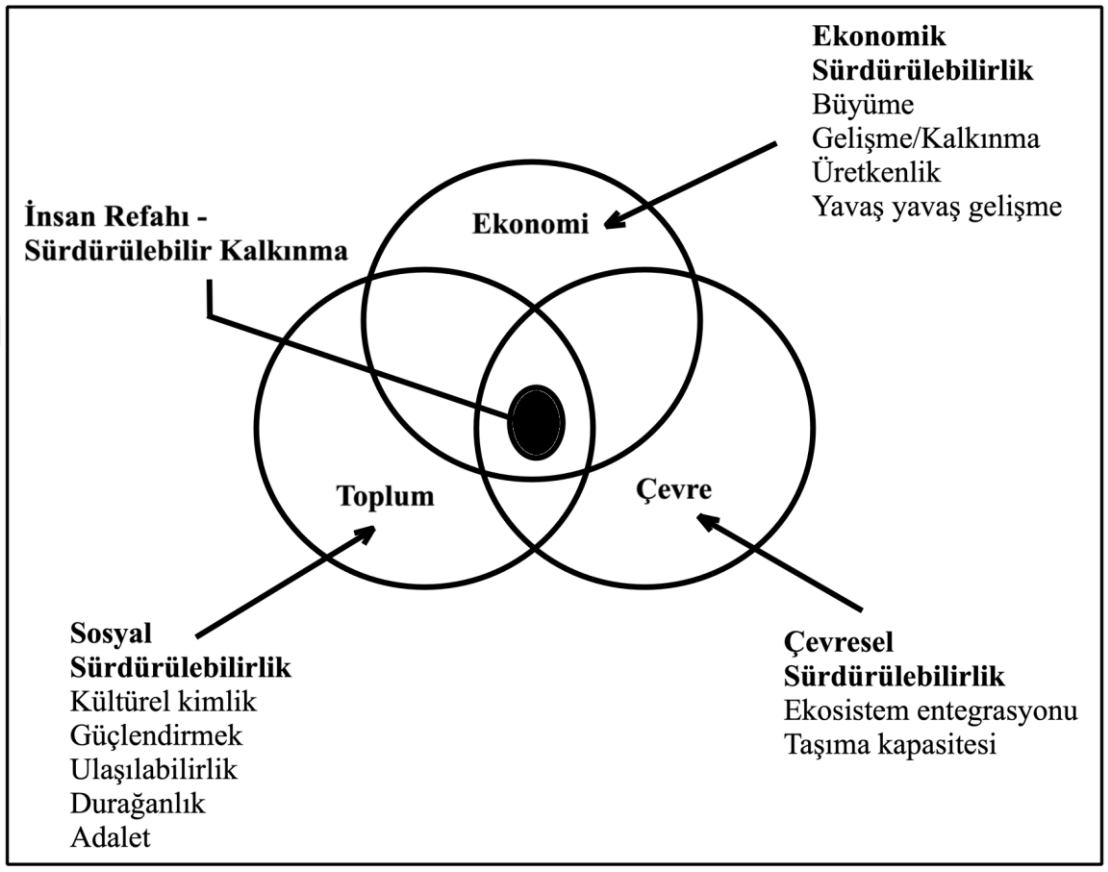
Şekil 2: Üç Sütun (Three Pillars) Modeli

Kaynak: (Rydin, 2004: 3). **(https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/92253/1/92253.pdf)**
Erişim Tarihi: 15.01.2025

Şekil 2'de ifade edilen şekliyle, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlar birbirleriyle bir döngü içerisinde ve bağlantılı olacak şekilde insan refahını sağlamak amacıyla birleşmekte ve bu üç boyutun kesiştiği noktada sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Kesişim noktasında sürdürülebilir kalkınmayı hayata geçiren her bir boyut ayrı ayrı incelendiğinde ekonomik bağımsızlığı, ekosistem bütünlüğünü ve sosyal eşitliği simgelemektedir (Akgül, 2010).

Üç sütun modeline benzer şekilde başka bir bakış açısına göre ise sürdürülebilir kalkınma çevre, adalet, gelecekçilik ve katılım olarak ifade edilebilecek dört temel ilkeye dayanmaktadır. *Çevre ilkesi*, gerçekleştirilen herhangi bir insan faaliyeti sonucu ortaya çıkan çevresel maliyetin tamamıyla hesaba katılmasının önem arz ettiği fikri üzerine yoğunlaşır. *Adalet ilkesi*, kaynaklara erişim ve bu kaynakların adalete uygun, adil bir şekilde kullanımı ilkesine dayanır. *Gelecekçilik ilkesi*, günümüzdeki nesillerin sahip olduğu doğal kaynakları kullanım imkânından gelecekteki nesillerin de aynı derecede yararlanabilme hakkına sahip olduğunu vurgular. *Katılım ilkesi*, kalkınma

konusuyla ilişkili karar alma ve verme durumlarına toplumun katılımının sağlanması ve katılımın kontrol edilebilirliği sürecini ifade eder. Bu dört ilke, öncesinde bahsedilen sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutuyla örtüştürülmüş ve aşağıdaki şekil 3'de görüldüğü gibi daha detaylı ve farklı bir model sunulmuştur (Akgül, 2010).

Şekil 3: Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Kaynak: (Akgül, 2010: 155).

Bu model kapsamında, sürdürülebilir kalkınma çerçevesini oluşturan çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik kavramlarını detaylı olarak incelemek gerekmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik, ekosistemin bir denge içerisinde devamlılığının sağlanmasında önemli bir unsur olan doğal çevreyi, gelecekte kullanacak olan nesillere mevcut koşulları muhafaza ederek ya da daha iyi koşullar inşa ederek aktarmaktır. Doğal kaynakların kontrolsüz bir şekilde tüketiminin önlenmesi ile ekosistemlerin kendini yenileyebilme imkânının oluşması ve çevreye herhangi bir zarar verilmeden

insan eylemlerinin gerçekleştirilmesi yoluyla çevresel sürdürülebilirlik sağlanabilir (Akgül, 2010). Bu kapsamda çevresel sürdürülebilirlik düşüncesi, sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir tüketim bağlamını gerektirmektedir (Goodland, 1995: 5). Çevresel sürdürülebilirliğe yönelik gerekliliğin yaygınlaşmasında önemli bir etken de iklim değişikliği etkilerinin gün geçtikçe kendini daha fazla hissettirmesidir. Bu etkiler arasında atmosferde sıcaklık artışları, okyanuslarda ısınma ve yükselme, biyolojik çeşitlilikte tür kayıpları ve eriyen buz tabakalarına bağlı olarak gelişen deniz seviyelerinin yükselmesi gösterilebilir. Bunlar çevresel sürdürülebilirliğin önemli konuları arasındadır.

Çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik beş temel ilke önerilmiştir: (Morelli, 2011: 5-6)

1) Sosyal İhtiyaçlar

- Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama sürecinde zor durumda kalmasına neden olacak üretimin yapılmaması,
- Sürdürülebilirliğe katkı sağlayan ürün ve hizmetlerin planlanması,
- Üretim faaliyetlerinde çevresel sürdürülebilirlik temelli çevreye duyarlı bir tutumla ürün içeriklerinin seçilmesi,
- Adil ticaretin desteklenmesi,
- Yerel işgücünün desteklenmesi.

2) Biyoçeşitliliğin Korunması

- Biyoçeşitliliğin devamlılığını sağlayan ve koruyan hammaddelerin tercih edilmesi,
- Çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmeyen enerji kaynaklarına geçiş.

3) Yenileme Kapasitesi

- Doğada var olan kaynak girdilerini, doğanın kaynak yenileyebilme kapasitesine dikkat ederek tüketmek,

- Yenilenebilir kaynak kapasitelerinin, kendiliğinden yenilenemeyen kaynakların tüketim hızının üzerinde tutmaya çalışmak.

4) Yeniden Kullanım ve Geri Dönüşüm

- Yeniden kullanılabilen ve geri dönüştürülebilen tasarımlardan yararlanılması,
- Çevresel hedeflerin iyileştirilmesine ve daha verimli üretim süreçlerinin sağlanmasına katkı sağlayan kapalı devre üretim sistemlerinin geliştirilmesi.

5) Yenilenemeyen Kaynak Miktarının ve Atıkların Azaltılması

- Düşük etkide bulunacak ulaşım biçimlerine önem veren ulaşım sistemleri şekillendirmek,
- Tüm üretim aşamalarında ürünün çevresel etkilerinin hesaba katılarak ürün hayat eğrisi süreci boyunca incelenmesi,
- Atık emisyonlarının azaltılarak ekosistemlerin bozulmasının önüne geçilmesi.

Ekonomik sürdürülebilirlik, kaynakların tükenme riskine karşı dengeli bir şekilde kullanılmasını ve yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamayı amaçlar (Vivien, 2008: 4). Mal ve hizmetlerin üretiminde daha az malzeme kullanımının sağlanması, atıkların geri dönüştürülebilmesi ve yeniden dönüştürülebilen malzemelerin tekrar hammadde olarak kullanılması ekonomik sürdürülebilirlik kapsamındaki uygulamalar arasındadır (Vivien, 2008: 5).

Ekolojik çevreden daha fazla fayda elde edilmesi yoluyla ekonomik anlamda ortaya çıkan maliyetlerin düşürülebileceği fikri yanlış bir düşünce tarzı olarak yorumlanmaktadır. Çünkü ekolojik çevrede bulunan doğal kaynakların gerektiğinden fazla ve yanlış kullanılması sonucu, kaynaklar tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalacak bu da maliyet dolayısıyla fiyat artışını tetikleyerek sürdürülebilir olmayan bir ekonomiyle sonuçlanacaktır. Bu hususta, ekonomik faaliyetler sonucu oluşan maliyetlere ek olarak çevresel maliyetlerin de ilave edilmesi gerekmektedir. Elde edilen maliyet, henüz işlenmemiş olan maddeye ve işgücüne uygulanan yatırımlardır. Bunlar, malzeme girişlerinde oluşan maliyetle birlikte hesaplanarak, pazara konulan ürünün talebiyle doğru orantılı olarak sağlanacak olan kazançla karşılanmalıdır (Akgül, 2010).

Sosyal sürdürülebilirlik, diğer boyutlar arasında kavramsallaştırılması daha zor ve daha karmaşık olan boyuttur. Nedeni ise ülkeler arasında farklılık gösteren kültürel, ekonomik ve sosyal durumlardır. Sosyal sürdürülebilirlik en genel anlamda, toplum ve bireylerin yaşam standartlarında olumlu bir gelişme ve bu gelişmenin elde edebileceği süreçtir. Tanıma karşılık gelen ilkeler aşağıda listelenmiştir: (Morelli, 2011: 3)

- Zaruri hizmetlere eşit erişim,
- Kuşaklar arasında eşitlik,
- Farklı kültürleri önemseyen bağlantılar sistemi,
- Halkın yerel düzeyde siyasi katılımı,
- Topluluğa aidiyet duygusu,
- Sosyal sürdürülebilirlik bilincinin iletilmesi üzerine oluşturulmuş sistem,
- Toplumun ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik sistem,
- Topluluk faaliyetleriyle giderilemeyen ihtiyaçların giderilmesine yönelik siyasi savunuculuk.

Sosyal sürdürülebilirlik toplum içerisinde bulunan her bireyin temel gereksinimlerinin karşılanabilmesini öne çıkarır. Sosyal anlamda sürdürülebilir toplumlar, doğal kaynaklarını bilinçli bir şekilde kullanarak korumak ve gelecekte bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamama durumlarının önüne geçebilmek için esnekliğe ve duyarlılığa önem vermelidir (Bilgili, 2017).

Stephen McKenzie Enstitüsü'ne bağlı Hawke Araştırma Enstitüsü sosyal sürdürülebilirliği, toplumların refah düzeyinde bir yaşama erişebilme durumu ve bu durumun sağlanabilmesi için gereken süreç (McKanzie, 2004: 23) olarak tanımlamıştır. Sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin ve toplumların gelişimine özendirmeyi, eğitimde eşitliği, dünya genelinde istikrarı, sağlık hizmetlerinden faydalanmayı, cinsiyet eşitliğini, barınma ve beslenme gibi ihtiyaçların giderilmesini gerekli kılmaktadır. Bu noktadan hareketle etkin bir sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin diğer insanlarla toplumsal uyumu ve her bir bireyin hizmetlerden eşit olarak yararlanabildiği durum olarak ifade edilebilir (McKenzie, 2004).

Özetle, sürdürülebilirliğin sosyal boyutu, kalkınma, istikrar ve gelişim kavramlarını kapsayacak şekilde toplumların yaşam standartlarının daha yüksek bir düzeye ulaşabilmesi için çeşitli fikirleri gündeme getirmekte ve gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilmesini gerçekleştirecek uygun koşulları sağlayabilmeyi hedeflemektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde, sürdürülebilirliğin süreçlere entegre edilmesi ve toplumsal anlamda süreçlere katılım önem taşımaktadır.

1.2.5. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Sürdürülebilir kalkınmada esas olarak çevresel, ekonomik ve sosyal olarak incelenen bu üç boyutta ülkelerin sadece bir boyutta ve birbirinden bağımsız olarak ilerleme göstermeleri değil, bütünü temsil edecek şekilde tüm boyutlarda entegre bir şekilde ilerleme sağlamaları amaçlanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından 2000-2015 yıllarını kapsayacak biçimde oluşturulan "Binyıl Kalkınma Hedefleri", Sürdürülebilir Kalınma Amaçlarının inşa edilmesinde bir yol haritası niteliğindedir. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin devamı niteliğinde 2015 yılında yürürlüğe giren "Gündem 2030: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" kapsamında 17 hedef ve bu hedeflere ulaşabilmek için 169 alt amaç belirlenmiştir (United Nations General Assembly, 2015).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, yoksulluk, sağlık, iklim değişikliği, cinsiyet eşitsizliği, eğitim ve sürdürülebilir tüketim gibi konuları kapsayan evrensel nitelikte bir kalkınma çağrısıdır. Bu amaçların her biri birbiriyle bağlantılıdır ve her bir hedefte meydana gelen bir ilerleme, diğer hedeflerde oluşan ilerlemeye bağlı olarak gerçekleşmiş anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının başarılı olabilmesi için hedeflerin "ayrılmaz bir bütün" olduğu düşünülerek entegre bir yaklaşımın uygulanması gerekmektedir (Weiland vd., 2021). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları aşağıdaki Şekil 4'de görülmektedir.

Şekil 4: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Kaynak: https://turkiye.un.org/tr/sdgs (UN,2024). Erişim Tarihi: 20.01.2025

Sürdürülebilir kalkınma amaçları temelinde sosyal kapsayıcılık, evrensellik ve küresel işbirlikleri destekleyici özellikler barındırmaktadır. "*Kimseyi Geride Bırakma*" sloganı sürdürülebilir kalkınmanın kapsayıcı olması gerektiğine dair vurguyu ön plana çıkarmaktadır (Baysar vd., 2023). 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi önerilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı ve tanımları aşağıdaki Tablo 1'de ye almaktadır.

Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Tanımı

Hedefler	**Tanımı**
SKA 01. Yoksulluğa Son	Yoksulluğun her türlüsünün ortadan kaldırılması
SKA 02. Sıfır Açlık	Açlığın ve yetersiz beslenmenin sona erdirilmesi, yeterli gıdaya erişimin sağlanması
SKA 03. Sağlık ve Esenlik	Herkes için sağlıklı yaşam koşullarının oluşturulması
SKA 04. Kaliteli Eğitim	Eğitim eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ve herkes için eşit eğitim şartlarının oluşturulması
SKA 05. Cinsiyet Eşitliği	Cinsiyete yönelik ayrımcılık ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması
SKA 06. Temiz Su ve Sanitasyon	Güvenilir su kaynaklarına erişimin sağlanması
SKA 07. Temiz Enerji	Altyapı ve teknoloji imkânlarının iyileştirilerek verimli enerji kaynaklarına ulaşmak
SKA 08. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	Sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi
SKA 09. Endüstri, Yenilik ve Altyapı	İnovasyona ve altyapı hizmetlerine yatırımların yapılması
SKA 10. Azaltılmış Eşitsizlikler	Gelir eşitsizliklerinin azaltılabilmesi
SKA 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Yeşil kamusal alanların oluşturulabilmesi ve şehirlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması
SKA 12. Sorumlu Tüketim ve Üretim	Sürdürülebilir tüketim ve üretim alışkanlıkları kazanmak
SKA 13. İklim Eylemi	İklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik acil önlemler alınması
SKA 14. Suyun Altında Yaşam	Denizlerin ve kıyı ekosistemlerinin sürdürülebilir yönetiminin sağlanması
SKA 15. Karada Yaşam	Doğal yaşam alanlarını korumaya yönelik önlemlerin alınması
SKA 16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Barışa ve insan haklarının korunmasına yönelik etkili yönetim koşullarının sağlanması
SKA 17. Hedefler İçin Ortaklıklar	Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için küresel çapta ortaklıkların ve iş birliklerinin gerçekleştirilmesi

Kaynak: UNDP, https://www.undp.org/sustainable-development-goals **Erişim Tarihi:** 20.01.2025

Doğal kaynakların tüketilme hızının, kendini yenileyebilme hızından çok daha fazla olması çevre üzerinde sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaşması, özellikle küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin kaybı, hava ve

toprak kirliliğinin artması gibi problemleri de beraberinde getirmiştir. İklim değişikliğini tetikleyen faktörleri en aza indirebilmek, çevresel tahribatı azaltabilmek aynı zamanda kaynakları verimli kullanabilmek için sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerine yönelik bir yönelimin teşvik edilmesi gerekliliği, yaşamın ve doğanın devamlılığı için hayati önem taşımaktadır. Bu noktada sürdürülebilir kalkınma amaçlarından SKA 12: Sorumlu Tüketim ve Üretim hedefi, iklim değişikliği risklerine ve çevresel problemlere yönelik farkındalık oluşturularak sürdürülebilir tüketim davranışına yönelik becerilerin artırılması ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının kazandırılması hususunda tüketicileri daha bilinçli kararlar almaya yönlendirebilecektir (Yirci, 2024).

Sürdürülebilir tüketim davranışına giden süreci en iyi şekilde anlayabilmek ve insan yaşamına uyarlayabilmek için bu hedefin derinlemesine incelenmesi gereklidir. Tezin odaklandığı "Sorumlu Tüketim ve Üretim" hedefi, iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz etkilerin azaltılabilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma amaçlarından "Sorumlu Tüketim ve Üretim" hedefi ile "İklim Eylemi" hedefine ilişkin açıklamalar, tezin bu kısmında alt başlıklar halinde aşağıda detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

- Sorumlu Tüketim ve Üretim (SKA-12)

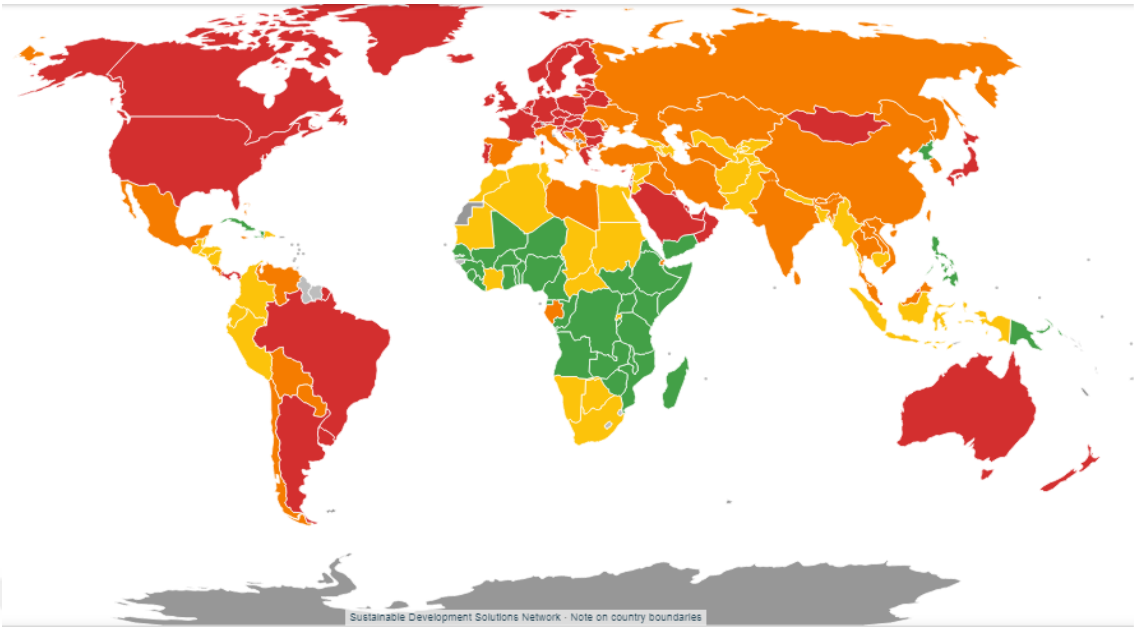
Son yıllarda dünyamız, sürdürülebilir olmayan tüketim ve üretim kalıplarıyla ilgili ciddi problemlerle karşı karşıya kalmakta ve bunlar yaşamımızı, ekosistemin devamlılığını tehdit edici sorunlardır. Üçlü gezegensel kriz olarak adlandırılan iklim değişikliği, hava ve su kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı çevresel sürdürülebilirlikle ilgili sorunları meydana getiriyorken, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin artması, ihtiyaçların giderilememesinden dolayı yaşam kalitesinin düşmesi gibi sorunlar ise sosyal sürdürülebilirliğe yönelik sorunlardandır (Yirci, 2024). Bu temel sorunların çözümüne yönelik "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" kapsamında öne çıkarılan amaçlardan birisi de "Sorumlu Tüketim ve Üretim" amacıdır. Bu amaç, sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını hayata geçirerek kaynak kullanımını, atıkları ve kirliliği azaltmayı, çevrede herhangi bir bozulma olmadan ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesini ve tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilir bir yaşam tarzına dönüştürebilmesini

amaçlamaktadır (Arora ve Mishra, 2023). "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" içerisinde 12. amaç olarak yer alan "Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Kalıplarını Sağlamak" hedefinin bünyesinde yer alan bazı alt hedefler şu şekildedir: (https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sorumlu-uretim-ve-tuketim/) Erişim Tarihi: 10.02.2025

- Sürdürülebilir tüketim ve üretime ilişkin 10 Yıllık Çerçeve Programını uygulamaya koyarak, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerine geçiş sürecini ilerletebilmek,
- 2030 yılına kadar kaynakların verimli kullanılmasını teşvik ederek, sürdürülebilir bir şekilde yönetimini sağlamak,
- Üretim ve tedarik süreçlerinde oluşan gıda israflarını yarıya indirmek,
- Atık miktarının geri dönüşüm gibi yöntemlerle önemli ölçüde azaltılmasını sağlamak,
- 2030 yılına kadar tüm toplumlarda sürdürülebilir yaşam biçimlerine ilişkin bilgilendirmeler dahilinde farkındalık oluşturulmasını sağlamak,
- Ülkelerin teknolojik ve bilimsel kapasitelerini güçlendirmek yoluyla sürdürülebilir tüketim ve üretim sürecine olan geçişi hızlandırmak.

Bu hedefler çerçevesinde sürdürülebilir tüketim düşüncesi özetle, gezegenimiz sınırları içerisinde yaşayan herkes için daha sürdürülebilir yaşam koşulları sağlamaktır.

Dünya'da Sorumlu Tüketim ve Üretim performansının 2024 yılına ilişkin durumu aşağıdaki şekil 5'de görülmektedir.

Şekil 5: Dünya'da Sorumlu Tüketim ve Üretim Performansının 2024 Yılına İlişkin Durumu

Kaynak: (Sustainable Development Report, 2024). Erişim Tarihi: 10.02.2025 (https://dashboards.sdgindex.org/map/goals/SDG12)

Not: Yeşil: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşıldı. **Sarı:** Zorluklar devam ediyor. **Turuncu:** Önemli zorluklar devam ediyor. **Kırmızı:** Büyük zorluklar devam ediyor. **Gri:** Bilgi mevcut değil.

Şekil 5'deki Dünya'da sorumlu tüketim ve üretim performansına ilişkin harita incelendiğinde Türkiye için önemli zorlukların devam ettiği görülmektedir.

- İklim Eylemi (SKA-13)

İklim Eylemi, dünya üzerinde yaşanan iklim değişikliklerine karşı mücadele etmeyi, iklim değişikliği etkilerini azaltmayı ve farklı iklim koşullarına uyum konusunda harekete geçmeyi hedefleyen küresel bir sürdürülebilir kalkınma amacıdır ve diğer kalkınma amaçlarının başarıya ulaşmasını etkileyen bir hedef konumunda yer almaktadır (Filho vd., 2023). İklim değişikliği, sıcaklıklarda ve hava koşullarında meydana gelen uzun süreli değişim ile doğrudan ya da dolaylı olarak insan eylemleri sonucunda ortaya çıkan değişiklikler olarak ifade edilmektedir. Söz konusu değişiklikler arasında en önemli nedenlerden birisi sera etkisidir. Sera etkisinde, sera gazlarının aşırı birikmesi sonucu yeryüzü sıcaklığı artar ve bu da küresel ısınmaya neden olur (Öbük ve

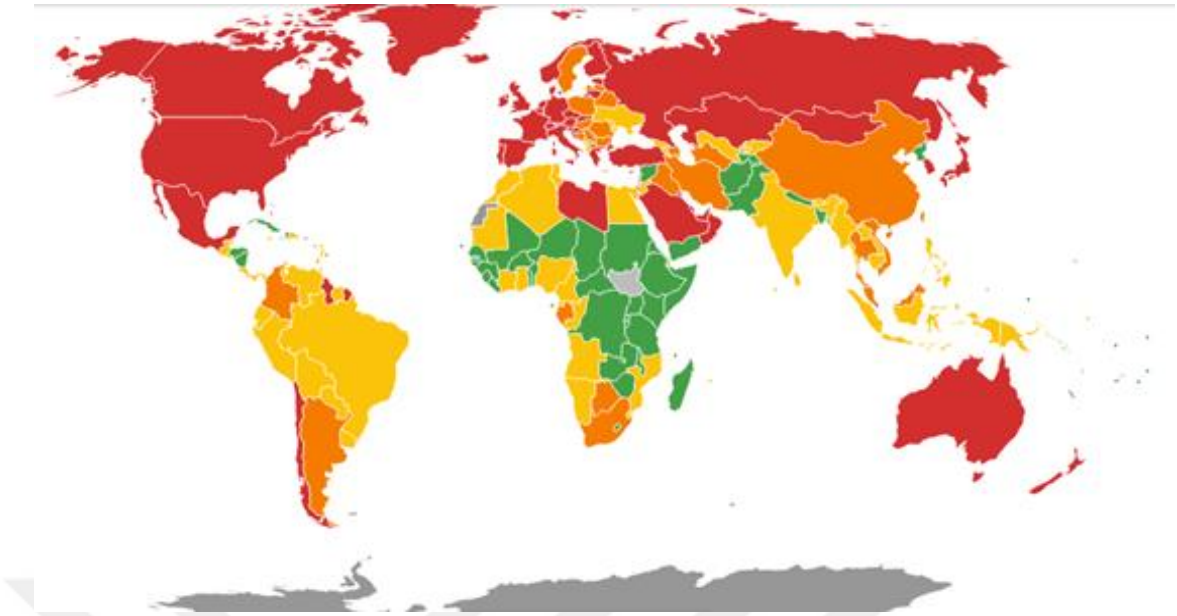
Sınmaz, 2024). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelinin (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC) 6. Değerlendirme Raporunda, sera gazlarının salınımı azaltılabilse dahi, iklim değişikliği etkileriyle bir süre daha mücadele edileceği ifade edilmektedir (https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/Iklim%20Degisikligine%20Uyum%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı.pdf). (iklim.gov.tr, 2024). Erişim Tarihi: 15.02.2025.

İklim değişikliği sağlık, gıda güvenliği, eğitim, yoksulluk gibi çeşitli alanlarda ilerlemeyi geciktiren küresel bir krizdir. Bu kapsamda "Hedef 13: İklim Eylemi" sadece çevresel bir problem olarak değil, sosyal eşitlik ve ekonomik büyüme konularında da kalkınmanın tam olarak başarıya ulaşmasını engelleyen bir konumda bulunmaktadır. İklim değişikliğinin neden olduğu etkilerle mücadele edebilmek ve uyum sürecini etkin olarak yönetebilmek için acil eylem planlarının yürütülmesi gerekmektedir (Örnekci, 2024).

Çevre ile ilgili belirlenen hedefler:

- Ülkelerin iklim değişikliği ve doğal afetler sonucu oluşabilecek tehlikelere karşı direnç kapasitelerini artırmak,
- İklim değişikliği etkileri ile ilgili alınabilecek tedbirleri planlamaya, politika ve stratejilere uyarlamak,
- İklim değişikliklerinin azaltılmasına yönelik tedbirlerin alınması ve bu sürece uyum konusunda toplumsal ve bireysel kapasitelerin farkındalık oluşturularak geliştirilmesi. (https://www.kureselamaclar.org/amaclar/iklim-eylemi/) Erişim Tarihi: 18.02.2025

Dünya'da iklim eylemi performansının 2024 yılına ilişkin durumu aşağıdaki şekil 6'da görülmektedir.

Şekil 6: Dünya'da İklim Eylemi Performansının 2024 Yılına İlişkin Durumu

Kaynak: (Sustainable Development Report, 2024). Erişim Tarihi: 18.02.2025 (**https://dashboards.sdgindex.org/map/goals/SDG13**)

Not: Yeşil: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşıldı. **Sarı:** Zorluklar devam ediyor. **Turuncu:** Önemli zorluklar devam ediyor. **Kırmızı:** Büyük zorluklar devam ediyor. **Gri:** Bilgi mevcut değil.

Dünya'da iklim eylemi performansının 2024 yılına ilişkin durumunun görüldüğü şekil 6'daki harita incelendiğinde Türkiye için büyük zorlukların devam ettiği görülmektedir.

- Dünya'da ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı:

Türkiye'de sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin gelişmeler 1970'li yıllar itibariyle şekillenmeye başlamış ve sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilişkili olarak ele alınan ilk konu "çevre" olmuştur. Çevre konusuna yönelik politikaların tasarlanması ve çevreye olan duyarlılığın geliştirilmesi bağlamında ise Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) hazırlamış olduğu kalkınma planları oluşturulmuştur.

- 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı sonrasında oluşturulan Türkiye'nin Üçüncü Beş Yıllık (1973-1977) Kalkınma Planı'nda çevre konusu özel bir bölüm içerisinde "Çevre Sorunları" başlığı altında ele alınmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevrenin korunması anlayışına ek olarak,

insan ve çevre etkileşiminde dengenin sağlanmasına yönelik çevre politikalarının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kocatürk, 2014). Çevrenin korunmasına ve çevresel problemlere odaklanan bu anlayış, "Beşinci Beş Yıllık (1985-1989) Kalkınma Planı" tasarlanana kadar devam etmiştir.

- Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994) ile ilk kez "sürdürülebilir kalkınma" kavramı ele alınmış ve çevresel kirliliği ortadan kaldırma ya da azaltmaya yönelik uygulamaların teşvik edileceği belirtilmiştir (DPT, 1990-1994; Bolayır ve Eroğlu, 2024).
- Yedinci Beş Yıllık (1996-2000) Kalkınma Planı daha öce oluşturulan kalkınma planlarının genel olarak çevre kirliliğini engelleme yönünde olduğu ancak bu dönem itibariyle sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek amacıyla çevrenin toplumsal ve ekonomik politikalarla uyumlaştırılması üzerine yoğunlaştırılmıştır (DPT, 1996-2000; Özmehmet, 2008).
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005), toplumsal bir dönüşümün sağlanmasında sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla entegre bir yaklaşımın benimsenmesi çerçevesinde hareket edilerek, uzun vadede nitelikli insan gücünün iyileştirilerek hayat standartlarının yükseltilmesi ve AB üyeliği bakımından ülkeler arasında işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır (Bolayır ve Eroğlu, 2024).
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), yedi yıllık bir süreç için oluşturulmuştur. Planda, insanı odağına alan bir gelişme anlayışı içerisinde devamlı bir büyümenin sağlanması, çevreye dair oluşturulan politikaların bilinçli bir şekilde uygulanması ve bu bilincin eğitim sistemlerine de dahil edilerek toplumsal dönüşümün gerçekleştirilmesi, adil bir gelir dağılımı düzeyi ile eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve AB'ye üyelik sürecinin sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle uyumlu olacak şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır (DPT, 2007-2013).
- Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018), çevre konusu diğer kalkınma planlarına göre daha geniş yer bulmuştur. Çevreye yönelik hedefler "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" başlığında incelenmiştir. Sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanmasında çevrenin korunması ve doğal kaynakların dengeli

kullanımı, gelişmişlik düzeyinin toplumun her kesiminde en az seviyeye indirilmesi gibi stratejiler ele alınmıştır (DPT, 2014-2018).

- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ile Türkiye'nin yüksek gelir düzeyine sahip ülkeler ile gelişmişlik düzeyinin en yüksek seviyelerde olduğu ülkelerin arasında yer alması hedeflenmektedir. Bu kalkınma planının temel amacı ise toplumun refah düzeyini yükseltmek ve ülkemizin içerisinde yer aldığı uluslararası konumunu daha iyiye ulaştırmaktır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019-2023).
- On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), sürdürülebilir kalkınma amaçlarının tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için ülkemizin çabalarının güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi bakımından en yüksek düzeye sahip ülkeler arasında yer alma hedefi temel alınarak bu doğrultuda temel hak ve özgürlüklerin, sosyal yapının ve küresel iş birliklerinin güçlendirilmesi, ekonomide büyüme ve istikrar, sürdürülebilir bir çevre ile mevcut kaynakların sürdürülebilir ve bilinçli bir şekilde kullanımı amaçlanmaktadır (SBB, 2024-2028).

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte Türkiye'de uygulanan Kalkınma Planlarının bir neticesi olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde belirlenen 17 hedef ile ilgili gelişmeler Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan bir raporla yayınlanmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Raporu bu hedeflere yönelik gerçekleşen ilerlemelerin durumunu ortaya koymaktadır (Yılmaz ve Yücel, 2022). 2024 yılında yayınlanan "Sürdürülebilir Kalkınma Raporu", on yedi hedefin sadece %16'sında ilerleme kaydedildiğini geriye kalan kısmın ise 2030 yılına kadar belirlenen hedeflere ulaşmada yetersiz ilerleme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ülke bazında ilerlemeler incelendiğinde, İskandinav ülkeleri 2024 SKA Endeksi'nde, 166 ülke arasında en yüksek performansı göstererek birinci sırada yer almıştır. Finlandiya birinci sıraya yerleşirken, iki ve üçüncü sıraya İsveç ve Danimarka yerleşmiştir. Sıralamada üst sıralara yerleşen bu ülkelerde dahi sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma konusunda, sürdürülemeyen tüketim kalıplarının kullanımından kaynaklanan ciddi zorluklarla karşılaşılmaktadır.

Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Performans Göstergeleri "Endeks Sıralaması, Endeks Puanı ve SKA'na göre Ortalama Performansı" Şekil 7'de gösterilmektedir (Sachs, J.D., Lafortune, G., Fuller, G. (2024). The SGDs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report 2024. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. Doi: 10.25546/108572). Erişim Tarihi: 18.03.2025 (https://sdgtransformationcenter.org/reports/sustainable-development-report-2024).

Şekil 7: Türkiye SKA Endeksi ve Gösterge Panoları - 2024

Kaynak: (https://dashboards.sdgindex.org/profiles/turkiye **)** Erişim Tarihi: 20.03.2025

2024 yılında yayınlanan raporda Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Performans Göstergelerine ait olan "Endeks Sıralaması, Endeks Puanı ve SKA'na göre Ortalama Performansı incelendiğinde, Türkiye SKA Endeks sıralamasında 166 ülke arasında 72. sırada yer alırken, endeks puanı ise 70.47'dir.

Türkiye'nin 2024 yılına ilişkin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri performansı değerlendirildiğinde, bazı alanlarda durgunluklar yaşanıyorken, bazı alanlarda ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. OECD'nin yayınladığı rapora göre özellikle "İklim Eylemi" hedefinde performansın düşük ve kritik zorlukların devam ettiği

görülmektedir. “Sorumlu Tüketim ve Üretim” hedefinde ise durgunluk yaşandığı ve önemli zorlukların devam ettiği görülmektedir. Bu durumlara yönelik söz konusu raporda mevcut eğilimlerin devam etmesi halinde hedeflere ulaşmanın zorlaşacağından bahsedilmektedir. Bunun yerine, daha yenilikçi çözümlerin ortaya çıkarılması üzerinde durulmuş ve tüketim alışkanlıklarının değiştirilerek sürdürülebilirliğe yönelik geçişlerin hızlandırılması, biyoçeşitliliğin korunması, üretimde verimliliğin sağlanması gibi konularda küresel iş birliklerini güçlendirme ve gerekli finansman ihtiyacını sağlama hususlarına vurgu yapılmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma, sivil toplum kuruluşlarının, işletmelerin, medya ve devlet kurumları ile tüketicilerin iş birliği ve koordinasyonu içerisinde, toplumsal bir bilinç etrafında geniş bir vizyonla hareket edilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmada tüketicilerin rolü, son yıllarda daha fazla araştırma kapsamına girmiş ve literatürde daha fazla yer edinmeye başlamıştır (Dursun ve Gündüz, 2016).

Dünya her geçen gün sürdürülebilirlikle alakalı endişe verici sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İklim değişikliği, çevre kirliliği ve buna bağlı bozulmalar, biyolojik çeşitlilik kaybı ve doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı insan yaşamını, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesini ve çevreyi tehdit eden kritik sorunların başında gelmektedir. Maruz kalınan bu sorunların insan ve çevre üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin azaltılabilmesi, daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir yaşam için tüketim alışkanlıklarında değişikliklere gidilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Murphy ve Cohen, 2001). Bu noktada, Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) 12-Sorumlu Üretim ve Tüketim, sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer alan bir hedeftir (Dursun ve Gündüz, 2016). Tüketicileri sürdürülebilir tüketim davranışlarına teşvik etmek ve tüketim farkındalığı kazandırmak, tüketimi daha bilinçli ve sürdürülebilir bir şekilde yürütmek için kilit öneme sahiptir (Eryiğit vd., 2025).

İKİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞI

2.1. Sürdürülebilir Tüketime İlişkin Genel Çerçeve

Sürdürülebilir tüketim davranışı ve bu davranışın tüketiciler üzerindeki etkilerinin çeşitli açılardan ele alındığı bu bölümde, ilk olarak sürdürülebilir tüketim kavramına ilişkin tanımlar ve ilgili genel çerçeve ele alınacak, sonrasında ise tüketici davranışlarını açıklamaya yönelik teori ve modeller incelenecektir.

2.1.1. Sürdürülebilir Tüketimi Ortaya Çıkaran Gelişmeler

Günümüze kadar gelen süreçte bireylerin tüketim davranışları, bazen doğrudan bazen ise dolaylı olarak çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Bahsedilen etkilerden bazıları insan eylemleri sonucu atmosfere salınan gazların birikmesiyle oluşan küresel ısınma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, aşırı ve bilinçsiz kaynak kullanımı gibi özellikle son yıllarda tartışmalara sıkça konu olan hususlardır. Bu tartışmaların doğmasında; kaydedilen ekonomik ilerlemeler ve nüfus artış hızı başta olmak üzere, küreselleşme ve buna bağlı gelişen ölçek ekonomisi, ürün-fiyat düzeylerinin rekabet avantajı açısından düşmesi, kadınların iş yaşamına dahil edilmesi ve kentleşme gibi kültürel değişikliklerin yaşanması, kişilerin yaşam standartlarının artması, tüketim eylemlerinin çevre üzerinde bıraktığı etkilerin sorgulanması gibi etkenler önemli bir rol oynamaktadır (Karalar ve Kiracı, 2010).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan GSYH verileri kapsamında, Türkiye ekonomisi 2024 yılının tamamında (dört çeyrek toplamıyla elde edilen yıllık GSYH) yüzde 3,2'lik bir büyümeye sahip iken; 2024'ün son çeyreğinde ise yüzde 3,0'lik bir büyüme gerçekleştirmiştir (https://data.tuik.gov.tr). Erişim Tarihi: 01.04.2025 Ekonominin büyümesi, işletmelerin daha fazla üretim yapması ve beraberinde daha hızlı bir sanayileşme süreci demektir. Nitekim bu büyüme ve gelişme sürecinde nüfusa ilişkin veriler de hızlı bir artış göstermiş ve çevreyi tehdit eden durumlar artmaya başlamıştır. İnsan-çevre etkileşiminin giderek artmasıyla daha belirgin hale gelen küreselleşme, dünya üzerinde farklı biçimlerde hissedilmiştir. Nüfus artışı, ekonomik

anlamda dönüşüm, endüstrileşme ve kentleşme gibi değişimler küreselleşmenin sebep olduğu olumlu değişimlerden birkaçıdır. Olumlu değişimlerin yanı sıra küreselleşme süreci olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir. Küresel ısınma, çevre tahribatı, su, hava ve toprak kirliliği, gıda sorunları, enerji tüketimi gibi birçok alanda bu sürecin toplumsal yaşamı olumsuz olarak etkilediği görülmektedir (Karalar ve Kiracı, 2010).

Tüketicilerin tüketimi odağına alan yaşam tarzlarını benimsemesi ve tüketim düzeylerinin önemli miktarlarda yükselmesi "tüketmek için tüketim" anlayışının baskın anlayış haline dönüşmesine neden olmuştur. Yaşanan değişmelere paralel olarak kaynaklar tükenmeye, insan-çevre dengesi bozulmaya başlamıştır. Bu durumlara yönelik çözüm arayışlarına girişilmiş ve sürdürülebilir tüketim düşüncesinin gerekliliği ön plana çıkarılmıştır. Sürdürülebilir tüketim düşüncesinin tüm dünyada benimsenmesi için tüketici davranışını hangi faktörlerin etkilediğini anlamak ve tüketim alışkanlıklarını daha sürdürülebilir hale getirecek davranış değişikliklerine yönelmek önemli bir husustur (Eryeşil, 2023).

2.1.2. Sürdürülebilir Tüketim Kavramı

Jackson (2005) toplumun çevre üzerinde bıraktığı etkileri belirlemede tüketicileri çok önemli görmektedir. Sürdürülebilir tüketimi anlayabilmenin yolu ise ilk olarak tüketim kavramını anlamaktan geçmektedir (Jackson, 2005). Tüketim, insanların belirli gereksinimlerini gidermek amacıyla bir ürün veya hizmetin edinilmesi, kullanılması ya da tüketilmesi süreci olarak ifade edilmektedir (Odabaşı, 2006: 4). Tüketim kavramının literatürdeki yeri daha eskilere dayanıyorken, sürdürülebilir tüketim daha yakın zamanlı, görece olarak yeni kabul edilebilecek bir literatüre sahiptir (Akdoğan, 2023). Tüketim kavramını sürdürülebilirliğe dönüştürmeyi hedefleyen sürdürülebilir tüketim kavramı ilk defa 1992'de Rio'daki Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi sonucunda yayınlanan Gündem 21 belgesiyle literatürde yer bulmuştur. Rio zirvesinde, sürdürülebilir tüketimi gerçekleştirmek ve insan eylemlerinin çevre üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri azaltmak için tüketim alışkanlıklarını değiştirmek gerektiği hususu üzerinde durulmuştur (Hayta, 2009).

Rio Zirvesi sonrasında 2002 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg şehrinde Dünya Sürdürülebilirlik Gelişme Zirvesi'nde belirlenen hedeflerin

gerçekleştirilmesine yönelik 10 yıllık eylem planı uygulamaya konulmuş ve "Marakeş Süreci" altında çalışmalar düzenlenmiştir (Hayta, 2009). Sürdürülebilir tüketime yönelik Birleşmiş Milletler önderliğinde yapılmış olan diğer çalışmalar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Sürdürülebilir Tüketime Yönelik BM Önderliğinde Yapılan Çalışmalar

Tarih	**Yapılan Çalışmalar**
1992	Rio zirvesi gerçekleştirilmiştir.
4 Eylül 2002	Johannesburg'da yapılmış olan zirvede, 170 maddelik 10 yıl için Johannesburg Uygulama Planının kabulü ele alınmıştır.
16-19 Haziran 2003	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun Marakeş süreci için uzmanlar toplantısı gerçekleştirilmiştir.
5-8 Eylül 2005	Marakeş süreci içerisinde ikinci defa uzmanlarla toplantı Kosta Rika'da gerçekleştirilmiştir.
22-25 Kasım 2006	Marakeş sürecinde çalışma gruplarında uygulanan faaliyetleri değerlendirilebilmek amacıyla Wuppertal şehrinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir.
26-29 Haziran 2007	Marakeş süreci içerisinde üçüncü defa uzmanların toplantı için bir araya gelmesi İsveç'te Stockholm şehrinde gerçekleşmiştir.
2009	Marakeş sürecinde dördüncü uzmanların toplantısı ise eylül ayı içerisinde gerçekleşecektir.
2011	Marakeş sürecinde beşinci kez uzmanların toplantı düzenlemesi ağustos ayı içerisinde gerçekleşecektir.
2012	UNCSD'nin yapmış olduğu Johannesburg zirvesini takiben 10 yıl sonra Dünya Sürdürülebilir Gelişme Zirvesi gerçekleşecektir.

Kaynak: (Sitarz, 1994 akt; Hayta, 2009: 145).

Sürdürülebilir tüketim genel olarak, "çevreye duyarlı tüketim", "çevre yanlısı tüketim" ve "yeşil tüketim" gibi terimlerle de ifade edilmiştir. Konuya ilişkin birden fazla tanım mevcut olsa da sürdürülebilir tüketimin yaygın olarak kabul edilen tanımı 1994 yılında ilk defa Oslo Sempozyumu'nda tanıtılmıştır. Tanımda, yaşam döngüsü süresince gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermemek amacıyla doğal kaynak, toksik madde ve sera gazı emisyonlarına ilişkin tüketim miktarlarını en aza indiren, zaruri ihtiyaçları gideren ve daha sürdürülebilir yaşam koşullarının sağlanmasına aracılık eden ürünlerin kullanımına gönderme yapmaktadır (Savaş, 2022:

84). Bu tanım toplumdaki birçok kesim için birden fazla anlamı içerisinde barındıran geniş bir tanımdır. İlk olarak üretici ve tüketicilere ilişkin gerçekleştirilen uygulamaları açıklamaktadır. İkinci olarak ise çevre üzerindeki tahribatın en aza indirilmesi ve kaynakların kullanımı konularını ön plana çıkarmaktadır. Üçüncüsü ise mevcut ve gelecekteki tüketici nüfusunun refahına yönelik dengeyi sağlamaya çalışmaktadır (Xiao ve Li, 2011: 324-325).

Tüketici davranışlarını daha sürdürülebilir hale dönüştürürürken, sürdürülebilir tercihler yapmak ve daha sürdürülebilir ürünlerin üretimine ve tüketimine teşvik etmek sürdürülebilir tüketim kavramının özünü oluşturmaktadır (McLaren, 2007). Sürdürülebilir tüketimin birbiriyle bağlantılı ancak iki farklı yönü bulunmaktadır. Bunlar ürünler ve yaşam biçimleridir. Ürün ve hizmete ilişkin sürdürülebilir tüketim, üretimleri esnasında daha az doğal kaynak ve enerji kullanımıyla daha düşük karbon emisyonlarının sağlandığı, atık bertarafı sonucu çevre üzerindeki tahribatı en aza indirebilecek büyük ölçüde geri dönüştürülebilen ürünlere yönelik tüketimdir. Sürdürülebilir yaşam biçimlerine ilişkin sürdürülebilir tüketim ise, çevresel zararı en aza indiren ve toplumsal eşitsizlikleri en aza indirecek tüketim davranışlarına yönelimle gerçekleşir (Hertwich, 2002: 2 akt; Karalar ve Kiracı, 2011: 66).

Farklı yazarlar sürdürülebilir tüketimi farklı şekillerde tanımlamış ve farklı yönlerine odaklanmışlardır. Tablo 3'de sürdürülebilir tüketimin tanımlarına ilişkin literatür verilmiştir.

Tablo 3: Sürdürülebilir Tüketime İlişkin Tanımlar

Kaynak	Tanım
Abdulrazak ve Quoquab (2018)	Sürdürülebilir tüketim, mal ve hizmetlerin seçilmesi, kullanılması ve elden çıkarılmasına ilişkin ekonomik faaliyete ve bunun sosyal ve çevresel fayda sağlayacak şekilde nasıl değiştirilebileceğine odaklanır.
Alvarez ve Suarez ve diğerleri (2011)	Tüketici davranış biçimini değiştirmek ve tüketimi azaltarak sürdürülebilirliğe katkıda bulunan bir toplum modelinin yeniden tanımlanması olarak tanımlanabilir.
Bennett ve Collins (2009)	Sermaye kullanımını en aza indirirken atık ve kirliliği azaltmanın gerekliliği, "çevre dostu" veya "yeşil ürün" kullanımının artırılması gerektiği ve mevcut neslin kaynak kullanımında bilinçli hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir.
Dolan (2002)	Sürdürülebilir tüketim beklentileri, tüketimin kültürel çerçeveleriyle ilişkilendirilmeli ve modern tüketimin bu kültürel çerçeveler içinde rasyonel olduğu kabul edilmelidir.

Fuchs ve Loreck (2005)	Sürdürülebilir tüketim, tüketimde verimlilik ve tüketimin eko-verimliliğini elde etmek için teknolojik iyileştirmeler gerektirir. Tüketim verimliliğinin iyileştirilmesi, sürdürülebilir tüketime ulaşmak için gerekli bir ön koşul olarak görülebilir.
Haron ve diğerleri (2005)	Sürdürülebilir tüketim, mal/hizmetleri seçme, kullanma ve elden çıkarma ekonomik faaliyetiyle ilgilenir. Çevresel faydalar elde etmek için toplumsal değişim yaratmayı ilgilendirir.
Heiskanen ve Pantzar (1997)	Sürdürülebilir tüketim, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan, bugünün nesillerinin ihtiyaçlarını karşılar.
Hobson (2002)	Sürdürülebilir tüketim, araçsal rasyonalite mantığına dayalı olarak tüketimin daha verimli olmasını kolaylaştıran yaşam tarzı pratiklerinin "rasyonalizasyonu" olarak da adlandırılabilir.
Hobson (2004)	Sürdürülebilir tüketim, tüketimin çevre üzerindeki etkisini dikkate alır. Hem yaygın olarak bulunabilen hem de uygun fiyatlı olan çevre dostu tüketici seçimleri gerektirir. Ayrıca bu tür tüketim modellerini desteklemek için hükümetten ve pazarlamacılardan destek gerektirir.
Hornibrook ve diğerleri (2015)	Sürdürülebilir tüketim, "gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmamak için yaşam döngüsü boyunca doğal kaynakların, zehirli maddelerin ve atık ve kirletici emisyonlarının en aza indirilmesiyle, temel ihtiyaçlara yanıt veren ve daha iyi bir yaşam kalitesi sağlayan mal ve hizmetlerin kullanımı" olarak tanımlanabilir.
Hornibrook ve diğerleri (2015)	Sürdürülebilir tüketim, temel ihtiyaçları karşılamak ve hayat standartlarını artırmak için ürünlerin uygun şekilde tüketilmesi anlamına gelir.
Jones ve diğerleri (2013)	Sürdürülebilir tüketim, her açıdan entegrasyon gerektirir. Bu entegrasyon günlük karar alma için bireylerden, uygun iş stratejisi formüle etmek için pazarlamacılardan ve organizasyonun tüm seviyelerinden uygun şekilde olmalıdır. Ayrıca uygun izleme ve kamu raporlama süreci de gereklidir.
Kates ve diğerleri (2005)	Sürdürülebilir tüketim, enerji ve kaynak kullanımında daha fazla verimlilik ve atık oluşumunun en aza indirilmesi için zemin sağlar. Ayrıca bireylerin ve hanelerin çevre dostu satın alma kararları almalarına ve sürdürülebilir tüketimi destekleyen değerleri güçlendirmelerine yardımcı olur.
Lee (2014)	Sürdürülebilir tüketim, bireyin özel tüketim kararlarında seçimler yaptığı çevresel kaygıya odaklanır. Topluma ve çevreye özen göstermek için ekolojik ve sosyal açıdan sorumlu bir vatandaş olmak gerekir.
Lorek ve Fuchs (2013)	Sürdürülebilir tüketim, tüm ürün yaşam döngüsünü hesaba katarak sürdürülebilir kaynak tüketimini açıklamaya çalışmaktadır. Sürdürülebilir kaynak tüketimi, üretim birimleri, hükümetler, toplumlar ve tüketiciler bağlamındaki tüketim biçimlerini içerir.
Mont ve Bleischwitz (2007)	Sürdürülebilir tüketim genel olarak, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermemek amacıyla mevcut kaynakların bilinçli kullanımını ifade etmektedir. Verilen ifade, sadece özel tüketiciler tarafından değil, aynı zamanda kurumlar (işletmeler ve kuruluşlar) tarafından da tüketimi içerir. Bu yalnızca kaynakların tüketimini (doğadan kaynakların tahsisi) değil, aynı zamanda nihai tüketimi de içermektedir.
Peattie ve Collins (2009)	Tüketim, her bireyin yalnızca kendi "dünya payını" tükettiği, toplumsal ve ekolojik refahı gözettiği bir tüketim uygulamasıdır.
Quoquab ve diğerleri (2019)	Sürdürülebilir tüketim, aşırı satın alımlardan kaçınarak, temel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin kullanımını rasyonalize ederek arzuyu kontrol etme eyleminin devam etmesine atıfta bulunur. Sürdürülebilir tüketim, yalnızca mevcut talebi karşılamakla kalmayıp aynı zamanda gelecek neslin ihtiyaçlarını da tehlikeye atmadan mevcut kaynakları

	sağlayarak ve yöneterek çevresel kaygının ötesine geçer. Sürdürülebilir tüketim en azından üç yönü garanti eder. Bunlar yaşam kalitesi, çevreyi koruyup muhafaza etme ve doğal kaynakları gelecek nesil için yararlı tutmadır.
Sanne (2002)	Sürdürülebilir tüketim, sürdürülebilir kalkınmayı başarmanın yoludur. Bireyler, bu tür davranış değişikliklerinin katalizörüdür. Ekonomik açıdan bakıldığında, sürdürülebilir tüketimin tüketicilerin tercihlerini nasıl tatmin edeceklerine dair rasyonel ve kasıtlı değerlendirmelere dayalı kararlarına dayandığı varsayılır.
Seyfang (2005)	Sürdürülebilir tüketim, mal/hizmet tüketmenin verimli yolu olarak adlandırılabilir. Bu tür tüketim davranışını benimseyen bireyler, satın alma kararları verirken sosyal ve çevresel endişeleri bir araya getirerek pazar dönüşümünün itici gücü olurlar.
Seyfang (2004)	Sürdürülebilir tüketimin temelinde mevcut ihtiyaçların karşılanması ve hayat standartlarının iyileştirilmesi bulunmaktadır. Böylece gelecek nesillerin ihtiyaçlarının korunmasını sağlanır.
Southernton ve diğerleri (2004)	Sürdürülebilir tüketim, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasını ve bilinçli bir biçimde kaynak tüketiminin sağlanmasını amaçlayan bir yasadır.
Stevens (2009)	Sürdürülebilir tüketim, sürdürülebilir üretimin yanı sıra sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmanın yoludur. Sürdürülebilirliğin ilerlemesini engelleyen sistem hatalarını belirlemek ve bu sorunlara çözümler bulmak için hükümet yaklaşımlarının uygun şekilde entegre edilmesini gerektirir.
Stevens (2010)	Sürdürülebilir tüketim, sürdürülebilir üretime ve nihayetinde sürdürülebilir kalkınmaya giden verimli bir yoldur. Sürdürülebilirlikteki ilerlemeyi engelleyen piyasa ve sistem hatalarını düzeltmek için tüketim ve üretimi aynı anda ele alan entegre hükümet yaklaşımlarına ihtiyaç vardır.
UN (2020)	Sürdürülebilir tüketim ve üretim, "temel ihtiyaçlara yanıt veren ve daha iyi bir yaşam kalitesi sağlarken, hizmet veya ürünün yaşam döngüsü boyunca doğal kaynakların ve toksik maddelerin kullanımını ve atık/kirletici emisyonlarını en aza indirerek, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmamak için hizmet ve ilgili ürünlerin kullanımı" ile ilgilidir.
Wolf ve Schönherr (2011)	Sürdürülebilir tüketim, ürünlerin alınması, kullanılması ve tüketilmesinde toplumsal ve çevresel açıdan duyarlı olmaktır.
Zhao ve Schroeder, (2010)	Sürdürülebilir tüketim, küresel iklim değişikliğinin mevcut zorluğu da dahil olmak üzere küresel çevresel değişikliğin karmaşık sosyal, ekonomik ve politik itici güçlerini anlamak için analitik bir bakış açısıdır. Kaynak açısından verimli ve düşük karbonlu bir ekonomi elde etmek ve küresel ve yerel ortamlarda toplumları desteklemek için çok sayıda pratik yaklaşım ve politika aracı sunar.

Kaynak: (Quoquab ve Mohammad, 2020: 6-7).

Sürdürülebilir tüketime yönelik yapılan tanımlar incelendiğinde, tüketimin ne olması ve nasıl olması gerektiğine dair açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Ek olarak tanımlarda ifade edildiği üzere; sürdürülebilir tüketim bireylerin ve toplumların tüketim alışkanlıklarının uzun vadede sürdürülebilir olmasını amaçlayan bütüncül bir yaklaşımdır (Karalar ve Kiracı, 2010).

2.1.3. Sürdürülebilir Tüketimin Kapsamı

Sürdürülebilir tüketime yönelik incelenen tanımların ardından, sürdürülebilir tüketim anlayışının kuramsal çerçevesi de detaylı olarak aşağıda ele alınmaktadır.

Sürdürülebilir tüketim anlayışının geliştirilmesine yönelik iki farklı çözüm önerisi geliştirilmiştir: (Karalar ve Kiracı, 2010: 61)

- İlki sürdürülebilir tüketim hareketi doğrultusunda tüketim davranışlarında değişikliğe gitmek,
- İkincisi ise tüketim düzeyini azaltmaktır.

Tüketim davranışlarında değişikliğe gitmek, mevcut yaşamda var olan tüketim davranışlarının daha sürdürülebilir bir forma dönüştürülmesini bir diğer ifadeyle çevreye karşı daha bilinçli tüketim davranışlarının ibraz edilmesini gerektirir. Örneğin üretim ve tüketim aşamalarında kaynak kullanımı ve enerjiye olan ihtiyacın azaltılması, çoğunlukla geri dönüştürülebilen malzemeler kullanılarak yapılmış olan ürünlerin tüketilmesi sürdürülebilir davranışa yönelik gerçekleştirilen eylemlerdir (Hayta, 2009).

Tüketim düzeyini azaltmanın esas olarak iki çözümü olduğundan bahsedilmektedir (Schaefer ve Crane, 2005:78 aktaran; Karalar ve Kiracı, 2010: 61). Nüfus artış hızının azaltılması ve gelir düzeyi yüksek toplumların tüketim miktarlarını azaltmaya çalışması. Ancak nüfus artış oranlarının düşürülmesi ile tüketim düzeylerinde azaltmaya gidilmesi, gelişen ekonomilerin faaliyetlerini ve süreçlerini olumsuz bir biçimde etkileyebilecektir (Karalar ve Kiracı, 2010). Ekolojik ayak izi kavramı ile dünyanın taşıma kapasitesi kavramı, tüketim düzeyinin azaltılmasına ilişkin geliştirilen kavramlardır. Ekolojik ayak izi, bireylerin veya toplumların doğaya olan etkisinin ölçüsünü ifade etmektedir. Genel olarak tüketilen kaynak miktarı ile ortaya çıkan atıkların bertarafı da dahil olmak üzere kullanılan biyolojik alanı hesaplayan bir araçtır. Böylece doğal kaynakların aşırı tüketilmesini ve çevrenin zarar görmesini önleyebilmek adına çözümler geliştirilebilecektir. Dünyanın taşıma kapasitesi kavramı, çevrenin taşıyabileceği bir diğer ifadeyle doğanın uyum sağlayabileceği maksimum birey sayısını ifade etmektedir. Dünya nüfusunun 2050 itibariyle 10 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Şu anki mevcut nüfusla 1,75 dünyaya eş değer miktarda bir kaynak tüketimi bulunmaktadır.

Nüfusun giderek artması halinde iki dünyaya eş değer bir tüketimin de olacağı aşikârdır. Dünyanın sınırlarını zorlamak yerine, daha bilinçli tüketim alışkanlıklarının kazandırılması gerekir ki bu da sürdürülebilir tüketim davranışlarına geçilmesi ve tüketim miktarlarının azaltılması ile mümkün olacaktır.

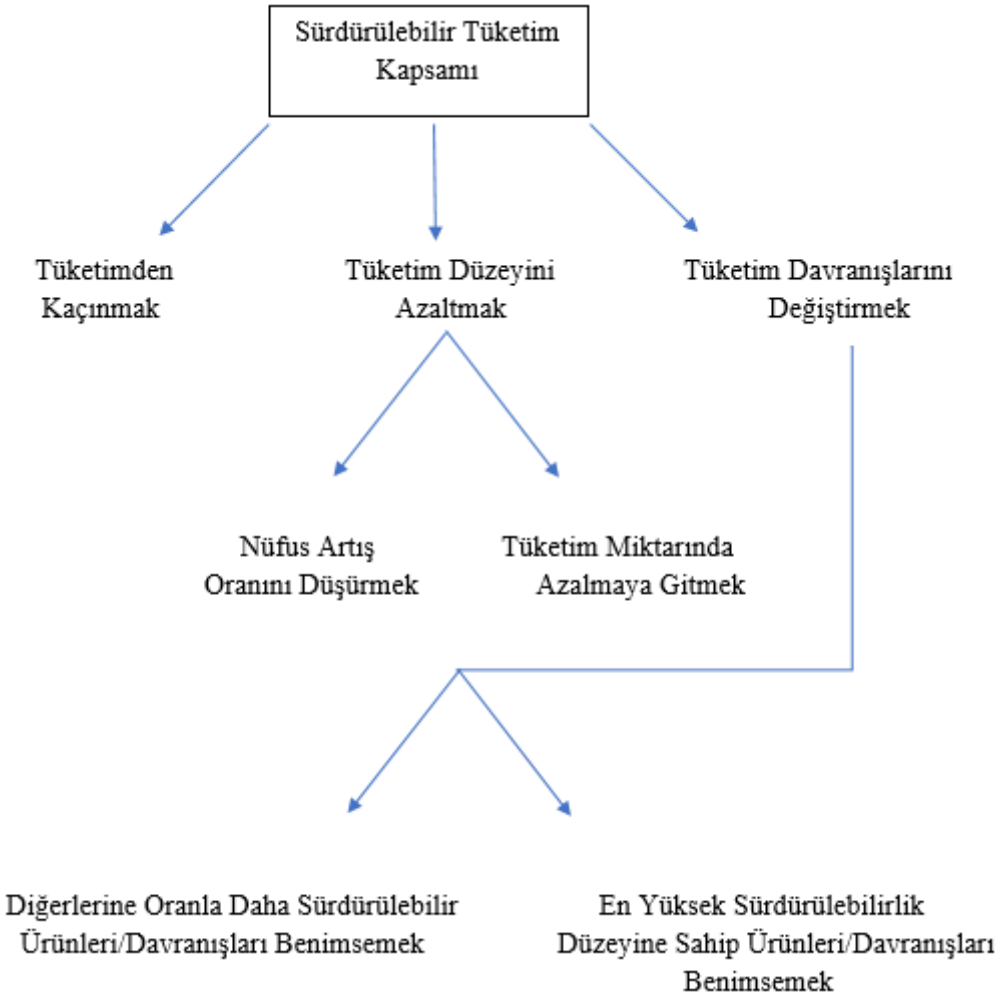
Sürdürülebilir tüketimin kapsamına ilişkin yürütülen bir diğer çalışmada ihtiyaçların karşılanabilmesinin dört düzeyde gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Bu dört düzey şu şekilde ifade edilmiştir (Hansen ve Schrader, 1997: 459-460).

1. Tüketimden uzak durmak,
2. Tüketimi azaltmak,
3. Ekolojik veya sosyal açıdan sürdürülebilirlikle uyumlu ürün ve hizmetleri kullanmak,
4. Bir ürünün ekolojik veya sosyal açıdan daha yüksek bir sürdürülebilirlik düzeyine sahip çeşidini kullanmak.

Tüketimden uzak durmak, belirli bir ürün satın almadan ve kullanmadan, ihtiyaçları giderebilme imkanlarının aranması, ekolojik bir bakış açısı kapsamında gösterilebilecek en temel tepkidir. İhtiyaç ve istek kavramları birbirinden farklı durumları ifade etse de iki kavram arasında iç içe geçmiş bir ilişki bulunmaktadır. İstek kavramı, bir ihtiyacın spesifik olarak tatmin edilmesidir. İsteğin karşılanmaması sonucu tatminsizlik ortaya çıkacakken aynı zamanda bu durum net faydayı da artırabilir. Örneğin ulaşım ihtiyacı bağlamında motorlu taşıt kullanımından kaçınarak tüketimden uzak durmak, tüketicinin taşıt kullanmadan da ihtiyacını giderebileceği anlamına gelmektedir (Karalar ve Kiracı, 2010).

Tüketimi azaltmak, tüketimden uzak durmaya göre daha az köklü değişiklikler gerektirmektedir. Ulaşım ihtiyacı örneğinde olduğu gibi, gitmek istenilen noktaların konumumuza olabildiğince yakın seçilmesiyle karayolu mesafesinin de kısalacağı anlamına gelir. Bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiği durumlarda, bu ihtiyaç sürdürülebilirlikle uyumlu ürün ve hizmetlerin kullanımıyla gerçekleştirilebilir. Bu durumda da yine ulaşım ihtiyacı örneğini ele alındığında bisiklet kullanımı, toplu taşıma araçlarını tercih etme veya taşıt paylaşımı gibi seçeneklerin tercih edilmesi düşünülebilir. Bir ihtiyacın giderilmesinde belirli alternatifler bulunmuyorsa, ürünler

arasından ekolojik ve sosyal açıdan daha yüksek sürdürülebilirlik düzeyine sahip ürünlerin tercih edilmesi uygun olacaktır. Daha önceki durumlar için verilen ulaşım ihtiyacı örneği ele alındığında, tüketiciler motorlu taşıtlarla ilgili satın alma kararlarında taşıtın yakıt tüketimi, çevre kirliliğine etkisi gibi durumları göz önünde bulundurarak gereksinimlerini en iyi karşılayacak seçimi yapabilirler (Karalar ve Kiracı, 2010). Bahsedilen çalışmalar çerçevesinde, sürdürülebilir tüketim anlayışının kapsamı Şekil 8'de gösterilmektedir.

Şekil 8: Sürdürülebilir Tüketimin Kapsamı

Kaynak: Karalar ve Kiracı, 2010: 63.

2.1.4. Sürdürülebilir Tüketimin Boyutları

Sürdürülebilir tüketim, farklı alt boyutlar baz alınarak literatürde çeşitli biçimlerde incelenmiştir. İlk kez 2004 yılında, Japonya Başbakanı Junichiro Koizumi tarafından G8 Zirvesi'nde ele alınmış ve "3R" (reduce, reuse, recycle) olarak kullanılmıştır. 3R kapsamındaki R'ler azaltma, yeniden kullanma ve geri dönüşüm anlamlarını karşılamaktadır (Visvanathan ve Kumar, 2007). Asya ülkelerinin neredeyse tamamındaki endüstrileşme, hızlı nüfus artışları ve kentleşmenin beraberinde getirdiği doğal kaynakların aşırı ve bilinçsiz tüketimi çevresel kaynaklı problemlerin de gün geçtikçe artmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum ülke üzerinde bir endişe yaratmış ve çözüm arayışlarına girişilmiştir. Doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımı ile atıkların ve kaynakların yönetiminin, "3R" uygulamalarıyla sağlanabileceği düşüncesi çözüm önerisi olarak kabul edilmiştir (Visvanathan ve Kumar, 2007). Çözüme yönelik önerilen bu uygulamalar aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- Azaltma (reduce): Ürünlerin üretimle ilgili süreçlerinde kullanılan kaynak miktarı ile oluşan atık miktarlarını en aza indirmek ve mevcut olan ürünleri muhafaza ederek daha uzun süre kullanabilmek azaltma uygulamaları olarak değerlendirilmektedir (Koçak ve Balcı, 2010).
- Yeniden Kullanım (reuse): Kullanılmış ve geri dönüşümü sağlanmış bir ürünün temizleme haricinde hiçbir işlem görmeden yeniden kullanımını ifade etmektedir. Şişelerin temizlenmesi ve yine benzer amaçlarla içecekle doldurulup yeniden kullanılması bu uygulamaya bir örnektir (Koçak ve Balcı, 2010).
- Geri Dönüşüm (recycle): Kullanılmış ürünlerden kullanılabilecek nitelikte olan malzemelerin ayrılarak orijinal ürünlerin üretiminde tekrar kullanmaktır (Koçak ve Balcı, 2010). Atık şişelerin değerlendirilerek tekrar cam şişe olarak geri dönüşümünün sağlanması buna örnek olarak verilebilir.

Kiracı ve Kayabaşı (2010)'na göre sürdürülebilir tüketim iki boyuta sahiptir. Bu boyutlara "yüzeysel sürdürülebilir tüketim davranışı" ve "gerçek sürdürülebilir tüketim davranışı" adı verilmektedir. Gerçek sürdürülebilir tüketim davranışında ekonomiye doğrudan bir fayda sağlanmıyorken, yüzeysel sürdürülebilir tüketim davranışında doğrudan ekonomik fayda sağlanır. Bu kapsamda, çöpleri, kullanılmış pilleri ve şişeleri

geri dönüşüm kutularına atmak gerçek davranış olarak değerlendirilirken, motorlu taşıtları kullanmak yerine yürümeyi tercih etmek, satın alınan bir eşyayı yılda bir defa değiştirmek yerine uzun süreli kullanmaya çalışmak gibi davranışlar yüzeysel davranışlardır (Kiraci ve Kayabasi, 2010). Şener ve Hazer (2007) yapmış oldukları benzer bir çalışmada kadınların "elektronik eşyaları tamamen doldurmadan çalıştırmama", "kullanmadığı zamanlarda bu eşyaları kapatma" gibi doğrudan maddi kaynak kullanımı gerektiren davranışlarda daha hassas ve dikkatli davrandıklarını fakat "geri dönüşümü sağlanabilen ürünleri ayrı bir yerde biriktirme" ve "parfüm, deterjan gibi ürünlerin satın alınırken çevre üzerinde olumsuz bir etki bırakmayan" ve "temiz içerikli olmasına karşı dikkatli olma" gibi doğrudan çevreyi korumaya ilişkin davranışlara diğerine kıyasla daha az önem verdiklerini ileri sürmüştür (Şener ve Hazer, 2007). Bu çalışmadan hareketle sürdürülebilir tüketimin, tasarrufa yönelme eğilimi ve çevresel etkiler olarak iki boyuttan oluşabileceği öne sürülmektedir (Özgül, 2010).

2.2. Sürdürülebilir Tüketim Davranışına İlişkin Genel Çerçeve

Sürdürülebilir tüketim davranışı literatürde farklı biçimlerde ve farklı yorumlar içerecek şekilde tanımlanmıştır (Francis ve Sarangi, 2022). Bu tanımlamaların "yeşil tüketim davranışı" (Sun vd., 2018; Duong, 2021) , "çevre yanlısı tüketim davranışı" (Saari vd., 2021; Yang ve Zhang, 2021), "etik tüketim davranışı" (Devinney vd., 2010; Ganglmair-Wooliscroft ve Wooliscroft, 2019) vb. terimlerle birbirinin yerine kullanıldığı ifade edilmektedir. Benzer terimlerle ifade edilmesi, sürdürülebilir tüketim anlayışının karmaşık bir yapıya sahip olması ve zaman içerisinde maruz kaldığı dönüşümle bağdaştırılabilir. Sürdürülebilir tüketim düşüncesi, sürdürülebilir tüketim davranışı için etkin bir temel oluşturmaktadır (Dimitrova vd., 2022).

Literatürde sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bayazıt ve Akkaya, (2024) tarafından yapılan çalışmada bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının ihtiyaç dışı satın alma, yeniden kullanılabilirlik, enerji tasarrufu ve çevreye duyarlılık bakımından demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş, enerji tasarrufu, ihtiyaç dışı satın alma ve çevre duyarlılığı açısından farklılık gösterdiği bulunmuştur. Adıgüzel ve Güven, (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ailelerin sürdürülebilir tüketim

davranışları öğrenim düzeyi, yaş, cinsiyet ve gelir düzeyi bağlamında incelenmiş, sürdürülebilir tüketim davranışları ile öğrenim düzeyi, yaş, gelir düzeyi ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olduğu vurgulanmıştır. Mehrotra vd., (2025) tarafından yapılan çalışmada Bahreynli genç kadın tüketicilerin sürdürülebilir tüketime yönelik farkındalık düzeyleri ile tutum, motivasyon ve davranışları incelenmiş, Bahreynli kadınların sürdürülebilir tüketime ilşkin olumlu yönde tutumlara sahip olduğu bulunmuştur. Ghaffar ve Islam, (2024) tarafından yapılan çalışmada Y kuşağı tüketicileri arasında sürdürülebilir tüketim davranışına yol açan faktörler incelenmiş ve çevresel risk algısı, çevresel bilgi, sosyal baskı ve sağlık bilincinin sürdürülebilir tüketim davranışına yol açtığı bulunmuştur. Minh ve Quynh, (2024) tarafından yapılan çalışmada Vietnam bağlamında sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörler üzerinde pandemi ve algılanan tüketici etkinliğinin rollerini araştırmış ve pandemilerin sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörler (çevre kaygısı, tutumlar, öznel normlar, algılanan davranış kontrolü ve kişisel normlar) üzerinde olumlu etkisi olduğu bulunmuştur. Dimitrova vd., (2022) tarafından yapılan çalışmada Bulgaristan bağlamında sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik çevresel bilginin, materyalizmin, çevresel etkilerin ve sürdürülebilir tüketim teşvikinin, sürdürülebilir tüketim davranışı niyeti ile sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmada çevresel bilgi ve materyalizmin sürdürülebilir tüketim davranışı niyetini önemli oranda etkilediği ve araştırma değişkenlerinin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Benzer şekilde; Saari vd., (2021) çalışmasında çevresel kaygı ve davranışsal niyet aracılığıyla çevresel bilgi ve risk algısının bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarını nasıl etkilediğini, Matharu vd., (2020) tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrolün sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkisini, Figueroa-Garcia vd., (2018) Madrid topluluğunda sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen sosyal faktörleri, Wang vd., (2014) Çin'de kırsal kesimde yaşayanların sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörleri inceleyen çalışmalardan bazılarıdır.

Özellikle son yıllarda dünya üzerinde ortaya çıkan endüstriye ve teknolojiye dair ilerlemeler, nüfusun artması ve küreselleşme gibi durumlar tüketim miktarlarındaki

artışı da tetiklemiş ve bu artış bireylerin bilinçsiz tüketim davranışı geliştirmelerine neden olmuştur (Bayazıt ve Akkaya, 2024). Bireylerin bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirdikleri sürdürülebilir olmayan tüketim davranışları sergilemeleri sera gazı emisyonlarının artmasına, küresel ısınmaya, su ve enerji kaynaklarının azalmasına ve biyolojik çeşitliliğin bozulması gibi ekosistemi tehdit eden olumsuz etkilerin meydana gelmesine neden olmaktadır (Demir, 2009). Sürdürülebilir tüketim davranışı, bireylerin tüketim tercihlerinin çevreye mümkün olan en az düzeyde zarar veren, hatta çevreye fayda sağlayan çevre yanlısı tüketim davranışlarıyla bağdaştırılır (Dhandra, 2019). Bu davranışlar, temel ihtiyaçların giderilmesi, hayat standartlarının iyileştirilmesi, atıkların ve çevresel zararın en aza indirilmesi, gelecek nesillere karşı sorumluluk bilinci oluşturulması, yenilenebilir kaynakların kullanımının teşvik edilmesi ve kaynakların verimli biçimde kullanımının sağlanması gibi önemli konuları kapsamaktadır (Wang vd., 2014: 154).

Yapılan bir araştırmada, tüketicilerin sürdürülebilir olmayan tüketim davranışları sergilemelerinin %30-40 oranında çevre üzerinde tahribata yol açtığı ve bu oranı çevrede biriken atıkların daha fazla etkilediği ortaya çıkarılmıştır (Kumar ve Yadav, 2021). İklim değişikliğinin etkileri, bilinçsiz tüketim alışkanlıkları ve hızla artan nüfus su kaynakları için ciddi tehlikeler oluşturmaktadır. 3,6 milyar insan su kıtlığı yaşamakta ve 2050 yılına kadar bu rakamın 5 milyarı aşması tahmin edilmektedir (https://wmo.int/media/update/enhancing-water-resources-knowledge-climate-action, Erişim Tarihi: 02.05.2025). Bilinçsiz tüketim davranışları sonucu ortaya çıkan bu olumsuz durumlar daha fazla ilerlemeden tedbirler alınmalıdır. Sürdürülebilir tüketim davranışlarının gerçekleşebilmesi için çevreyle ilgili konularda duyarlılık oluşturulması ve tüketim kalıplarının sürdürülebilir yönde değişmesi önemlidir. Bu noktada tüketicileri sürdürülebilir tüketime yönelten faktörlerin belirlenmesi ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının tüm toplumlara kazandırılması gerekmektedir (Özdemir ve Sunaoğlu, 2023).

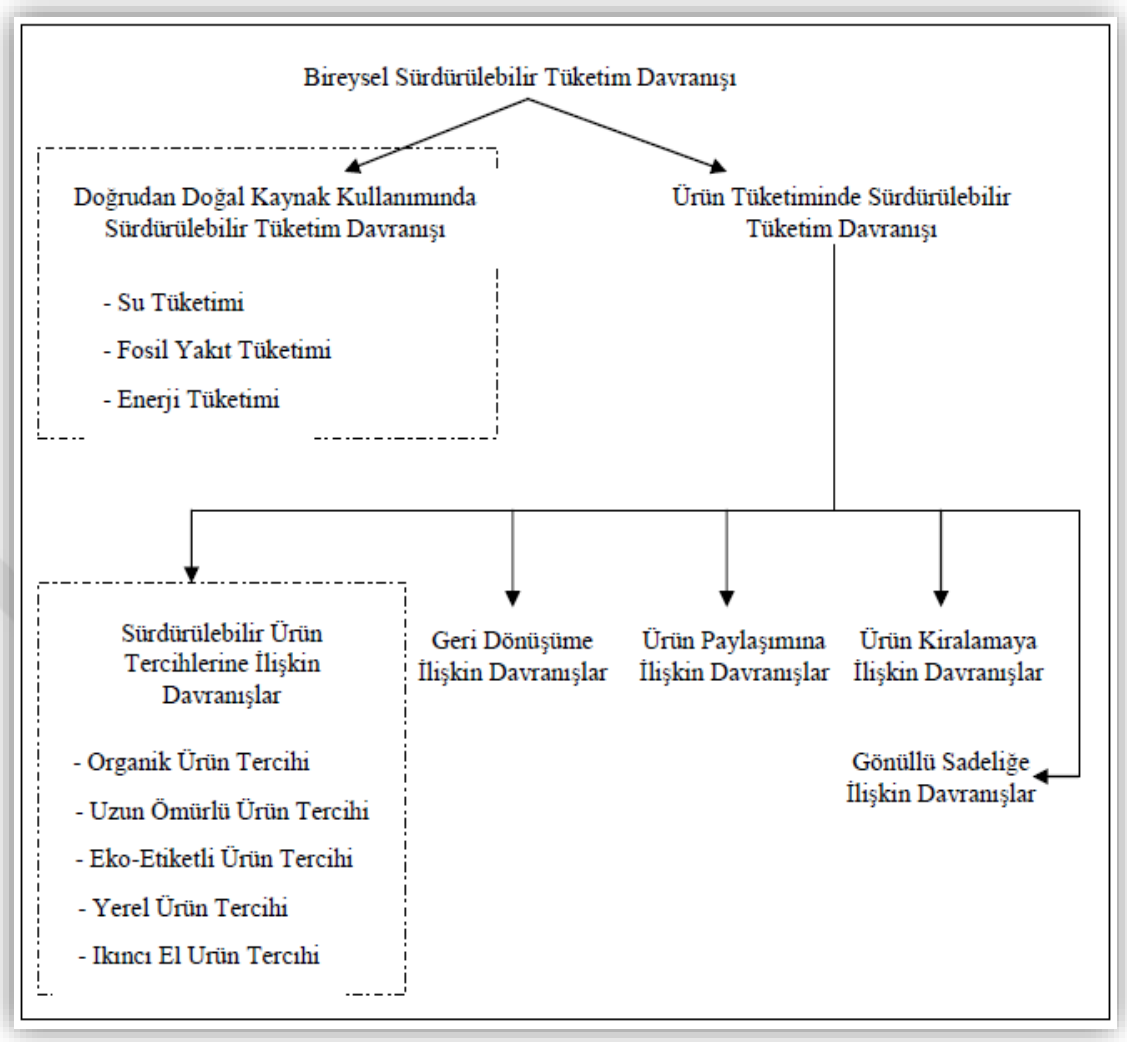
2.2.1. Sürdürülebilir Tüketim Davranışının Tüketiciler Üzerindeki Etkisi

Bireyler, sürdürülebilir tüketim davranışlarının kazandırılmasında ve başarıya ulaşmasında bir tüketici olarak önemli rol oynamaktadır. İhtiyaç ve isteklerin

giderilmesine ilişkin verilen tüketim kararları hem doğrudan hem de dolaylı olarak atık birikimi, ekolojik tahribat ve kaynakların dengesiz kullanımı gibi durumlara yol açarak tüketiciler ve çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Eryeşil, 2023).

Tüketicilerin çevreye daha duyarlı bir tüketim tarzını benimseyebilmesi için tüketim davranışlarını daha sürdürülebilir hale getirmeleri gerekmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde meydana gelen çevreye yönelik problemlerin yaklaşık %30-%40'ının tüketici davranışları kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir (Hirschl vd., 2003: 873). Tüketicilerin tüketim davranışları doğrudan olarak kaynakların (yakıt, su, benzin tüketimi vb.) tüketilmesine neden olabileceği gibi dolaylı olarak da kaynakların (tüketicilerin talep ettiği ürün ve hizmetlerin üretimi) tüketilmesine ve çevresel tahribata neden olabilmektedir (Munksgaard vd., 2002). Çevresel bozulmaların bir kısmı tüketicilerin enerji tüketimi esnasında meydana geliyorken, diğer bir kısmı ise ürün ve hizmetlerin tüketiminden kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde sera gazı salınımları ile enerji tüketimlerinin %70-80'i tüketicilerin tüketim davranışlarıyla veya tüketicilere mal ve hizmetlerin tedarik edilmesi süreciyle ilgilidir (Moll vd., 2005: 260).

Sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarını edinen tüketiciler, çevreye duyarlı tüketici, bilinçli tüketici ve yeşil tüketici gibi tanımlamalarla nitelendirilmektedir (Bayazıt ve Akkaya, 2024). Bireyler tarafından gerçekleştirilen sürdürülebilir tüketim davranışları iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar doğal kaynak kullanımında sürdürülebilir tüketim davranışları ve ürün tüketiminde sürdürülebilir tüketim davranışlarıdır. Şekil 9'da iki ana başlığa ilişkin detaylar verilmekte ve aşağıdaki alt başlıklar konu daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Şekil 9: Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışları

Kaynak: Karalar ve Kiracı, 2010: 98

2.2.1.1. Doğal Kaynak Kullanımında Sürdürülebilir Tüketim Davranışı

Doğal kaynaklar kavramı bitkiler, hayvanlar, su, toprak ve mineraller de dâhil olmak üzere dünya sisteminin doğal olarak oluşan canlı ve cansız unsurlarını ifade etmektedir. Doğal kaynakları düşünme bilinci oluşturmanın en etkili yolu bu kaynaklara tükenme riski açısından bakmaktır. Doğal kaynakların kullanım oranlarının, yenilenebilme oranlarını aşması durumunda hem ekonomik kalkınma hem de ekosistemlerin dengeli bir şekilde işleyişi tehlike altına girmektedir.

Doğal kaynak tüketiminde su kaynaklarının tükenme riski değinilmesi gereken ilk hususdur. Özellikle kentleşme ve nüfus artışıyla birlikte atık su miktarları ve kirlilik oranları artış göstermiş, buna paralel olarak da suya olan ihtiyaç artmıştır. Sonuç olarak herkes için yeterli ve temiz su kaynaklarına erişim, gün geçtikçe daha ciddi bir problem olarak kendini göstermeye başlamıştır.

Türkiye'de su kaynaklarının sektör bazında kullanımı incelendiğinde, 112 milyar metreküp kullanılabilir su kaynağının kullanım oranı yaklaşık %39 olup bu da yaklaşık olarak 44 milyar metreküpe tekabül etmektedir. Bu su kaynağının 32 milyar metreküpünün sulamaya, 7 milyar metreküpünün içme ve kullanmaya, 5 milyar metreküpünün ise sanayi için kullanıma ayrıldığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle su kaynaklarının yaklaşık %73'ü sulama (tarım), %11'i sanayi ve %16'sı kentsel tüketime ayrılmaktadır (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SuKaynaklariYonetimi_ve_GuvenligiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf#page=20.61) Erişim Tarihi: 01.06.2025. Türkiye su kaynaklarının varlığı bakımından zengin bir ülke olarak değerlendirilmemektedir. Kişi başına düşen kullanılabilir su potansiyeli yıllık yaklaşık 1.6 metreküptür. Nüfusun artmasıyla birlikte ise kişi başına düşen yıllık su potansiyelinin 2030 yılı itibariyle 1.2 metreküpe, 2040 yılı içerisinde 1.1 metreküpe ve 2050 yılı itibariyle ise 1 metreküpün altına düşeceği tahmin edilmektedir. Rakamlar doğrultusunda, Türkiye'de muhtemel bir su kıtlığı yaşanacağı öngörülmektedir (https://www.wwf.org.tr/kesfet/tatli_su/turkiyede_su_kaynaklarinin_guncel_durumu/) Erişim Tarihi: 01.06.2025.

Suyun bilinçsiz tüketim miktarını azaltmak ve daha sürdürülebilir bir şekilde tüketimine ilişkin alınabilecek önlemler şunlardır: (http://www.suyunyolculugu.org.tr/ben-ne-yapabilirim.html) Erişim Tarihi: 01.06.2025.

- Dişlerinizi fırçalarken ve tıraş olurken musluk kapalı tutulmalıdır. Çünkü açık bırakılan her bir musluk bir dakikada 14 litre su akıtmaktadır.
- Duş alma süreleri kısaltılmalıdır. Beş dakikalık bir duş alma süresinde ortalama 55 litre su tasarrufu sağlanabilir.
- Su tasarrufu sağlayan duş başlıkları tercih edilmelidir.

- Meyve ve sebzeleri su ile doldurulmuş bir kap içerisinde yıkamak su tüketimini azaltacaktır.
- Sifonlarda küçük hazne tercih ederek yılda ortalama 3750 litre su tasarrufu sağlanabilir.
- Bulaşıkları elde yıkamak 4 ile 5 kat daha fazla su tüketimine neden olmaktadır. Bulaşıkları bulaşık makinesinde ve tam dolu olduğunda yıkamak tüketimi azaltacaktır.
- Tarımda su tasarrufu sağlayabilmek için yağmurlama ya da damla sulama gibi yöntemler tercih edilmelidir.

Su kaynaklarının kullanımında bireyler, su kaynaklarının sınırlı olduğu düşüncesinin farkındalığı içerisinde suyu israf etmeden ve sürdürülebilir tüketimi sağlayacak davranışlar ekseninde hareket etmeli ve aşırı tüketimden kaçınmalıdır.

Değinilmesi gereken diğer bir doğal kaynak ise fosil yakıtlardır. Biyolojik kökenli olan ve enerji kaynağı olarak kullanılabilen fosil yakıtlar petrol, doğalgaz ve kömür olarak sınıflandırılmaktadır. Bu yakıtlar yakıldıklarında atmosfere karbondioksit salarlar. İçeriğinde kükürt dioksit ve azot oksit gibi maddeler bulunmakta ve bu maddeler, solunum yolu hastalıklarına neden olarak insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluştururlar. Ayrıca fosil yakıtların yakılmasıyla ortaya çıkan sera gazı emisyonları, ısının atmosfer içerisinde bulunan gazlar tarafından tutulmasıyla küresel ısınma ve iklim değişikliği etkilerinin yayılmasını tetikler (Kiracı, 2009:101). Doğalgaz diğer fosil yakıtlarla kıyaslandığında içeriğindeki düşük karbon sayesinde daha az karbondioksit emisyonu yapar. Bu nedenle fosil yakıtlar içerisindeki en temiz enerji kaynağı olduğunu ifade etmek mümkündür. Kömürün temel bileşeni ise karbondur ve içerisindeki karbon yoğunluğu nedeniyle çevreye en çok zarar veren yakıttır. Petrol türevlerine olan bağımlılığı azaltmak ve petrol kaynaklarını daha sürdürülebilir bir şekilde tüketebilmek için kısa mesafelerde kişisel araçlar yerine yürümek veya bisiklet kullanımı tercih edilmelidir (Kiracı, 2009:101).

Doğal kaynakların sürdürülebilir bir biçimde tüketiminin sağlanması hususunda incelenmesi gereken diğer bir hususta enerji tüketimidir. Enerjiye olan ihtiyacın 2024 yılında beklenenden daha hızlı bir artış göstermesi, enerjiye olan talebin de

yükselmesinde önemli bir rol oynamıştır. Artan talep, enerji tüketim miktarlarının artmasını da beraberinde getirmiştir. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından yayımlanan "Küresel Enerji Değerlendirmesi" raporuna göre, Dünya çapında 2024 yılı küresel enerji tüketimi, %4,3 artış göstermiştir. 2023 yılında ise %2,5'lik bir tüketim gerçekleşmiştir. 2010 yılından 2023 yılına kadar elektrik tüketimi ortalama olarak %2,7 olmuştur. Yıllar bazında kıyaslama yapıldığında en fazla artışın 2024 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Bu artışın nedeni ise endüstri ve ekonomide meydana gelen gelişmelere paralel artan enerji talebidir (https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/electricity). Erişim Tarihi: 04.06.2025

Sanayi sektörü, 2024 yılında küresel düzeyde toplam elektrik tüketiminin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. 2023 yılına göre ise sanayi sektöründeki elektrik kullanımı, 2024 yılında %4 artış göstermiştir. Ulaşım sektöründeki elektrik kullanımı, elektrikli araçların kullanımıyla 2024 yılında yaklaşık olarak %8 artmıştır (https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/electricity) Erişim Tarihi: 04.06.2025

Temiz (sürdürülebilir) enerji, elektrik üretiminde 2024 yılına ait küresel büyümenin %80'inden fazlasını oluşturmuştur. Yenilenebilir enerjiler, hidroelektrik (toplam elektrik üretiminin %14'ü), rüzgâr (%8), güneş (%7), biyoenerji ve atık (%3) küresel elektrik üretiminin üçte birini oluşturmaktadır. Nükleer enerjiler, küresel elektrik üretiminin %9'unu oluşturmaktadır. Fosil yakıtlar 2024 yılında elektrik üretiminin yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. En büyük enerji kaynağı olarak tüketilen kömür 2024 yılında toplam enerji üretiminin %35'ini oluşturuyorken, doğalgaz ise %20'sinden fazlasını ikinci en büyük enerji kaynağı olarak oluşturmaktadır (https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/electricity) Erişim Tarihi: 04.06.2025.

Sürdürülebilir tüketim anlayışı çerçevesinde elektrik enerjisinin bilinçli bir şekilde kullanımının sağlanmasında alınabilecek önlemler şunlardır: (Sargın ve Dursun, 2023: 405)

- Işıklar gereksiz yere açık bırakılmamalıdır.
- Elektrik tasarrufu sağlayan aydınlatma sistemleri kullanılmalıdır.

- Kullanılmayan elektrikli cihazların fişleri prizden çıkarılmalıdır.
- Çamaşır ve bulaşık makineleri düşük sıcaklıklarda kullanılmalıdır.

2.2.1.2. Ürün Tüketiminde Sürdürülebilir Tüketim Davranışı

Tüketicilerin doğal kaynak kullanımına ek olarak sürdürülebilir tüketim bağlamında ele alınması gereken diğer bir konu da ürün tüketimidir. Ürün tercihleri ve kullanım alışkanlıklarına ilişkin davranışlar, tüketicilerin satın almaya yönelik karar süreçlerinde sürdürülebilir tüketim davranışlarının ortaya çıkmasını tetikleyen unsurlardandır. Bu kapsamda bahsedilen davranış kalıpları şunlardır: (Kiracı, 2009: 104)

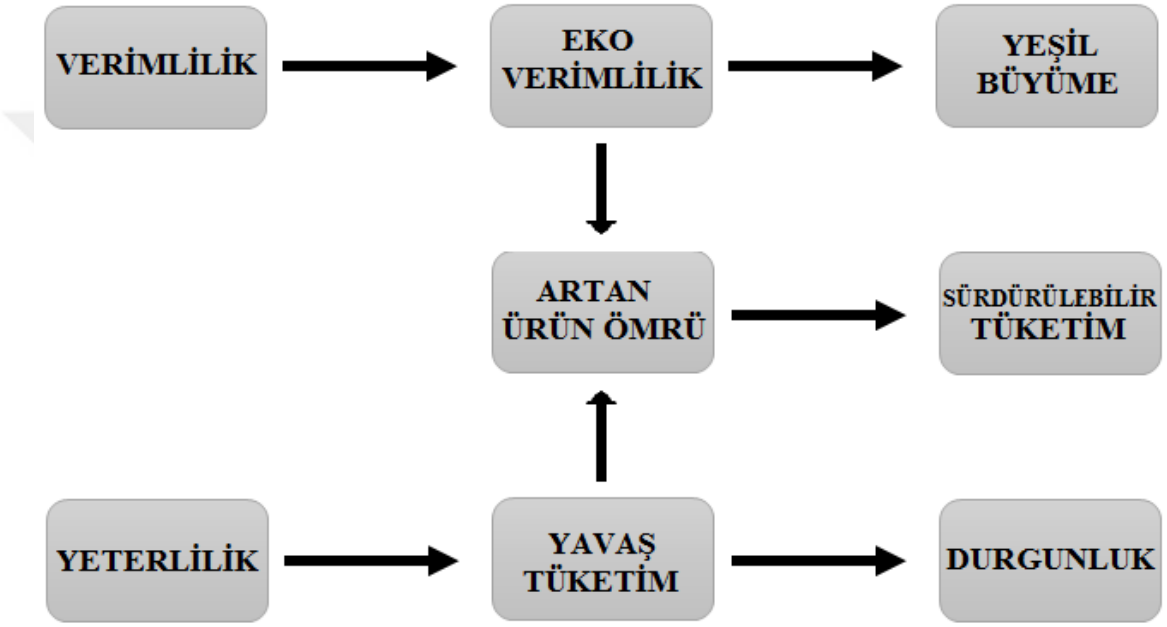
- Sürdürülebilir ürün tercihlerine ilişkin davranışlar
- Geri dönüşüme ilişkin davranışlar
- Ürün paylaşımına ilişkin davranışlar
- Ürün kiralamaya ilişkin davranışlar
- Gönüllü sadeliğe ilişkin davranışlar

Sürdürülebilir ürün açısından organik ürün, uzun ömürlü ürün, eko-etiketli ürün, yerel ürün ve ikinci el ürünler tüketicilerin ürün tercihlerine ilişkin davranışlar bağlamında incelenmektedir.

Organik ürün, üretimlerinde kimyasal gübre, pestisit gibi sentetik girdiler içermeyen ve katkı maddeleri kullanılmayan ürünleri ifade eder (İnal vd., 2008: 195). En yaygın organik ürünler gıda maddeleridir. Ayrıca giyim ve kişisel bakım ürünleri de organik ürün grubu içerisinde yer alır. Organik ürünler, kimyasal kalıntılardan arındırıldığı için tüketiciler açısından daha sağlıklı bir seçenek olarak ifade edilmiştir (Sargın ve Dursun: 2023: 405). Kimyasal maddelerin kullanılmaması, çevresel kirliliğin ve ekosisteme verilen zararın en aza indirilmesi sürecine organik ürünler katkı sağladığından dolayı tüketiciler, sürdürülebilir tüketim davranışı bağlamında yer alan organik ürünlere yönelmektedir. Daha dayanıklı ve daha uzun ömürlü ürünlerin tercih edilmesi tüketicileri dolaylı olarak daha az tüketim yapmaya teşvik etmektedir. Uzun ömürlü ürünlerin kullanımı, bilinçsiz kaynak tüketimi ve tüketim sonrası ortaya çıkan atıkları azaltmada kullanılan önemli tekniklerden biridir (Kiracı, 2009: 105).

Tüketiciler daha fonksiyonel ve uzun ömürlü ürünleri tercih ederek ekolojik sorunların önlenmesine katkı sağlayabilir (Varol, 2022: 52). Çünkü daha uzun ömürlü ürünlerin kullanılması, doğal kaynakların tüketim sıklığının azaltılması anlamına gelmektedir (Cooper, 2005: 11). Tüketicilerin uzun ömürlü ürünleri tüketmesi "yavaş tüketim" olarak literatürde yer almıştır (Cooper, 2005: 54).

Cooper (2005)'ın geliştirmiş olduğu "Yavaş Tüketim Modeli" (Slow Consumption Model) şekil 10'da gösterilmektedir:

Şekil 10: Ürün Yaşam Ömrü ve Sürdürülebilir Tüketim

Kaynak: (Cooper, 2005: 55).

Modelin odak noktası, verimlilik ve yeterlilik kavramlarının geliştirilmesi ile sürdürülebilir tüketimin ilerletebileceği hususudur. Modelde, "eko-verimlilik" kavramının "yeşil büyüme" kavramını etkilediği belirtilmektedir. Eko-verimlilik, daha az kaynak ve enerji kullanımı ile daha fazla ürün elde etme olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda çevre dostu ürünlerin üretilmesi yoluyla maliyetlerin azaltılması ve çevresel verimlilik ile ekonomik faydanın artırılması amaçlanmaktadır (Güngör ve Felekoğlu, 2018: 92). Üretilen çevre dostu ürünlerin tüketiciler tarafından benimsenmesi ve tüketilmesi önem arz etmektedir (Sargın ve Dursun, 2023). Özetle modelde, sürdürülebilir tüketimin gerçekleştirilebilmesi için uzun ömürlü ürünlerin

kullanımının kaynaklarının verimliliği açısından önemli bir kriter olduğu vurgulanmaktadır (Cooper, 2005).

Tüketicilerin satın alma sürecinde seçimlerinin yönünü belirleyen önemli bir faktör de etiketin dikkate alınarak seçim kararının verilmesidir. Etiketler üç temel kategoride incelenebilir: (Throne-Holst vd., 2007: 1331)

- Etiketlerin sertifikasyonları
- Eko-etiketler
- Geri dönüşüm etiketleri.

İkinci el ürünlerin tüketiminin tercih edilmesi, sürdürülebilir tüketim anlayışının geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Tüketiciler kaynakların bilinçsizce tüketilmesini engellemek ve çevresel tahribatı en aza indirebilmek amacıyla da ikinci el ürün tüketimini tercih etmektedirler (İşçioğlu ve Yurdakul 2018). Bireyleri yeniden kullanıma teşvik etme süreci enerji ve hammaddeye olan talebi azaltmanın yanı sıra kaynakların daha uzun süre dolaşımda kalmasını sağlayacak ve ciddi bir tasarruf elde edilecektir. Tüm bunlardan hareketle ikinci el ürün kullanımı, geri dönüşüm sürecinin temelini oluşturmakta ve tüketici alışkanlıklarının sürdürülebilirliğe evrilmesine önemli katkı yapmaktadır.

Geri dönüşüme ilişkin davranışlar sürdürülebilir tüketim hareketinde büyük önem taşımaktadır. Geri dönüşüm sürecinde tüketicilerin sergileyebileceği üç farklı tüketim davranışı mevcuttur: (Kiracı, 2009: 109)

- Geri dönüştürülerek yeniden kullanıma kazandırılmış malzemelerden oluşan ürünlerin kullanılması,
- Kullanım sonrası ortaya çıkan atık malzemelerden geri dönüştürülebilir nitelikte olan ürünlerin tüketilmesi,
- Atıkları geri dönüşüm sürecine taşımak.

Örneğin kullanılan kağıtlar geri dönüştürülerek yeniden üretime kazandırılırsa, ağaçlara olan ihtiyaç azalacak ve geri dönüştürülmüş malzemeleri kullanmak enerji tüketiminde

tasarruf sağlayacaktır (Kiracı, 2009: 110). Ekosistemin korunması, çevresel kirliliğin azaltılması ve biyolojik çeşitliliğin devamı açısından geri dönüşüm oldukça önemlidir.

Atık, üretim ve tüketim faaliyetleri sonucu açığa çıkan, çevre ve insan sağlığı üzerinde sorun oluşturan materyallerdir. Doğal kaynakların artan tüketimi, atık miktarının da kontrolsüz bir şekilde artmasına neden olmuştur. Atık türleri; plastik atıklar, kâğıt atıkları, cam atıklar, metal atıklar, elektronik atıklar (e-atık) ve kimyasal atıklar olarak farklı gruplara ayrılabilir.

Özellikle plastik atıklar ciddi boyutlarda tehlike arz etmektedir. Her yıl yaklaşık 11 milyon ton plastik doğaya karışmakta ve bu rakamın yalnızca %9'u geri dönüştürülebilmektedir. Plastik üretim faaliyetleri, küresel sera gazı emisyonlarının %3,5'ini oluşturmakta ve 2050 yılı itibariyle bu oranın %15'e yükseleceği tahmin edilmektedir. 1 ton plastiğin geri dönüşümü 41 kg sera gazı, 5774 kWh enerji, %80 enerji tasarrufu, 16,3 varil petrol ve 30 metreküp depolama alanı kazandırmaktadır (https://www.plasticsforchange.org/blog/why-buy-recycled-products?rq=why%20buy%20recycled%20) Erişim Tarihi: 01.06.2025. Özetle, her atık doğru bir şekilde yönetildiğinde ve doğru geri dönüşüm sağlandığında yeniden kullanılabilir bir kaynağa dönüşebilmektedir.

Üretim ve tüketim faaliyetleri ile ilgili bahsedilen veriler, kaynak tüketimini dengelenmesi ve azaltılmasının gerektiğine dair önemli göstergelerdir. Bu duruma geri dönüşümü sağlanmış ürünlerin satın alınması süreci de katkı sağlayabilmektedir. Geri dönüştürülmüş ürünleri satın almanın önemine ilişkin nedenler şunlardır: (https://www.plasticsforchange.org/blog/why-buy-recycled-products?rq=why%20buy%20recycled%20) Erişim Tarihi: 01.06.2025.

1. Geri dönüştürülmüş ürünlerin satın alınması enerji tasarrufu sağlamaktadır:

Hammaddelerin işlenerek yeni malzemelerin üretilmesi esnasında çok fazla enerji kullanılır. Geri dönüşüm sürecinde uygulanan işlem sayısı daha az olduğu için daha az enerji kullanımı sonucu enerji tasarrufu sağlanacaktır.

2. Geri dönüştürülmüş ürünlerin satın alınması doğal kaynak tüketimini azaltmaktadır.

Yeni ürünlerin üretiminde ihtiyaç duyulan doğal kaynak miktarı da fazla olacaktır. Atıkların yeniden kullanılabilecek şekilde üretime kazandırılması hammadde kullanımını azaltacaktır. Bu duruma bağlı olarak orman, su ve maden gibi kaynakların tüketimi de azalmaya başlayacak, kaynakların daha sürdürülebilir bir şekilde kullanımına katkı sağlanacaktır.

3. Geri dönüştürülmüş ürünlerin satın alınması çevre üzerinde zararlı atıkların birikmesini engellemektedir.

Atıkların büyük bir kısmı çöplük alanlarda toplanmaktadır. Çöplük alanlarda biriken atık miktarı arttıkça, çevreye yayılan zararlı emisyonların miktarı da artmaktadır. Bu durum hava, su ve toprak kirliliğini tetikleyerek çevresel kirliliğe yol açmaktadır. Geri dönüştürülmüş ürünleri satın almak, atıkların çöplüklerde birikmesi engelleyecek ve çevre üzerinde oluşan baskının hafifletilmesine imkân sağlayacaktır.

4. Geri dönüştürülmüş ürünlerin satın alınması ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

Geri dönüşüm süreci, farklı sektörlerde nitelikli işgücü ihtiyacının artmasını sağlar ve geri dönüştürülen ürünlerin yeniden üretime kazandırılması, hammadde ithalatına olan ihtiyacı da azaltır.

5. Geri dönüştürülmüş ürünlerin satın alınması işletmelerin geri dönüşüm çabalarına katılımını teşvik etmektedir.

İşletmeler müşterilerin talepleri doğrultusunda üretim yaparlar. Müşterilerin geri dönüştürülmüş ürünleri talep etmesi, işletmeleri de bu ürünleri sağlamaya yönelik çaba göstermeye teşvik eder.

Her bir tüketicinin bireysel kullanımına ilişkin farklı ürünleri satın alıp kullanması yerine birkaç bireyin bir araya gelerek oluşturacağı gruplar arasında o ürünün paylaşılması sürdürülebilir tüketime yönelik ürün paylaşımına ilişkin davranışlar

arasında yer almaktadır. Örneğin kütüphanelerde yer alan kitapların birden fazla bireyin ortaklaşa kullanımına sunulması ürün paylaşımına yönelik davranışlardır. Ancak bahsi geçen ürün paylaşımı davranışları ekonomik kaygılarla değil, çevresel kaygılarla yerine getirilen bir aksiyona dikkat çekmektedir. Bu duruma örnek olarak ise bir sitede bulunan her bir ailenin ayrı birer çim makinesi kullanması yerine ortaklaşa kullanabilecekleri tek bir çim biçme makinesine sahip olmaları ürün paylaşımına yönelik davranışlar kapsamındadır (Kiracı, 2009: 111).

Tüketicilerin bazı ürünleri satın almak yerine o ürünü kiralayarak tüketmeyi tercih etmesi, ürün kiralamaya ilişkin davranışlar olarak ifade edilmektedir. Bir ürünün satın alınmasıyla birlikte o ürüne ait tüm bakım onarım giderlerinin karşılanması gerekmektedir. Ancak kiralama hizmeti alınırsa, tüm giderler o ürünün üreticisine ait olacaktır. Bir araç satın almak yerine araç kiralama hizmetinden faydalanmak, ürün kiralamaya ilişkin davranışlara örnek gösterilebilir (Kiracı, 2009:112-113).

Gönüllü sadelik, bireylerin tüketim odaklı davranışlarından gönüllü bir şekilde vazgeçerek daha sürdürülebilir ve kaliteli bir yaşam biçimini önemsediği anlayışı ifade etmektedir (Köysüren ve Şener, 2024: 707). Bu anlayış kapsamında bireyler, herhangi bir zorlamaya maruz kalmadan, kişisel tüketimlerini en aza indirmeye çalışarak, çevresel duyarlılığa sahip bir hayat tarzına yönelirler. Ayrıca maddiyata önem vermeden daha çok içsel huzuru önemseyen bir tutum geliştirirler. Gönüllü sadelik, sürdürülebilir tüketim davranışlarının gelişmesini destekleyici nitelikte bir anlayış olarak ifade edilmektedir (Özgül, 2010).

2.3. Tüketici Davranışlarını Açıklamaya Yönelik Teori ve Modeller

Tüketici davranışı, bireylerin ürün ve hizmetlerin edinimi, kullanımı ve elden çıkarılması sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Tüketici davranışlarına ilişkin satın alma kararlarını, tüketici tutum ve tercihlerinin neden ve sonuçlarını kapsamlı bir şekilde anlamak ve analiz etmek için çeşitli teoriler ve modeller geliştirilmiştir. Bu başlık altında tez konusuyla ilgili teori ve modeller kısaca ele alınmakta ve sonrasında tez kapsamında önerilen araştırma modelinin

dayandığı "Uyarıcı-Organizm-Tepki (Stimulus-Organism-Response – S-O-R) Teorisi" sürdürülebilir tüketim davranışları bağlamında ele alınmaktadır.

2.3.1. Planlı Davranış Teorisi

Planlı davranış teorisi (Theory of Planned Behaviour - TPB), Icek Ajzen (1991) tarafından bireylerin davranışlarını ve davranışsal niyetlerini analiz etmek için tasarlanmış bir teoridir (Ajzen, 1991; Agarwal vd., 2025). Bu teori, bireylerin davranışlarına ilişkin karar sürecinin tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol ile şekillendiğini vurgulamaktadır (Ajzen, 1991).

Bireylerin eyleme yönelik davranış sergilemelerinde belirleyici unsur niyettir. Davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirmemeye ilişkin kararımızda niyet belirleyicidir (Korkmaz ve Sertoğlu, 2013). Niyeti etkileyen ise üç temel faktör bulunmaktadır: Bunlar tutum, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontroldür (Korkmaz ve Sertoğlu, 2013). Davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol kısaca aşağıdaki gibi ifade edilebilir: (Mathieson, 1991: 175)

- Davranışa yönelik tutum: Davranışı gerçekleştirecek olan bireyin, davranışa ilişkin olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleridir.
- Öznel norm: Davranışın gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesine ilişkin sosyal baskıdan bireylerin etkilenme durumunu ifade eder.
- Algılanan davranışsal kontrol: Bireyin bir eylemi gerçekleştirebilme konusunun kendi kontrolünde olup olmadığına yönelik algılama seviyesidir. Bu algılamanın yüksek olması davranış kontrolünün de fazla olacağını açıklamaktadır.

2.3.2. Değer-İnanç-Norm Teorisi

Çevreye duyarlı davranışların benimsenmesi sürecine etki eden faktörlerin analiz edilmesine yönelik geliştirilen teoridir. Teori de değerlerden başlayarak inançlara, daha sonra normlara, normların da çevre dostu davranışlara sevk edeceği vurgulanmaktadır (Stern vd., 1999; Stern, 2000).

Değer Teorisi (Value Theory) (Schwartz, 1994; Stern vd., 1999) ve Yeni Çevresel Paradigma (New Ecological Paradigm) (Dunlap ve Van Liere, 1978) teorilerinin Norm Aktivasyon Modeline (Norm Activation Model) (Schwartz, 1977) bağlanması ile oluşturulmuştur.

Değer-İnanç-Norm Teorisi modelinin başlangıcında "değerler" bulunmaktadır. Schwartz (1994) değeri, bireylerin hayatında yol gösterici bir ilke olarak nitelenen, belirli durumlar esnasında önemi değişen ve arzulanan amaçları gerçekleştirebilmek için bu önemin belirlenmesini içere soyut bir ifade olarak tanımlamaktadır. Değer, özgeci, biyosferik ve egoistik olarak üç boyuta ayrılmaktadır: (Kement, 2020; Schwartz, 1994: 24).

- Özgeci değer: Kendisi dışında diğer bireylerin iyiliğini daha fazla önemseme davranışıdır.
- Biyosferik değer: Bireyin ekosistemi ve çevreyi önemsemesini ifade eder.
- Egoistik değer: Bireylerin kendi kişisel çıkarları ve bireysel faydalarını öne çıkaracak şekilde davranış sergilemesidir.

2.3.3. Teknoloji Kabul Modeli

Teknoloji Kabul Modeli, tüketicilerin bilgi teknolojilerini benimseme ve kabul etmeye yönelik davranışlarını analiz etmek için Davis (1989) tarafından geliştirilmiştir (Turan, 2008). Bu modele göre, kullanılan teknolojilerin kabulüne ilişkin davranışları "algılanan kullanım kolaylığı" ve "algılanan fayda" olmak üzere iki değişken etkilemektedir (Legris vd., 2003).

Teknoloji Kabul Modeli bileşenleri algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı, tutum, niyet ve sistem kullanımından oluşmaktadır (Davis, 1989). Modelin amacı, dış değişkenlerin inanç, (algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığı inanç algılarını şekillendirmektedir) tutum ve niyet değişkenleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamaya çalışmaktır (Legris vd., 2003).

Bireylerin bilgi teknolojilerini kabul etme veya kabul etmemeye ilişkin davranışlarını etkileyen iki önemli faktör algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığıdır. Bu iki faktör aşağıda kısaca açıklanmaktadır: (Davis, 1989: 320).

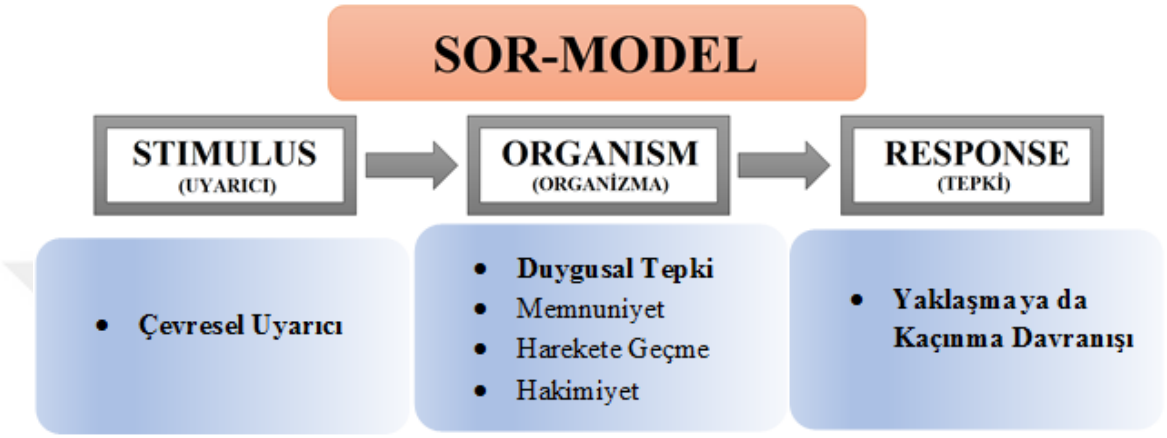
- Algılanan fayda: Bireylerin herhangi bir uygulamayı işini daha iyi yapmalarına katkı sağlayacağına olan inançları doğrultusunda kullanmaları veya reddetmeleridir.
- Algılanan kullanım kolaylığı: Bireylerin herhangi bir uygulama kullanımının, uygulama yarar sağlasa bile kullanımının zor olması, fazla çaba gerektirdiği inancını artırmaktadır. Özetle, uygulama kullanımı algılanan kullanım kolaylığından etkilenmektedir

2.3.4. Uyaran-Organizma-Tepki "S-O-R" Modeli

S-O-R Modeli, Mehrabian ve Russell (1974) tarafından, fiziki çevrede yer alan tüketicilerin içsel ve duygusal durumları aracılığıyla uyaranların davranışsal tepkilerini nasıl etkilediğini açıklayan bir model olarak tanımlanmaktadır (Mehrabian ve Russell, 1974). Modelin ana fikri, uyaranın (S) tüketiciler tarafından alınması ile içsel durumun (O) tetiklenmesi ve bunun bir yaklaşma veya kaçınma (R) tepkisini ortaya çıkarmasıdır (Ng vd., 2022). Ayrıca model, özellikle sürdürülebilirlik alanında tüketicilerin karar sürecini etkileyen faktörleri araştırmak ve araştırma boşluklarını doldurmak için tüketici davranışlarını inceleyen çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Ngo vd., 2024).

S-O-R çerçevesini oluşturan ilk bileşen uyaranlardır. Uyaranlar, tüketicileri tetikleyen dışsal faktörler olarak tanımlanır. Sosyal ve çevresel faktörler ile ürün özellikleri gibi değişkenlerdir (Chan vd., 2017; Kamboj vd., 2018). Bu tez kapsamında çevresel endişe, algılanan çevre bilgisi, sosyal medya bilgi paylaşımı, algılanan davranışsal kontrol, çevresel etki, çevresel ilgi ve öznel norm değişkenleri uyaranlar olarak ele alınmıştır. Bu uyaranlar, tüketicileri sürdürülebilir tüketim davranışı sergilemeye teşvik eden unsurlardır. İkinci bileşeni oluşturan organizma, tüketicilerin içsel durumlarını ve uyaranlar ile tepki arasındaki süreci temsil eder (Ngo vd., 2024). Bu tez kapsamında sürdürülebilir tüketime ilişkin tüketici tutumu organizma bileşeni olarak ele alınacaktır.

Modelin son bileşeni ise tepkidir. Tepki, tüketicilerin aldığı uyarıcılar ve içsel değerlendirmeleri (duygusal + bilişsel süreçler) sonucu yaklaşma veya kaçınma şeklinde davranışsal eğilimler sergilemeleridir (Chan vd., 2017). Bu tez kapsamında tepki bileşeni olarak, sürdürülebilir tüketime ilişkin tüketici niyeti ve sürdürülebilir tüketim davranışı incelenecektir.

Şekil 11: S-O-R Modeli

Kaynak: (Mehrabian ve Russell, 1974: 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sürdürülebilirlik kavramı, son yıllarda birçok araştırmaya konu olmuş ve daha sık gündeme gelmeye başlamış bir kavramdır (Engin ve Akgöz, 2013). Nüfusun hızlı artışının beraberinde getirdiği hızlı endüstrileşme bilinçsiz bir tüketim toplumunun (Çınar ve Çubukcu, 2009) oluşmasına neden olmuştur. Bu durum tüketim miktarlarında artışı tetikleyerek doğal kaynakları tükenme tehlikesiyle karşı karşıya getirmiş ve sürdürülebilirliği zorunlu kılmıştır (Bayazıt ve Akkaya, 2024).

Doğal kaynakların tükenebileceği riski, atık birikimi, çevre kirliliği ve bilinçsiz tüketim miktarları sürdürülebilirlikle birlikte ekonomik büyümeye dair endişeleri de artırmış ve küresel düzeyde önlemler alınmasını gerekli hale getirmiştir. Bu kapsamda ekonomik büyüme gerçekleşiyorken aynı zamanda sürdürülebilirliğinde sağlanabilmesi için 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi belirlenmiştir. Hedefler arasında bulunan on ikinci hedef, "sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının sağlanması" amacını taşımaktadır (Kılıç ve Aytaç, 2023).

Sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının kazandırılması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hususunda önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımı ve tüketici davranışlarının çevreye olan zararlı etkilerinin azaltılabilmesi, mevcut tüketim davranışlarında değişikliğe giderek mümkün olacaktır. Lee vd., (2015)'in ifade ettiği gibi tüketici davranışlarını daha sürdürülebilir hale getirerek, sürdürülebilir tüketim davranışlarının teşvik edilmesine ilişkin bir yönelimde "tüketiciler" merkezi bir rol üstlenmektedir.

Mevcut davranış kalıplarının değiştirilmesi gerekliliği ve sürdürülebilir tüketim davranışlarına geçişleri teşvik etmeye yönelik davranış değişikliklerini etkileyen faktörleri belirlemek bu tezin önemini ortaya koymaktadır.

Literatürde sürdürülebilir tüketim davranışlarını anlamaya ve analiz etmeye yönelik; tüketicilerin değer yapıları ve sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkileri (Özgül, 2010), cinsiyet, kişilik ve sürdürülebilir tüketim davranışı (Luchs ve Mooradian, 2012), genç tüketicilerde sürdürülebilir ve sürdürülebilir olmayan tüketici davranışları (Lee vd., 2016), sürdürülebilir tüketim davranışının psikolojik belirleyicileri (Trudel, 2019), çevresel ve sosyal sorumlu sürdürülebilir tüketim davranışının öncülleri (Hosta ve Zabkar, 2021), plastik atıkların geri dönüşümüne ilişkin sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörler (Hameed vd., 2022), çevresel olarak sürdürülebilir tüketim davranışını açıklamak (Castaneda vd., 2015), sürdürülebilir davranışa yönelik ekolojik zeka (Hettiarachchi, 2020), sürdürülebilir tüketim davranışına ilişkin davranışsal niyet (Wang vd., 2014) yayınlanmış çalışmalardan bazılarıdır. Bu çalışmalar da göstermektedir ki sürdürülebilir tüketim davranışı birçok faktörden etkilenmektedir.

Bu tez çalışmasında, teorik çerçeve olarak "Uyaran-Organizma-Tepki" (SOR) modeli kullanılmıştır. SOR modeli, özellikle sürdürülebilirlik alanında tüketici davranışlarının nasıl şekillendiğini anlamak için araştırmalarda sıkça kullanılmaktadır (Chan vd., 2017).

Araştırmanın amacı, çevresel etki, sosyal baskı, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, çevresel endişe, algılanan çevresel sorumluluk, çevresel ilgi, algılanan çevre bilgisi ve sosyal medya bilgi paylaşımı (uyaranlar) gibi dış faktörlerin, sürdürülebilir tüketime yönelik tutum (organizma) ile temsil edilen tüketicilerin içsel ve psikolojik durumlarını nasıl etkilediğini ve bu tutumun sürdürülebilir tüketim niyeti ile sürdürülebilir tüketim davranışı (tepki) üzerindeki etkisinin ortaya konulmasıdır. Önerilen araştırma modelinde SOR modelinin uygulanmasıyla, çok sayıda farklı uyaranların sürdürülebilir tüketim davranışlarını nasıl etkilediğine ilişkin kapsamlı bir sonuç elde edilebilecektir.

Araştırmanın mevcut bilgi birikimine çeşitli şekillerde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ile tüketicileri sürdürülebilir davranışlara teşvik eden unsurlara ilişkin yeni içgörüler sağlanabilecektir. İkinci olarak sınırlı sayıda araştırma bulunan, Türkiye bağlamında sürdürülebilir tüketim davranışına ilişkin literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlanacaktır. Son olarak da sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin başarıya ulaşma sürecinde verilen küresel çabalara katkı sağlanması hedeflenmektedir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, Türkiye genelinde tüketim davranışında bulunan bireyler üzerinde gönüllü katılımla gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin tüm bölgelerinden katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında başka bir sınırlama yoktur.

3.3. Araştırma Tasarımı ve Araştırmada İzlenen Süreç

Bilimsel bir araştırma, belirli bir konu hakkında olguların ortaya çıkarılması, bilgi birikiminin artırılması ve çözüm üretilmesi amacıyla yürütülen sistematik incelemedir. Araştırma tasarımları hedeflerine göre, keşfedici, tanımlayıcı ve nedensel araştırmalar olarak üç kategoride incelenmektedir.

Keşfedici araştırma, daha önce derinlemesine araştırma yapılmamış bir konuya yönelik araştırma probleminin ortaya çıkarıldığı, detaylı bir kaynak taraması ile hipotezlerin oluşturulduğu araştırma türüdür. Tanımlayıcı araştırma, bir hedef kitlenin sistematik bir şekilde tanımlanmasına yönelik araştırmadır. Nedensel araştırma ise, değişkenlerdeki sebep-sonuç ilişkilerini açığa çıkarmayı hedefleyen araştırma türüdür (Coşkun vd., 2015:71-72; Gegez, 2015:43-48).

Bu çalışmanın birinci ve ikinci bölümleri kapsamında gerçekleştirilen literatür taraması keşfedici araştırma bağlamındadır. Üçüncü bölüm içerisinde bulunan güvenilirlik, geçerlilik ve araştırmaya katılım sağlayan kişilerin demografik özelliklerinin gösterildiği frekans analizleri ise tanımlayıcı araştırma kapsamında yer almaktadır. Son olarak hipotez edilen ilişkileri test etmek amacıyla kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi (PLS-YEM) analizi nedensel araştırma kapsamında uygulanmıştır.

Yukarıda belirtilen araştırma tasarımı bağlamında yürütülen araştırma süreci akış şeması aşağıda şekil 12'de gösterilmiştir.

Şekil 12: Araştırma Süreci Akış Şeması

3.4. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmanın araştırma yönteminde kullanılan ana kütle ve örneklem seçimi, anket formunun oluşturulması, verilerin elde edilme yöntemi ve araştırmadaki ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda verilen başlıklarda ele alınmıştır.

3.4.1. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi

Literatürde anakütle; kitle, evren ya da popülasyon kavramlarıyla ifade edilebilen, sonuçlarının genelleştirilebildiği, aynı cinsten birimlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Balcı, 2015). Örneklem ise, araştırma kapsamında evren içerisinden

seçilen ve seçildiği evreni temsil yeterliliğine sahip kümeyi ifade etmektedir (Gravetter ve Forzano, 2012).

Bu araştırmadaki anakütleyi Türkiye'deki, tüketimde bulunan tüm yaş gruplarından kişiler oluşturmaktadır. Örneklemde yer alacak kişileri seçerken tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden birisi olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yönteminde araştırmacıların katılımcıları, kolay ulaşılabilir ve gönüllü bireylerden oluşmaktadır (Gravetter ve Forzana, 2012). Bu araştırmaya da katılımcılar gönüllü olarak dahil edilmiştir. Anakütleyi temsil edecek minimum örneklem, 384 kişi olarak belirlenmiştir (Sekaran ve Bougie, 2016). Araştırma sonunda 416 kişiye ulaşılmış, dolayısıyla da araştırma için yeterli örneklem büyüklüğü sağlanmıştır.

3.4.2. Araştırmada Kullanılan Anket Formu ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırma için veri toplama yöntemi olarak çevrim içi anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin başlangıcında katılımcılara araştırmayı ve araştırmanın amacını ifade eden bir açıklama sunulmuştur. Anketin birinci bölümünde, 5'li Likert Ölçeği kullanılarak (1=Kesinlikle Katılmıyorum'dan, 5=Kesinlikle Katılıyorum seçeneğine doğru) oluşturulmuş 50 ifade bulunmaktadır. Bu ifadeler içerisine konumlandırılan bir ifade ise (ters soru) ankette kontrol sorusu olarak yer almaktadır. Araştırmada kullanılan boyutlar ve ifadeleri tezin 3.4.3 başlığı altında detaylı olarak sunulmaktadır. Anketin ikinci bölümünde cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum ve aylık gelirin belirlenmesine yönelik 5 adet kategorik soru yer almaktadır.

Anket, Türkiye genelinde tüketimde bulunan tüm kişilere çevrimiçi ortamda uygulanmış olup, anket formundaki soruların anlaşılabilirliğinin test edilmesi ve gerektiğinde düzeltme yapabilmek amacı ile anketin genel olarak uygulanmasından önce anket formunun görünüş ve içerik geçerliliğini ortaya koyabilmek için 15-17 Mayıs 2025 tarihleri arasında sürdürülebilirlik alanıyla ilgilenen 10 akademisyenin değerlendirmesi alınmıştır. İfadeler üzerinde bazı düzeltmeler yapılmış olup, herhangi bir ifadenin çıkartılmasına gerek görülmemiştir. Hazırlanan anket soruları için 5 Mayıs 2025 tarihli Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan Etik Kurulu

Onayı alınmıştır. İlgili Etik Kurul Onayı Ek 1'de yer almaktadır. Onayın alınmasının ardından araştırma verileri 17 Mayıs-10 Temmuz 2025 tarihlerinde Türkiye genelinde toplanmıştır. 416 kişinin katıldığı anketin verileri SmartPLS 4 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.4.3. Araştırmada Kullanılan Boyutlar, İfadeler ve Kaynakları

Bu tezde kullanılan soruların boyutları, boyutlarda yer alan ifadeler ve kodları ile bu boyutların ve ifadelerin oluşturulması için yararlanılan kaynaklar aşağıdaki tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4: Çalışmada Kullanılan Ölçek Boyutları, Boyutların İfade Kodları, Ölçek İfadeleri ve Yararlanılan Kaynaklar

Boyut	İfade Kodu	Ölçek İfadesi	Yararlanılan Kaynaklar
Çevresel Etki	CE1	Aile ve/veya arkadaş çevrem, çevrenin korunması konusunda kendilerinin izinden gitmem için beni motive eder.	(Figueroa-Garcia vd., 2018)
	CE2	Sosyal hizmet veya çevre örgütlerinde gönüllü olarak yer alırım.	
	CE3	Marketlerde organik veya ekolojik ürünler olduğu gerçeğinden hareketle bu tür ürünleri satın alırım.	
	CE4	Çevreye özen göstermek ailemde bir gelenektir.	
	CE5	Yaşadığım yerde atıkların geri dönüşüm için ayrılması normaldir.	
Sosyal Baskı	SB6	Çevre yararına bir faaliyet gerçekleştirmem için arkadaşlarımdan baskı gördüğümü hissederim.	(Figueroa-Garcia vd., 2018)
	SB7	Kendimi çevre yanlısı insan grubuna ait olmak zorunda hissediyorum.	
Öznel Norm	ON8	Benim için önemli olan çoğu insan, ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmam gerektiğini düşünüyor.	(Matharu vd., 2020)
	ON9	Satın aldığım ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmam beklenir.	
	ON10	Sosyal çevre ve kamuoyu sürdürülebilir bir şekilde yaşamayı savunuyor.	
	ON11	İnsanlar, sürdürülebilir ürün kullanımıyla topluma olumlu katkıda bulunacağım konusunda bana güvenebilirler.	
Algılanan Davranışsal Kontrol	ADK12	Satın aldığım ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanıp kullanmamam bana bağlıdır.	(Matharu vd., 2020)
	ADK13	Ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kolayca kullanabilirim.	

	ADK14	İstersem, ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kolayca kullanabilirim.	
	ADK15	Ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmak için yeterli zamanım ve enerjim var.	
	ADK16	Ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmak benim için kolaydır.	
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	SAN17	Ürünleri sürdürülebilir şekilde kullanmak istiyorum.	(Matharu vd., 2020)
	SAN18	Gelecekte ürünleri sürdürülebilir şekilde kullanmayı denemek isterim.	
	SAN19	Satın almak için bir mağazada aktif olarak sürdürülebilir ürünler ararım.	
	SAN20	Sürdürülebilir ürünlerin kullanımını tercih eder ve çevreme tavsiye ederim.	
Çevresel Endişe	CEN21	Çevre konusunda endişeliyim.	(Hamzah ve Tanwir, 2021)
	CEN22	Çevrenin durumu sağlık kalitemi etkilemektedir.	
	CEN23	Çevreyi korumak için fedakarlık yapmaya hazırım.	
	CEN24	Bireylerin çevreyi koruma sorumluluğu olduğunu düşünüyorum.	
Algılanan Çevresel Sorumluluk	ACS25	Bir satın alma işlemi yaparken çevre konusunu dikkate alırım.	(Hamzah ve Tanwir, 2021)
	ACS26	Ekolojik nedenlerden dolayı satın aldığım temel ürünlerimi değiştirdim.	
	ACS27	Çevre koruma konularıyla duygusal olarak da ilgilenirim.	
	ACS28	Çevrenin korunmasına yardımcı olmak için sürdürülebilir olmayan tüketimimi azaltmaya istekliyim.	
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	SSAYT29	Sürdürülebilir satın almanın kirliliğin azaltılmasına ve çevrenin iyileştirilmesine yardımcı olacağına inanıyorum.	(Joshi ve Rahman, 2017)
	SSAYT30	Sürdürülebilir satın almanın doğal kaynakların savurgan kullanımını azaltmaya yardımcı olacağına inanıyorum.	
	SSAYT31	Sürdürülebilir satın almanın doğal kaynakların korunmasına yardımcı olacağıma inanıyorum.	
	SSAYT32	Sürdürülebilir satın alma faaliyetlerine dahil olduğumda kendimi iyi hissediyorum.	
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	SSAD33	Alışveriş yaparken, ürünlerde çevreye zararlı içerik olup olmadığını bilinçli olarak kontrol ederim.	(Hamzah ve Tanwir, 2021)
	SSAD34	Alışveriş yaparken bilinçli olarak çevre dostu ambalajlı ürünleri seçerim.	
	SSAD35	Diğerlerinden daha pahalı olsalar bile sürdürülebilir ürünleri satın almayı tercih ederim.	
	SSAD36	Satın alırken, ürün ambalajı üzerinde çevre ve sürdürülebilirliğe ilişkin etiketleri arar ve incelerim.	

Çevresel İlgi	CI37	Tüketiciler ne satın alacaklarına karar verirken en ucuz olan ile çevre ve toplum için en iyi olanı dengelemelidir.	(Hamzah ve Tanwir, 2021)
	CI38	Çevrenin korunması söz konusu olduğunda en büyük sorumluluk aşırı tüketimde bulunanlara aittir.	
	CI39	Tüketiciler karar verirken çevreyi paydaşlarından biri olarak görmelidir.	
	CI40	Çevreye karşı sorumlu olmak için tüketicilerin dünyanın sınırlı fiziksel ve sosyal kaynaklarını dikkate alarak alışveriş yapmaları gerekir.	
Algılanan Çevre Bilgisi	ACB41	Çevre açısından güvenli ürünler ve ambalajlar satın aldığımı biliyorum.	(Mostafa, 2007)
	ACB42	Geri dönüşüm hakkında ortalama bir insandan daha fazla şey biliyorum.	
	ACB43	Çöp sahalarına giden atık miktarını azaltan ürünleri ve ambalajları nasıl ayırt edeceğimi biliyorum.	
	ACB44	Ürün paketleri üzerindeki çevresel ifadeleri ve sembolleri anlıyorum.	
	ACB45	Çevresel konular hakkında yeterli bilgiye sahibim.	
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı	SMBP46	Sürdürülebilir ürünlerle ilgili olarak başkalarıyla etkileşim kurmak için sosyal medyayı kullanıyorum.	(Xie ve Madni, 2023)
	SMBP47	Sosyal medyada sürdürülebilir ürünlerle ilgili paylaşılan bilgilere güvenirim.	
	SMBP48	Sosyal medyada paylaşılan bilgiler sürdürülebilir ürün/ürünlerin satın alınmasını etkiler.	
	SMBP49	Sosyal medyadaki çevresel bilgiler aracılığıyla sürdürülebilir ürünler hakkında geri bildirim alırım.	

3.5. Hipotez Geliştirmeye Yönelik Ampirik Literatür Araştırması, İlgili Hipotezler ve Araştırma Modeli

Çevresel etki, tüketicilerin çevreye karşı benimsedikleri tutumların aile, arkadaş veya diğer gruplar aracılığıyla çevreden gelen etkilerle şekillenmesidir. Geçmişte yapılan araştırmalar, tüketicilerin karar alma sürecinin çoğunlukla aile, arkadaş ve tüketici için önemli kabul edilen grupların tutumlarından etkilendiğini göstermektedir. **Tutum,** bireylerin belirli bir nesneye karşı gerçekleştireceği karar sürecinde o nesneye yakınlaştıran veya uzaklaştıran inançlar dizisi olarak tanımlanmaktadır (Weigel, 1983: 257). Tutum, bireyler için davranışın ortaya çıkması sürecinde en önemli belirleyiciler

olarak ifade edilmektedir (Vermeir ve Verbeke, 2008). Birey çevreyle ve sürdürülebilirlikle ilgisi olmayan diğer bireylerle iletişim kuruyorsa, sürdürülebilir tüketime yönelik tutum gerçekleştirmeme olasılığı da yüksektir (Gleim vd., 2013). Piligrimiene vd. (2020), sosyal çevrenin sürdürülebilir ürünlere yönelik satın alımı olumlu yönde etkilediğini doğrulamışlardır (Piligrimienė vd., 2020). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_1: Çevresel etki sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Ajzen ve Fishbein'e (1980) göre, bireyin bir davranışı onaylama veya reddetme yönündeki toplumsal baskılara yönelik algısı **öznel norm** olarak ifade edilmektedir. Öznel norm, bireyin karar sürecinde etkili olan algıdır (Park, 2000). Bireyler aile üyelerinden, iş ortaklarından ve sosyal gruplardan güçlü bir şekilde etkilenir.

Tüketicilerin geliştirdiği olumlu öznel normlar bireylerin sürdürülebilir tüketime yönelik tutumlarını da olumlu yönde etkileyebilmektedir. Wang vd. (2014)'nin çalışmasında, öznel normların sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumları üzerinde olumlu bir etki bıraktığı bulunmuştur (Wang vd., 2016). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_2: Öznel norm, sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Algılanan davranışsal kontrol, bireyin belirli bir eylemi gerçekleştirmesinin kolaylığına veya zorluğuna yönelik değerlendirmeleridir (Ajzen, 1991). Karar verme sürecinde algılanan davranışsal kontrol gibi birçok faktörün tutumla birlikte tüketicilerin karar sürecini kolaylaştırdığı belirlenmiştir. Bireylerin davranışsal kontrolü, kontrol sahibi olduğuna dair inancı aracılığıyla tutumları tarafından düzenlenir. Thogersen (2009)'in araştırmasına göre, tüketicilerin organik gıdaları satın almaya ilişkin tutumları algılanan davranışsal kontrolden olumlu etkilenmektedir (Thøgersen, 2009). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_3: Algılanan davranışsal kontrol sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Çevresel endişe, çevreyle ilgili duyulan endişe ve korkuları içeren bir terimdir (Pinto vd., 2011). Çevresel endişe, bireylerin çevresel sorunlarla mücadele edebilme hususundaki bilincini yansıtmaktadır (Hu vd., 2010). Yüksek düzeyde çevresel endişeye sahip bireylere ilişkin araştırmalarda, satın alma sürecinde sürdürülebilir ürünlerin tercih edildiği ve sürdürülebilir tüketim davranışlarına yönelik bir eğilim sergilendiğine dair olumlu bir ilişki öne çıkmaktadır (Klerk vd., 2018).

Yapılan bir araştırmada çevre üzerinde meydana gelen sorunlar hakkında endişeye sahip Peru'da bulunan tüketicilerin sürdürülebilir giysilere yöneldiği ifade edilmiştir (Leclercq-Machado vd., 2022). Çevresel sorunları en aza indirebilmek için sürdürülebilir ürünlerin tercih edilmesi, çevresel endişenin tutumları şekillendirdiğini göstermektedir. Dhir vd., (2021) tarafından yapılan araştırmada, yüksek çevresel endişe düzeyinin çevreye yönelik tutumları olumlu olarak etkilediği bulunmuştur (Rausch ve Kopplin, 2021). Whitmarsh ve O'Neill tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise yüksek düzeyde çevresel endişeye sahip tüketicilerin sürdürülebilir davranışlar sergileme ve sürdürülebilir ürünlere yönelik olumlu tutum geliştirme ihtimalinin artacağı gözlemlenmiştir (Whitmarsh ve O'Neill, 2010). Bu bulgulardan hareketle çevresel endişenin, sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumunu şekillendirmede önemli bir husus olduğu ifade edilebilir. Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_4: Çevresel endişe, sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Algılanan çevresel sorumluluk, bireyin çevresel sorunların azaltılabilmesine yönelik davranışsal fedakarlıklar gerçekleştirmesi çevresel açıdan sorumlu olduğunu göstermektedir (Lee, 2009). Çevresel sorumluluk sahibi birey, sürdürülebilir ürünleri tercih ederek sürdürülebilir tüketimini arttırır ve çevrenin korunması konularında kendisinin sorumlu olduğu bilinciyle eylemlerini gerçekleştirir (Yu vd., 2017). Bu kapsamda, sürdürülebilirliği benimseyen tüketicilerde, sürdürülebilir satın alma davranışlarının gelişme olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Hong Kong'da yetişkin tüketiciler üzerinde yapılan bir çalışmada da çevresel sorumluluk algılarının sürdürülebilir tutumu etkilemede önemli bir rol oynadığı bulunmuştur (Lee, 2009). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_5: Algılanan çevresel sorumluluk sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Çevresel ilgi, çevre dostu davranış sergilemenin önemli bir ögesidir. Çevreye minimum zararı olan hizmet ve ürünler tercih edildiğinde bireyler daha fazla sürdürülebilir davranış sergilerler. Çevreye karşı sorumlu olduğunu bilen bir birey, çevreye yönelik olumlu bir tutum benimseyecek ve sürdürülebilir tüketimi gerçekleştirecektir (Sultana vd., 2022). Anbukarasi ve Dheivanai (2017) tarafından yapılan çalışma sonucunda da çevresel ilginin sürdürülebilir tutum ve davranış üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_6: Çevresel ilgi sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Algılanan çevre bilgisi, bireylerin çevre ile ilgili konulara ve kavramlara ilişkin farkındalığını ifade etmektedir (Saari vd., 2021). Laroche vd., (2001) tarafından yapılan diğer bir tanıma göre ise algılanan çevre bilgisi, bireylerin çevre ve ekosisteme ilişkin kavramları ve sembolleri anlama ve değerlendirme yeteneklerine göre eko-okuryazar olarak da nitelenebilir.

Yapılan çalışmalarda algılanan çevre bilgisinin, tutum niyet ve davranışları belirlemede kritik bir bileşen olduğu ifade edilmektedir (Kumar vd., 2017; Jaiswal ve Kant, 2018). Tüketicilerin sürdürülebilir ürünlere yönelik çevresel bilgi düzeyini artırması, ürünlere ilişkin tutumlarını olumlu yönde geliştirme olasılığını da artıracaktır (Yoo vd., 2021). Önceki çalışmalarda algılanan çevre bilgisinin tüketicilerin sürdürülebilir ürünlere ilişkin tutumlarını olumlu olarak etkilediği belirtilmiştir (Suki, 2013; Goh ve Balaji, 2016; Choi ve Johnson, 2019). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_7: Algılanan çevre bilgisi, sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Sosyal medya, bireylerin satın alma esnasında kararlarını, tutumlarını ve algılarını değiştirmede önemli bir role sahiptir (Pop vd., 2020). Sosyal medya üzerinden paylaşılan mesajların tüketicileri satın alma sürecine teşvik ettiği ve kararlarını önemli ölçüde etkilediği ifade edilmektedir (Li vd., 2012). Sosyal medya kullanımı,

tüketicilerin kaynak kullanım miktarını azaltma ve geri dönüşüm gibi sürdürülebilir davranışlarını olumlu olarak etkilemektedir (Săplăcan ve Márton, 2019). Sosyal medya üzerinden paylaşılan bilgi ve deneyimler de tüketicilerin sürdürülebilir markalara olan güvenini artırmaktadır (Kang ve Hur, 2012). Sosyal medya bilgi paylaşımı ve kullanımı çevre yanlısı tutumlar üzerinde etkili olmaktadır (Săplăcan ve Márton, 2019). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_8: Sosyal medya bilgi paylaşımı, sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Sürdürülebilir tüketime yönelik tutum, tüketicilerin gerçekleştireceği sürdürülebilir tüketim davranışına ilişkin içsel değerlendirmelerini içermektedir (Joshi ve Rahman, 2017). Sürdürülebilir tutum, tüketicilerin çevreye verilen tahribatın azaltılabilmesi ve ekosistemin korunmasına ilişkin niyet ve davranışlarını yönlendiren duygu ve değerlendirmeleridir (Lavuri, 2022; Chanda vd., 2023). Sürdürülebilir davranışlara yönelik geliştirilen olumlu tutumların, sürdürülebilir davranışlara yönelik niyeti de olumlu olarak etkileyeceği bulunmuştur (Ajzen, 1991).

Tutum-niyet ilişkisini çeşitli bağlamlarda inceleyen çalışmalar mevcuttur. Yapılan bazı çalışmalarda, bireylerin sürdürülebilir ürünlere yönelik tutumlarının satın alma niyetlerini olumlu olarak etkilediği ifade edilmiştir (Alam vd., 2023; Shimul vd., 2022; Wang vd., 2022). Başka bir çalışmada ise, tüketicilerin sürdürülebilir tüketime ilişkin olumlu tutumlarının yeşil otellerin tercih edilmesine ilişkin niyetlerini olumlu olarak etkilediği bulunmuştur (Han ve Yoon, 2015). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

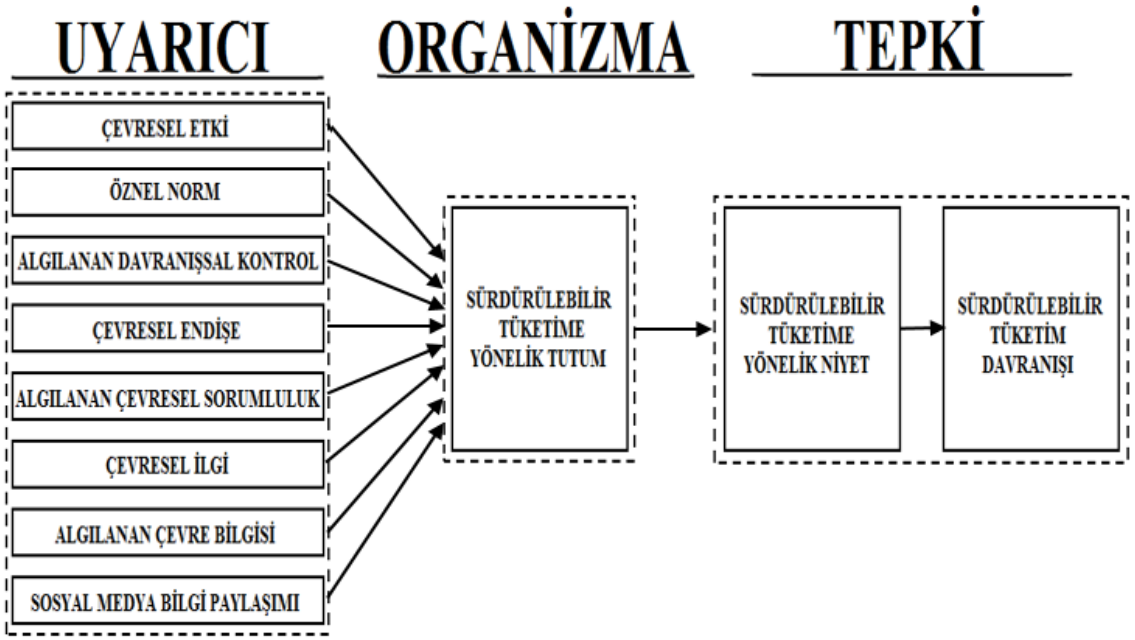
H_9: Sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici tutumu, sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Davranışa yönelik niyet, tüketicinin bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmeme eğilimini ifade etmektedir (Singh ve Tripathi, 2016). Sürdürülebilir tüketim davranışının gerçekleşmesinde tüketicilerin tutum ve niyetleri önemli belirleyicilerdir (Yıldız ve Kelleci, 2022). Matharu vd., (2021)'nin çalışmalarında sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici niyetinin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Niyet ve davranış ilişkisini açıklamaya yönelik yapılan çalışmalarda, sürdürülebilir tüketim niyetinin **sürdürülebilir tüketim davranışını** olumlu olarak etkilediği vurgulanmıştır (Thøgersen, 2009; Dangi vd., 2020). Başka bir çalışmada ise, sürdürülebilir tüketim niyetinin tüketicilerin sürdürülebilir ürünlere yönelik satın alma davranışı gösterme eğilimini olumlu anlamda etkilediği bulunmuştur (Yadav ve Pathak, 2017). Bu bilgiler doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_{10}: Sürdürülebilir tüketime yönelik tüketici niyeti sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

İlgili literatür araştırması sonrası elde edilen hipotezler kapsamında geliştirilen araştırma modeli aşağıdaki şekil 13'de gösterilmektedir.

Şekil 13: Araştırma Modeli

3.6. Araştırmada Kullanılan Analiz Yöntemleri

Araştırma verilerinin analizinde ilk olarak katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Frekans analizleri ile güvenirlik ve ortak yöntem yanlılığı analizi için Jasp Team 0.18.3 (2024) yazılımı kullanılmıştır.

İlgili literatür araştırması kapsamında geliştirilen araştırma modelinin analizinde yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, gözlenen ve örtük değişkenler ile bunlar arasındaki neden sonuç ilişkilerinin analiz edilmesinde uygulanan istatiksel bir yöntemdir (Hair vd., 2011). Değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde, varyans, kovaryans, çoklu regresyon ve faktör analizlerinin birleşiminden oluşan bir analiz yöntemi kullanılmaktadır (Dursun ve Kocagöz, 2010). Bu yöntem pazarlama ve tüketici araştırmalarında sıkça uygulanmaktadır (Martínez-López vd., 2013). Yapısal eşitlik modellemesine ilişkin iki farklı modelden bahsedilmektedir. Bu modellerden biri kovaryans tabanlı yapısal eşitlik modellemesi (CBS-SEM), diğeri ise varyans tabanlı yapısal eşitlik (PLS-SEM) modelidir. PLS-SEM açıklanamayan varyans miktarını en aza indirmeye çalıştığı için tahmine dayalıdır (Hair vd., 2021).

Bir araştırmada, birden fazla değişkenin oluşturduğu karmaşık bir yapı mevcutsa, araştırma normal dağılım göstermiyorsa ve küçük örneklem boyutları ile çalışılmışsa PLS-YEM kullanımının uygun olacağı ifade edilmiştir (Hair vd., 2011). Bu tez çalışmasında tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörlerin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla oluşturulan araştırma modelinde çok sayıda değişken bulunmaktadır. Verilerin analizinde, PLS-YEM programı olan SmartPLS 4 (Magno vd., 2022) kullanılmıştır. Çalışma kapsamında verilerin normal dağılım analizi yapılmış ve normal dağılım göstermediği bulunmuştur. Bu durum SmartPLS kullanılmasının tercih edilmesinde önemli bir neden olarak yer almaktadır.

Araştırma modelindeki verilerin yapısal eşitlik modellemesi analizine uygun olup olmadığını değerlendirmek için öncelikle ölçüm modeli analizi yapılmıştır. Ölçüm modeli analizi, modele ait değişkenler ve o değişkenlere ilişkin ölçek ifadeleri arasındaki ilişkileri incelemektedir (Anderson ve Gerbing, 1988). Araştırmada belirlenen boyutlar, ölçüm modelinde gizil değişkenler olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda boyut ifadelerinin daha güçlü oluşu, gizil değişkenlerin daha net ve doğru bir şekilde tanımlanabileceğine işaret etmektedir (Weston ve GoreJr., 2006). Yapısal eşitlik modellemesi ile ölçüm modeli analizinde öncelikle Cronbach’s Alpha değeri hesaplanmış ve araştırma kapsamında kullanılan ölçeğin güvenirlik analizi yapılmıştır. Araştırma verilerinin yapısal eşitlik modellemesine uygunluğunun tespit edilebilmesi için araştırma modelinde yer alan boyutların ve ifadelerin güvenilirlik ve geçerlilik

analizleri kapsamında yansıtıcı değişkenlerin ölçüm modeli analizleri yapılmıştır. Daha sonra araştırmadaki değişkenleri ölçmek için aynı yöntemin kullanılması durumunda değişkenler arasında oluşabilecek bir hatanın olup olmadığının karşılaştırılması için ortak yöntem varyansı (OYV) analizi yapılmıştır. Ölçüm modeli çerçevesinde faktör yükü analizi, birleşik geçerlilik ve AVE değeri analizi, çapraz yük analizi, Fornell-Larcker ölçütüne göre ayrışma geçerliliği analizi ve HTMT (Heterotrait-Monotrait Ratio) ölçütüne göre ayrışma geçerliliği analizleri yapılmıştır.

Bu analizlerin sonucunda ise yapısal eşitlik modellemesine uygunluğu tespit edilmiş olan araştırma modeli PLS-SEM ile test edilmiştir. Araştırmada incelenen modelin değerlendirilmesine yönelik yol katsayıları (β), t ve p değerleri (anlamlılık değerleri), VIF (değişkenler arası çoklu doğrusallık) değeri, f^2 (etki büyüklüğü), R^2 (açıklanan varyans) ve Q^2 (tahmin gücü) değerleri hesaplanmıştır. Model uyumunun değerlendirilebilmesi bağlamında ise doymuş model ve tahmin edilen model değerleri hesaplamaya dahil edilmiştir.

3.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Elde Edilen Sonuçlar

Araştırma bağlamında yapılmış olan analizler ve bu analizlerin sonucunda elde edilen bulgular alt başlıklar halinde aşağıda yer almaktadır.

3.7.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Araştırma sürecine katkı sağlayan katılımcılara ilişkin demografik özellikler frekans analizi uygulanarak değerlendirilmiştir. Katılımcılara ait demografik özellikleri gösteren veriler Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Düzey	Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	269	64,66
	Erkek	147	35,34
Yaş	20 ve altı	15	3,61
	21-30	211	50,72
	31-40	119	28,61
	41-50	52	12,50
	51-60	17	4,09
	61 ve üzeri	2	0,48
Eğitim	İlköğretim	2	0,48
	Ortaöğretim	5	1,20
	Lise	26	6,25
	Ön Lisans	29	6,97
	Lisans	186	44,71
	Yüksek Lisans	110	26,44
	Doktora	58	13,94
Medeni Durum	Bekâr	259	62,26
	Evli	157	37,74
Aylık Gelir	15.000 TL ve altı	104	25,00
	15.001-25.000 TL	48	11,54
	25.001-35.000 TL	33	7,93
	35.001-45.000 TL	36	8,65
	45.001-55.000 TL	40	9,62
	55.001-65.000 TL	54	12,98
	65.001-75.000 TL	31	7,45
	75.001 TL ve üzeri	70	16,83
Toplam		416	100

Tablo 5 incelendiğinde toplam 416 kişinin ankete katılım sağladığı görülmektedir. Katılımcılar cinsiyet dağılımı açısından incelendiğinde, kadın katılımcıların oranı %64,66 (269 kişi), erkek katılımcıların oranı ise %35,34 (147 kişi) olarak görülmektedir. Elde edilen verilere göre, kadın katılımcılar, erkek katılımcılara kıyasla araştırmaya daha yüksek bir oranda katılım sağlamıştır.

Katılımcıların yaşa göre dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %3,61'inin (15 kişi) 20 yaş ve altında; %50,72'sinin (211 kişi) 21-30 yaş arasında; %28,61'inin (119 kişi) 31-40 yaş arasında; %12,50'sinin (52 kişi) 41-50 yaş arasında; %4,9'unun (17 kişi) 51-60 yaş arasında; %0,48'inin (2 kişi) 61 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. En yüksek yaş grubunun 21-30 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim düzeylerinin dağılımı incelendiğinde, %0,48'inin (2 kişi) ilköğretim; %1,20'sinin (5 kişi) ortaöğretim; %6,25'inin (26 kişi) lise; %6,97'sinin (29 kişi) ön lisans; %44,71'inin (186) lisans; %26,44'ünün (110 kişi) yüksek lisans; %13,94'ünün (58 kişi) doktora eğitimi aldığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun lisans eğitimi almış kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumuna göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %62,26'sının (259 kişi) bekar; %37,74'ünün (157 kişi) evli olduğu görülmektedir. Bekar katılımcıların oranı evli katılımcılara göre oldukça yüksektir.

Katılımcıların gelir düzeyi incelendiğinde ise, %25'inin (104 kişi) 15.000 TL ve altı; %11,54'ünün (48 kişi) 15.001-25.000 TL; %7,93'ünün (33 kişi) 25.001-35.000 TL; %8,65'inin (36 kişi) 35.001-45.000 TL; %9,62'sinin (40 kişi) 45.001-55.000 TL; %12,98'inin (54 kişi) 55.001-65.000 TL; %7,45'inin (35 kişi) 65.001-75.000 TL ve %16,83'ünün (70 kişi) 75.001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu 15.000 TL ve altı gelir düzeyine sahiptir.

3.7.2. Güvenirlik Analizi Sonuçları

Araştırma modelinin analizinde kullanılan toplam 41 ifadenin (ölçüm modeli sonrası çıkarılan ifadeler sonrasında kalan toplam ifade sayısı) yer aldığı ölçeğin güvenirlik analizinde JASP 0.18.3 (Jasp Team, 2024) yazılımı kullanılmıştır. Güvenirlik analizi sonucu Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: Güvenirlik Analiz Sonucu

Güvenirlik Analiz Sonucu	
İfade Sayısı	Cronbach's Alpha Sonucu
41	0,944

Cronbach's Alpha değeri, ölçekte yer alan maddelerin iç tutarlılık katsayısının bir ölçüsü olarak ifade edilir ve ölçek ifadeleri arasındaki ilişkinin gücünü ortaya koyar (Edelsbrunner vd., 2025). Cronbach's Alpha değeri, $0,60 < R_2 < 0,80$ ise oldukça güvenilir; $0,80 < R_2 < 1,00$ arasında ise yüksek güvenilir olarak değerlendirilir.

Cronbach's Alpha için kabul edilen eşik değer ise 0,70'dir (Yildiz ve Uzunsakal, 2018). Bu araştırma kapsamında, ölçek ifadelerinin genel güvenirlik analizi sonucunu ifade eden Cronbach's Alpha değeri 0,944 olarak bulunmuştur. Bulunan değer, ölçekte kullanılan ifadelerin yüksek güvenilir düzeyinde olduğunu göstermektedir.

3.7.3. Ortak Yöntem Yanlılığı Analizi Sonuçları

Ortak yöntem yanlılığı, değişkenler arasındaki ilişkinin ölçümünde aynı yöntem ya da kaynağın kullanımından kaynaklanan sistematik bir hata şeklinde belirtilmektedir (Richardson vd., 2009). Sistematik hatanın var olup olmadığının araştırılması, yanlılık araştırmaları bağlamında incelenmektedir (Çizel vd., 2020). Sistematik bir hatanın oluşması, sonuçların ve ölçeğin geçerliliği hususunda özellikle davranışlara ilişkin araştırmalarda ciddi bir problem teşkil eder ve değişkenler arasındaki korelasyonu şişirebilir ya da söndürebilir (Podsakoff vd., 2003).

Araştırmada ortak yöntem yanlılığı açısından sistematik bir hatanın olup olmadığını kontrol etmek amacıyla Harman'ın tek faktör (Harman's single factor test) testi uygulanmıştır. Her bir değişken tek bir faktör altında toplanmış ve varyans değerleri hesaplanmıştır (Podsakoff vd., 2003). Hesaplanan ortak yöntem yanlılığı değeri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Ortak Yöntem Yanlılığı Analiz Sonucu

Açıklanan Toplam Varyans			
Bileşen	Karesel Yüklemelerin Çıkarma Toplamları		
	Toplam	Varyansın Yüzdesi	Kümülatif Yüzde
1	14,895	%30,4	%30,4

Gerçekleştirilen Harman'ın tek faktör analizi sonucunda hesaplanan varyans değeri %30,4 olarak bulunmuştur. Bu değerin %50'den küçük olması gerektiği belirtilmiştir (Kline, 2015). Bulunan varyans değeri %50'nin altında olduğu için ortak yöntem yanlılığı olmadığı sonucuna varılmıştır.

3.7.4. Ölçüm Modeli Analiz Sonuçları

Tez çalışmasında ölçüm modeli yansıtıcı özellik gösterdiğinden dolayı gerçekleştirilen ölçüm modeli analizinde ilk aşama olarak ölçek ifadelerinin geçerlilik ve güvenirlilik analizleri yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, araştırma modelinde bulunan ölçek ifadelerinin faktör yükleri (outer loadings) belirlenmiş, yapı güvenilirliği ve geçerliliği (Construct Reliability and Validity) için iç tutarlılık güvenirliği (Cronbach's Alpha), birleşik güvenirlik (Composite Reliability-CR) ve ortalama açıklanan varyans (Average Variance Extracted-AVE) değerleri analiz edilmiştir. Daha sonraki aşamada, araştırma modelinde yer alan ifadelerde ayrışma geçerliliğinin sağlanıp sağlanmadığını test etmek için; çapraz yük (cross loadings) analizi, Fornell-Larcker ölçütü ve HTMT (Heterotrait-Monotrait-Ratio) ölçütüne göre ayrışma geçerliliği analizleri yapılmıştır. Araştırma kapsamında yapılmış olan ölçüm modeli analizine ilişkin sonuçlar alt başlıklarda detaylı olarak ele alınmıştır.

Ölçüm modeli analizleri kapsamında, modeli en iyi temsil edecek yapının bulunabilmesi amacıyla modelden bazı değişkenler ve ifadeler faktör yükleri ve ayrışma geçerliliği analiz sonuçları neticesinde araştırma modelinden çıkarılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi analizleri ile en uygun yapının oluşturulması için, ilk aşamada sunulan araştırma modeli içerisinde yer alan "sosyal baskı" boyutu ölçüm modeli analizlerinin sonucunda faktör yükleri düşük çıktığı ve eşik değerleri sağlamadığı için modelden çıkarılmıştır. Araştırma modelinde yer alan diğer boyutlar içerisinden de bazı ifadeler bu nedenlerden dolayı analizden çıkarılmıştır. Çıkarılan boyut ve ifadeler sonucunda kalan boyutların ve ifadelerin faktör yükü analiz sonuçları Tablo 8'de görülmektedir.

3.7.4.1. Faktör Yükü Analiz Sonuçları

Faktör analizi, ölçümü yapılan değişkenler ile faktörler arasındaki korelasyonu açıklamak için kullanılan analizdir (Luo vd., 2019). Faktör analizinin uygulanmasındaki amaç, anket verileriyle ölçümü gerçekleştirilen faktör boyutlarının yapısal güvenilirliğinin ortaya çıkarılmasıdır (Vet vd., 2005). Faktör yükü, ölçek ifadeleri ile belirlenen faktörler arasındaki ilişkinin gücünü temsil eden bir katsayıdır. Faktör yükünün, 0.70'den yüksek olması beklenir. Faktör yükü 0.70'in altında kalan değerler modelden çıkarılır (Shrestha, 2020).

Tablo 8: Faktör Yükü Analiz Sonuçları

Boyut İsmi	İfade Kodları	Faktör Yükleri
Algılanan Çevre Bilgisi	ACB41	0,744
	ACB42	0,779
	ACB43	0,814
	ACB44	0,812
	ACB45	0,781
Algılanan Çevresel Sorumluluk	ACS25	0,769
	ACS26	0,690
	ACS27	0,810
	ACS28	0,797
Algılanan Davranışsal Kontrol	ADK12	0,639
	ADK13	0,855
	ADK14	0,798
	ADK15	0,794
	ADK16	0,825
Çevresel Etki	CE1	0,837
	CE4	0,830
Çevresel Endişe	CEN21	0,808
	CEN22	0,799
	CEN23	0,820
Çevresel İlgi	Cİ37	0,686
	Cİ39	0,858
	Cİ40	0,855
Öznel Norm	ON11	0,856
	ON8	0,768
	ON9	0,758
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	SAN17	0,783
	SAN18	0,676
	SAN19	0,761
	SAN20	0,845
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı	SMBP46	0,699
	SMBP47	0,750
	SMBP48	0,802
	SMBP49	0,797
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	SSAD33	0,872
	SSAD34	0,900
	SSAD35	0,837
	SSAD36	0,886
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	SSAYT29	0,891
	SSAYT30	0,933
	SSAYT31	0,913
	SSAYT32	0,825

Tablo 8'e göre, her bir boyuta yönelik faktör yükleri 0,639 ile 0,933 arasında değerler almaktadır. Faktör yükü çok düşük olan ifadeler analizden çıkarılmıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan araştırma modelinin değişkenleri arasında yer alan "sosyal baskı" boyutu araştırmaya dahil edilecekti ancak faktör yükü eşik değerin çok altında olduğundan dolayı ilgili araştırma modeli ve analizden çıkarıldı. "Çevresel Etki" boyutunun 2 ve 3. İfadeleri, "Öznel Norm" boyutunun 10. İfadesi, "Çevresel Endişe" boyutunun 24. İfadesi ve "Çevresel İlgi" boyutunun 38. İfadeleri bu nedenlerden dolayı ilgili araştırma modeli ve analizden çıkarılmıştır.

3.7.4.2. Cronbach's Alpha, Birleşik Geçerlilik ve AVE Değeri Analiz Sonuçları

Modelde yer alan boyutların geçerlilik ve güvenilirliğin başka bir ifadeyle iç tutarlılığının sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi amacıyla Cronbach's Alpha, Birleşik Güvenilirlik ve AVE değerleri hesaplanmıştır. İç tutarlılık güvenilirliğinin ölçümünde kullanılan katsayılardan biri Cronbach's Alpha katsayısıdır. Cronbach's Alpha katsayısı, yalnızca bir gizil değişkenin ölçümünde kullanılabileceği gibi birden fazla gizil değişkenin ölçümünde de kullanılabilir. Cronbach's Alpha katsayısının 0,70 ve üzerinde bir değere sahip olması, iç tutarlılığın yüksek olduğunu ve yeterli güvenilirliğin sağlandığını gösterir (Cronbach, 1951).

Ölçek ifadelerindeki iç tutarlılığı ölçen diğer bir değer birleşik güvenilirlik (Composite-Reliability-CR) katsayısıdır. Bu değer, 0.70'in üzerinde değer almalıdır. İç tutarlılık güvenilirliğinin sağlanmasının ardından birleşme geçerliliğinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Gizil yapıların açıklanan ortalama varyansı olarak ifade edilen AVE değeri de hesaplanmıştır. AVE katsayısının 0.50 üzerinde bir değer alması yeterli geçerliliğin sağlandığını göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981; Purwanto ve Sudargini, 2021).

Güvenilirlik ve geçerlilik analizlerine yönelik sonuçlar Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Cronbach's Alpha, Birleşik Geçerlilik ve AVE Değeri Analiz Sonuçları

Boyut İsimleri	Cronbach's Alpha Değeri	Birleşik Güvenilirlik (CR) Değeri	Açıklanan Ortalama Varyans (AVE) Değeri
Algılanan Davranışsal Kontrol	0,842	0,889	0,618
Algılanan Çevre Bilgisi	0,846	0,890	0,619
Algılanan Çevresel Sorumluluk	0,775	0,851	0,590
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı	0,773	0,848	0,582
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	0,897	0,928	0,764
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	0,769	0,852	0,591
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,913	0,939	0,794
Çevresel Endişe	0,745	0,850	0,654
Çevresel Etki	0,560	0,820	0,694
Çevresel İlgi	0,721	0,844	0,645
Öznel Norm	0,725	0,837	0,632

Tablo 9'a göre, modelde bulunan boyutların Cronbach's Alpha değerlerinin 0,560 ile 0,913 arasında değerler aldığı görülmektedir. Çevresel etki boyutu dışında araştırma modelinde yer alan boyutların 0,70 eşik değerini aşmasından dolayı yeterli iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmaktadır. Çevresel etki boyutunun güvenilirlik düzeyi ise düşük güvenilirlik düzeyindedir. Ancak CR ve AVE değerleri eşik değerin üzerinde olduğu için bu boyut analizde tutulmuştur.

Bileşik güvenilirlik (CR) değerleri 0,820 ile 0,939 arasındadır. Tüm değerler 0,70 eşiğini aştığından dolayı iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Açıklanan Ortalama Varyans (AVE) değerleri 0,582 ile 0,794 arasındadır. Tüm değerlerin 0,50 eşik değerini aşmasından dolayı yeterli geçerliliğin sağlandığı görülmektedir. Bu sonuca göre, gizil değişkenlerdeki varyansın en az yarısı tarafından açıklandığı ve yapısal geçerliliğin sağlandığı anlamına ulaşılmaktadır. Yapılan analizler neticesinde ise, modelde bulunan boyutların belirlenen eşik değerleri aşması sonucunda güvenirlilik ve birleşme geçerliliğine ilişkin gerekli koşullar sağlanmıştır.

3.7.4.3. Ayrışma Geçerliliği Analiz Sonuçları

Ayrışma geçerliliğinin sağlanabilmesi kapsamında; çapraz yük analizi, Fornell-Larcker ölçütüne göre ayrışma geçerliliği analizi ve HTMT ölçütüne göre ayrışma geçerliliği analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizlere ilişkin sonuçlar alt başlıklarda ele alınmıştır.

3.7.4.3.1. Çapraz Yük Analizine Göre Ayrışma Geçerliliği Sonuçları

Çapraz yük analizi, araştırma boyutlarında yer alan her bir değişkenin, ilişkili olduğu diğer değişkenlerle zayıf bir ilişki kurması ve kendi değişkeni altında olup olmadığının belirlenmesi için faktör yüklerinin analiz edilmesini gerektirir. Bir diğer ifadeyle her bir değişkenin sadece bir faktörle ilişki kurması ve kendi boyutları altında toplanması yoluyla ayrışma geçerliliği sağlanacaktır. Her bir değişkenin faktör yükleri arasındaki farkın 0,1'den küçük olması halinde o ifade binişik ifade olarak nitelendirilir (Çokluk vd., 2012).

Çapraz yük analizine ilişkin sonuçlar Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: Çapraz Yük Analiz Sonuçları

İfade Kodları	Algılanan Davranışsal Kontrol	Algılanan Çevre Bilgisi	Algılanan Çevresel Sorumluluk	Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı	Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	Çevresel Endişe	Çevresel Etki	Çevresel İlgi	Öznel Norm
ACB41	0,449	0,744	0,526	0,382	0,669	0,460	0,328	0,211	0,306	0,340	0,492
ACB42	0,376	0,779	0,447	0,251	0,472	0,419	0,303	0,295	0,247	0,328	0,385
ACB43	0,408	0,814	0,459	0,269	0,475	0,374	0,309	0,262	0,291	0,315	0,432
ACB44	0,372	0,812	0,461	0,366	0,516	0,393	0,315	0,251	0,174	0,294	0,424
ACB45	0,331	0,781	0,399	0,274	0,494	0,338	0,223	0,180	0,158	0,234	0,349
ACS25	0,449	0,508	0,769	0,356	0,621	0,597	0,503	0,419	0,333	0,456	0,472
ACS26	0,356	0,469	0,690	0,362	0,613	0,462	0,306	0,283	0,342	0,267	0,430
ACS27	0,422	0,491	0,810	0,380	0,535	0,560	0,523	0,454	0,336	0,423	0,435
ACS28	0,411	0,385	0,797	0,293	0,428	0,527	0,644	0,480	0,241	0,498	0,430
ADK12	0,639	0,176	0,284	0,170	0,206	0,330	0,311	0,236	0,195	0,280	0,264
ADK13	0,855	0,477	0,507	0,226	0,460	0,565	0,383	0,294	0,343	0,348	0,542
ADK14	0,798	0,292	0,353	0,207	0,298	0,397	0,301	0,205	0,171	0,261	0,314
ADK15	0,794	0,461	0,457	0,286	0,451	0,514	0,356	0,277	0,243	0,322	0,491
ADK16	0,825	0,509	0,466	0,275	0,445	0,476	0,331	0,260	0,234	0,304	0,462
CE1	0,214	0,255	0,336	0,225	0,325	0,283	0,222	0,245	0,837	0,217	0,408
CE4	0,300	0,255	0,319	0,095	0,281	0,340	0,218	0,259	0,830	0,254	0,424
CEN21	0,264	0,198	0,386	0,121	0,187	0,359	0,410	0,808	0,270	0,385	0,175
CEN22	0,173	0,203	0,330	0,184	0,144	0,305	0,352	0,799	0,179	0,355	0,205
CEN23	0,323	0,319	0,561	0,301	0,422	0,500	0,560	0,820	0,269	0,493	0,340
Cİ37	0,269	0,303	0,396	0,325	0,356	0,403	0,446	0,317	0,151	0,686	0,245
Cİ39	0,355	0,303	0,489	0,272	0,317	0,453	0,588	0,484	0,289	0,858	0,305
Cİ40	0,309	0,337	0,451	0,318	0,337	0,460	0,558	0,439	0,227	0,855	0,326

ON11	0,554	0,520	0,548	0,296	0,450	0,499	0,464	0,367	0,398	0,428	0,856
ON8	0,311	0,352	0,372	0,259	0,386	0,377	0,284	0,168	0,412	0,167	0,768
ON9	0,355	0,363	0,394	0,252	0,383	0,416	0,262	0,138	0,399	0,197	0,758
SAN17	0,475	0,270	0,491	0,254	0,320	0,783	0,650	0,514	0,261	0,542	0,403
SAN18	0,378	0,223	0,441	0,210	0,221	0,676	0,549	0,445	0,199	0,462	0,306
SAN19	0,470	0,522	0,576	0,373	0,659	0,761	0,384	0,248	0,345	0,301	0,464
SAN20	0,481	0,508	0,624	0,380	0,618	0,845	0,510	0,359	0,325	0,402	0,494
SMBP46	0,171	0,383	0,326	0,699	0,463	0,276	0,196	0,149	0,181	0,154	0,253
SMBP47	0,204	0,266	0,302	0,750	0,356	0,256	0,248	0,088	0,107	0,206	0,233
SMBP48	0,242	0,240	0,332	0,802	0,290	0,344	0,433	0,280	0,102	0,404	0,217
SMBP49	0,273	0,383	0,392	0,797	0,434	0,335	0,317	0,225	0,224	0,282	0,355
SSAD33	0,414	0,625	0,604	0,405	0,872	0,517	0,430	0,319	0,331	0,351	0,470
SSAD34	0,428	0,616	0,624	0,443	0,900	0,573	0,455	0,310	0,362	0,387	0,514
SSAD35	0,417	0,506	0,567	0,412	0,837	0,518	0,392	0,275	0,305	0,356	0,383
SSAD36	0,427	0,605	0,609	0,415	0,886	0,535	0,411	0,282	0,273	0,353	0,427
SSAYT29	0,394	0,312	0,602	0,357	0,423	0,579	0,891	0,494	0,221	0,595	0,390
SSAYT30	0,380	0,328	0,581	0,352	0,412	0,607	0,933	0,540	0,248	0,623	0,408
SSAYT31	0,332	0,316	0,586	0,362	0,384	0,567	0,913	0,454	0,242	0,590	0,378
SSAYT32	0,422	0,400	0,629	0,420	0,495	0,633	0,825	0,520	0,229	0,561	0,415

Tablo 10 incelendiğinde, ölçek ifadelerinin her birinin kendi boyutu altında toplandığı ve binişik bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir.

3.7.4.3.2. Fornell-Larcker Ölçütüne Göre Ayrışma Geçerliliği Analizi

Fornell-Larcker ölçütüne göre, araştırma kapsamındaki yapıların AVE katsayılarının karekökü, modelde yer alan diğer yapılar arasındaki korelasyon değerlerinin kıyaslanmasıyla analiz edilir. Analiz sonrasında AVE katsayılarının karekökünün yüksek olması ayrışma geçerliliğinin sağlandığını gösterir (Fornell ve Larcker, 1981). Fornell-Larcker kriterine göre ayrışma geçerliliği analiz sonuçları Tablo 11'de yer almaktadır. Tablo 11'de değişkenlerin kesişim noktasında yer alan koyu ile yazılmış değerler o değişkene ait AVE değerinin karekökünü ifade ediyorken, diğer noktalarda yer alan değerler ise değişkenler arasındaki korelasyon değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 11: Fornell-Larcker Kriterine Göre Ayrışma Geçerliliği Analiz Sonuçları

Boyut İsimleri ve Kısaltmaları	ADK	AÇB	AÇS	SMBP	STD	STYN	STYT	ÇEN	ÇE	Çİ	ÖN
Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)	**0,786**										
Algılanan Çevre Bilgisi (AÇB)	0,498	**0,786**									
Algılanan Çevresel Sorumluluk (AÇS)	0,534	0,589	**0,768**								
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı (SMBP)	0,298	0,397	0,441	**0,763**							
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı (STD)	0,482	0,673	0,688	0,479	**0,874**						
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet (STYN)	0,589	0,510	0,700	0,404	0,613	**0,769**					
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum (STYT)	0,431	0,382	0,674	0,420	0,483	0,672	**0,891**				
Çevresel Endişe (ÇEN)	0,327	0,309	0,550	0,264	0,339	0,499	0,565	**0,809**			
Çevresel Etki (ÇE)	0,308	0,305	0,393	0,192	0,364	0,374	0,264	0,303	**0,833**		
Çevresel İlgi (Çİ)	0,389	0,390	0,556	0,375	0,414	0,546	0,665	0,521	0,282	**0,803**	
Öznel Norm (ÖN)	0,538	0,536	0,569	0,340	0,514	0,550	0,448	0,312	0,499	0,366	**0,795**

Tablo 11 incelendiğinde, değişkenlerin kesişim noktasında yer alan her bir değerin, söz konusu değişkenin diğer değişkenlerle olan korelasyon değerlerinden yüksek olması Fornell-Larcker kriterine göre ayrışma geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

3.7.4.3.3. HTMT Ölçütüne Göre Ayrışma Geçerliliği Analizi Sonuçları

Fornell-Larcker ve diğer ölçüm modellerinin ayrışma geçerliliği kriterlerini etkili bir biçimde değerlendiremediği Henseler ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılmış ve farklı bir çözüm önerisi olarak HTMT ölçütünü tavsiye etmişlerdir (Ringle vd., (2024). SmartPLS 4. Bönningstedt: SmartPLS. (https://www.smartpls.com).

HTMT ölçütü, aynı yapı içerisinde bulunan gösterge korelasyonlarında ayrışma geçerliliğinin sağlanıp sağlanmadığını teyit etmek amacıyla kıyaslamaların yapıldığı,

çok özellikli-çok yöntemli matrisi temel alan istatistiki bir yöntemdir. HTMT oranının 1'den farklı ve 0,85'in altında bir değerde olması, ayrışma geçerliliğinin sağlanması noktasında önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. (Henseler vd., 2015; Roemer vd., 2021).

HTMT ölçütüne göre ayrışma geçerliliği analiz sonuçları Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12: HTMT Değerine Göre Ayrışma Geçerliliği Analiz Sonuçları

Boyut İsimleri ve Kısaltmaları	**ADK**	**AÇB**	**AÇS**	**SMBP**	**STD**	**STYN**	**STYT**	**ÇEN**	**ÇE**	**Çİ**	**ÖN**
Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)											
Algılanan Çevre Bilgisi (AÇB)	0,573										
Algılanan Çevresel Sorumluluk (AÇS)	0,648	0,732									
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı (SMBP)	0,355	0,504	0,585								
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı (STD)	0,547	0,766	**0,853**	0,601							
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet (STYN)	0,722	0,607	**0,887**	0,496	0,711						
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum (STYT)	0,488	0,426	0,758	0,459	0,532	0,811					
Çevresel Endişe (ÇEN)	0,391	0,367	0,660	0,307	0,377	0,644	0,655				
Çevresel Etki (ÇE)	0,442	0,434	0,615	0,302	0,512	0,561	0,369	0,455			
Çevresel İlgi (Çİ)	0,496	0,496	0,712	0,464	0,522	0,748	0,816	0,681	0,437		
Öznel Norm (ÖN)	0,636	0,646	0,735	0,456	0,626	0,707	0,514	0,356	0,788	0,455	

Tablo 12'de bulunan HTMT analiz sonuçlarına göre, iki değer dışında her bir boyuta ilişkin değerlerin 0,85 eşik değerinin altında olduğu görülmektedir. Bu durum ayrışma geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Boyutlar arasında yer alan "Sürdürülebilir Tüketim Davranışı" ve "Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet" boyutlarının değerleri 0,85 ile 0,90 arasındadır. İçerik olarak birbiriyle ilişkili boyutların 0,85-0,90 arasında

olmasının da kabul edilebilir bir üst sınır olduğu belirtilmektedir. Bu üst sınır dikkate alındığında ayrışma geçerliliğine dair kriterin sağlandığını görülmektedir (Henseler vd., 2015). Sonuç itibariyle modelde yer alan tüm boyutların ayrışma geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir.

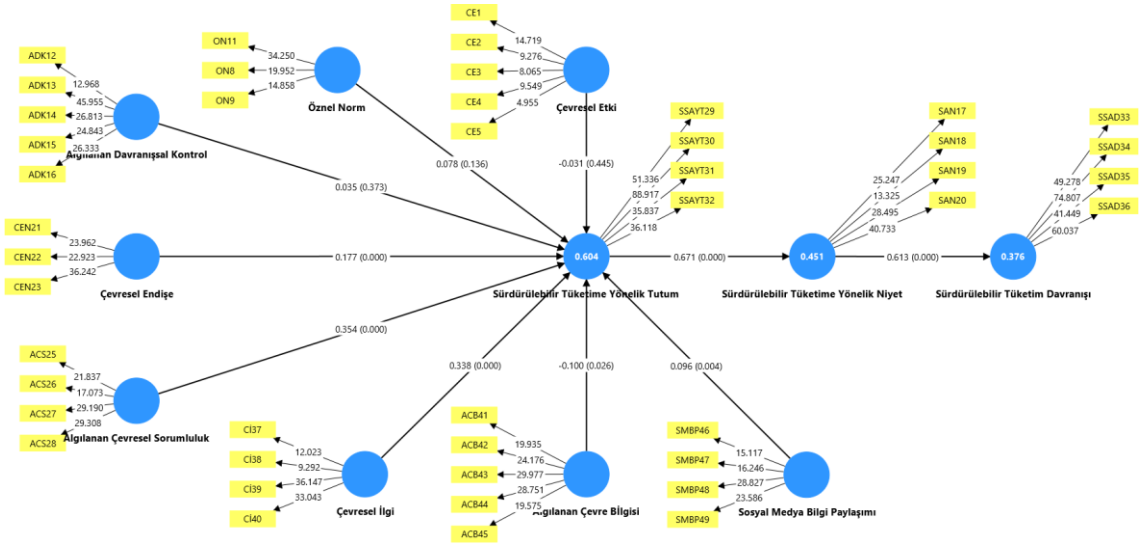
3.7.5. Yapısal Eşitlik Modellemesi Analizi ve Elde Edilen Sonuçlar

Ölçüm modeli analiziyle elde edilen sonuçlar, araştırma modelinin test edilebilmesinde istenilen yeterliliğin sağlandığını göstermektedir. Bu kapsamda, PLS yapısal eşitlik modellemesi ile araştırmada önerilen hipotezlerin testi gerçekleştirilmiştir. Modelin değerlendirilebilmesi için β katsayıları (yol katsayısı), t değerleri (t değeri>1,96), açıklanma oranı R^2, p değerleri (p<0,05), gizil değişkenler arasındaki çoklu doğrusallık miktarı (VIF) ve etki büyüklüğü (f^2) değerleri hesaplanmıştır.

Hipotezlerin test edilmesinde, Smart PLS programının yeniden örnekleme (bootstrapping) tekniği kullanılmış ve örneklem üzerinden 5000 alt örneklemin alınmasıyla t değerlerinin yeniden hesaplanması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yer alan modelin tahmin gücünün (Q^2) hesaplanmasında PLSpredict analizi yapılmıştır. Son aşamada ise model uyum analizine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

3.7.5.1. Yapısal Eşitlik Modellemesi Yol Analizi Sonuçları

Araştırma modelindeki hipotezlerin testi için PLS-YEM analizi yapılmıştır. Elde edilen net sonuçlara ilişkin görsel aşağıdaki Şekil 14'de gösterilmektedir.

Şekil 14: PLS-YEM Analiz Sonucu

Yol analizinin sonuçları yorumlanırken, %95 güven düzeyinde ve p değeri 0,05'ten küçük olma ($p<0,05$) şartı sağlanmalıdır. Bu şartın sağlanması hipotezlerin desteklendiği anlamına gelmektedir. β katsayısı ise, değişkenler arası ilişkinin etki gücünü göstermektedir (Sarstedt vd., 2019). Aşağıdaki Tablo 13'de PLS-YEM analizinin sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 13: PLS-YEM Yol Analizi Sonuçları

Yollar	Yol Katsayısı	Standart Sapma	T İstatistiği	P Değeri	Sonuç
Algılanan Davranışsal Kontrol -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,035	0,039	0,892	0,373	Desteklenmedi
Algılanan Çevre Bilgisi -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	-0,100	0,045	2,220	0,026	Desteklenmedi
Algılanan Çevresel Sorumluluk -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,354	0,053	6,638	**0,000**	Desteklendi
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,096	0,033	2,852	**0,004**	Desteklendi
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet -> Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	0,613	0,033	18,408	**0,000**	Desteklendi
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	0,671	0,036	18,460	**0,000**	Desteklendi
Çevresel Endişe -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,177	0,048	3,681	**0,000**	Desteklendi
Çevresel Etki -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	-0,031	0,040	0,764	0,445	Desteklenmedi
Çevresel İlgi -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,338	0,049	6,859	**0,000**	Desteklendi
Öznel Norm -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,078	0,052	1,492	0,136	Desteklenmedi

Tablo 13 incelendiğinde, araştırma modeli kapsamında oluşturulan bağımsız değişkenlerin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerine olan etkisi incelenmiş ve her bir değişkene ilişkin anlamlılık düzeyleri değerlendirilmiştir. Analizde incelenen p değerleri ile oluşturulan hipotezlerin sağlanıp sağlanmadığı test edilmiştir. %95 güven aralığında p değerinin 0,05'ten küçük olması şartı, ilgili yol katsayılarında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Tabloya ilişkin her bir yol analizi sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

- Algılanan davranışsal kontrol boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β=0,035) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak p=0,373 olarak tespit edilmiş ve p<0,05 koşulunu sağlamadığından dolayı bu pozitif etki anlamlı bir etkiye sahip değildir. Bu nedenle hipotez desteklenmemiştir.
- Algılanan çevre bilgisi boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β= -0,100) negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlgili yolun p değeri p=0,026 olarak tespit edilmiş ve p<0,05 koşulunu sağladığından dolayı anlamlı bir etkiye sahiptir. Ancak bu sonuç, algılanan çevre bilgisi boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde negatif yönde anlamlı olduğunu gösterdiği için önerilen hipotez desteklenmemiştir.
- Algılanan çevresel sorumluluk boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β=0,354) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlgili hipotezin p değeri p=0,000 olduğu için p<0,05 koşulu sağlandığından ilgili etkinin anlamlı olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla hipotez desteklenmiştir.
- Sosyal medya bilgi paylaşımı boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β=0,096) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. İlgili yolun p değeri p=0,004 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla hipotez desteklenmiştir.
- Sürdürülebilir tüketime yönelik niyet boyutunun sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde (β=0,613) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlgili yolun p değeri p=0,000 bulunmuştur. Dolayısıyla p<0,05 koşulu sağlandığından hipotez desteklenmiştir.
- Sürdürülebilir tüketime yönelik tutum boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik niyet üzerinde (β=0,671) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

İlgili yolun p değeri p=0,000 olarak bulunduğu ve p<0,05 koşulu sağlandığı için hipotez desteklenmiştir.

- Çevresel endişe boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β=0,177) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlgili yolun p değeri p=0,000 bulunduğu ve p<0,05 koşulu sağlandığı için hipotez desteklenmiştir.
- Çevresel etki boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum boyutu üzerinde (β= -0,031) negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. İlgili yolun p değeri p=0,445 olarak bulunduğu ve p<0,05 koşulunu sağlanmadığı için önerilen hipotez desteklenmemiştir.
- Çevresel ilgi boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β=0,338) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlgili yolun p değeri p=0,000 olarak bulunduğu ve p<0,05 koşulu sağlandığı için önerilen hipotez desteklenmiştir.
- Öznel norm boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde (β=0,078) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur ancak p değeri p=0,136 olduğu ve p<0,05 koşulu sağlanmadığından dolayı önerilen hipotez desteklenmemiştir.

Sonuç olarak H_1, H_2 ve H_3 hipotezleri p<0,05 şartını sağlayamadığından dolayı desteklenmemiştir. H_7 hipotezi anlamlı ancak negatif sonuca sahip olduğu için desteklenmemiştir. Araştırmanın H_4, H_5, H_6, H_8, H_9 ve H_{10} hipotezleri p<0,05 şartını sağladığı için desteklenmiştir. Bulgulardan hareketle çevresel endişe, algılanan çevresel sorumluluk, çevresel ilgi ve sosyal medya bilgi paylaşımı boyutlarının sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu, sürdürülebilir tüketime yönelik tutumun da sürdürülebilir tüketime yönelik niyet üzerinde ve son olarak da sürdürülebilir tüketime yönelik niyetin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde anlamlı ve güçlü etkilere sahip olduğu bulunmuştur.

3.7.5.2. Yapısal Modele İlişkin Değerlerin Analiz Sonuçları

Yapısal modele ilişkin değerlerin analizi aşağıdaki alt başlıklarda değerlendirilmiştir.

3.7.5.2.1. İçsel VIF Değerleri Analiz Sonuçları

Yapısal eşitlik modelindeki bağımlı değişkenlerin içsel VIF değerlerine yönelik analiz sonuçları Tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14: İçsel VIF Değerleri Analiz Sonuçları

	Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum
Algılanan Davranışsal Kontrol			1,659
Algılanan Çevre Bilgisi			1,802
Algılanan Çevresel Sorumluluk			2,531
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı			1,336
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı			
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	1,000		
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum		1,000	
Çevresel Endişe			1,583
Çevresel Etki			1,545
Çevresel İlgi			1,701
Öznel Norm			2,030

VIF (Variance Inflation Factor) çoklu regresyon modellerinde çoklu doğrusallık olasılığının ölçülmesi amacıyla yapılan bir analizdir (Salmerón-Gómez vd., 2025). VIF analizinde faktörler arasında herhangi bir ilişki yoksa VIF "1" olarak kabul edilir. Eğer "1" e eşit olursa çoklu doğrusallığın olmadığı yorumu yapılır. "1" den büyük bir değer alırsa orta düzeyde ilişki vardır. 10'un üzerinde olursa regresyon katsayılarının zayıf olduğu sonucuna ulaşılır. VIF değeri 5'den küçük olursa, değişkenlerin anlamlı düzeyde bir doğrusal ilişki barındırdığı ve çoklu doğrusallık sorununun olmadığı kabul edilir (Akinwande vd., 2015).

Tablo 14 incelendiğinde, her bir boyuta ilişkin içsel VIF değerlerinin 5'den küçük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, yapısal modelde bulunan değerlerin tamamı arasında kabul edilebilir düzeyde bir doğrusal ilişki bulunduğu ve modelin geçerlilik durumunu negatif olarak etkileyebilecek herhangi bir çoklu doğrusallık probleminin olmadığı ifade edilebilir.

3.7.5.2.2. Gizil Değişkenlerin Açıklanma Katsayısı (R^2) Analiz Sonuçları

Gizil değişkenlerin açıklanma katsayısı olarak bilinen R^2, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki değişimin yüzde kaçını açıkladığını ve bu açıklamanın ne kadar iyi tahmin edildiğini gösteren bir korelasyon katsayısıdır. R^2 aralığı, 0 ile 1 arasında değerlerden oluşmaktadır. R^2 değerlerinin 0,25 ile 0,50 değerleri arasında yer alması zayıf bir açıklama gücüne, değerlerin 0,50 ile 0,75 arasında olması orta düzey bir açıklama gücüne ve 0,75'in üzerinde bir değer alması açıklama gücünün güçlü olduğuna işaret etmektedir. Değerin yüksek olması, verilerin modelle iyi uyum derecesi gösterdiğini ve açıklama gücünün güçlü olduğunu göstermektedir (Ratner, 2009). Yapısal eşitlik modelindeki gizil değişkenlerin açıklanma katsayısı analiz sonuçları Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15: R^2 Değerleri

Boyutlar	**R^2**
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	0,376
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	0,451
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,604

Tablo 15 incelendiğinde sürdürülebilir tüketim davranışı için R^2 değeri 0,376, sürdürülebilir tüketime yönelik niyet boyutu için ise R^2 değeri 0,451 bulunmuştur. Her

iki boyut da 0,25 ile 0,50 arasında değerler arasında yer aldığından, bu iki boyutun açıklama gücü zayıf olarak değerlendirilebilir. Sürdürülebilir tüketime yönelik tutumun R^2 değeri 0,604 olarak bulunmuştur. Sürdürülebilir tüketime yönelik tutum boyutunun ise orta düzey bir açıklama gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

3.7.5.2.3. Etki Büyüklüğü (f^2) Değeri Analiz Sonuçları

Etki büyüklüğü analizi, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin etki gücünü değerlendirmek amacıyla uygulanmaktadır. Etki büyüklüğü değerleri; 0,02 ile 0,015 arasında yer alıyorsa düşük etki gücü; 0,15 ile 0,35 arasında ise ortalama etki gücü ve 0.35'den büyük değer alması büyük etki gücü olarak belirtilmektedir (Cohen, 2013; Fey vd., 2023).

Tablo 16'da etki büyüklüğü değerinin analiz sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 16: f^2 Değerleri

Yollar	f^2
Algılanan Davranışsal Kontrol -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,002
Algılanan Çevre Bilgisi -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,014
Algılanan Çevresel Sorumluluk -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,125
Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,017
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet -> Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	0,603
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	0,820
Çevresel Endişe -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,050
Çevresel Etki -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,002
Çevresel İlgi -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,169
Öznel Norm -> Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,008

"Algılanan Davranışsal Kontrol" boyutunun "Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum" üzerindeki etki büyüklüğü 0,002 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

"Algılanan Çevre Bilgisi" boyutunun "Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum" üzerindeki etki büyüklüğü 0,014 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Algılanan Çevresel Sorumluluk” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” üzerindeki etki büyüklüğü 0,125 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Sosyal Medya Bilgi Paylaşımı” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” üzerindeki etki büyüklüğü 0,017 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketim Davranışı” üzerindeki etki büyüklüğü 0,603 olarak hesaplanmış olup, büyük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet” üzerindeki etki büyüklüğü 0,820 olarak hesaplanmış olup, büyük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Çevresel Endişe” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” üzerindeki etki büyüklüğü 0,050 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Çevresel Etki” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” üzerindeki etki büyüklüğü 0,002 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Çevresel İlgi” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” üzerindeki etki büyüklüğü 0,169 olarak hesaplanmış olup, ortalama düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

“Öznel Norm” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” üzerindeki etki büyüklüğü 0,008 olarak hesaplanmış olup, düşük düzeyde bir etki gücüne sahiptir.

Analiz sonuçları genel olarak incelendiğinde; “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet” üzerinde yüksek düzeyde bir etkiye sahip olduğu aynı şekilde “Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet” boyutunun “Sürdürülebilir Tüketim Davranışı” üzerinde de yüksek bir etki gücünün olduğu ve diğer boyutların düşük ve orta düzeyde etkilere sahip olduğu görülmektedir.

3.7.5.2.4 Tahmin Gücü (Q^2) Değeri Analiz Sonuçları

Tahmin gücü (Q^2) analizi, modelde yer alan endojen değişkenlerin tahmin gücünü değerlendirmede uygulanan bir ölçüttür (Shmueli vd., 2016: 4557). Modelin tahmin

gücünün yüksek olabilmesi için tahmin gücü değerinin sıfırdan büyük bir sayı olması gerekmektedir.

Tahmin gücü katsayısı; 0,02 ile 0,15 arası değerler içeriyorsa düşük düzey tahmin gücü, 0,15 ile 0,35 arasında değerler alıyorsa orta düzey tahmin gücü ve 0,35'in üzerinde bir değere sahipse yüksek düzeyde tahmin gücü olduğu kabul edilir (Hair vd., 2022; Kante vd., 2018).

Araştırma modelinin tahmin gücü analiz değerler Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: Q^2 Değerleri

Boyutlar	Q^2 Tahmini
Sürdürülebilir Tüketim Davranışı	0,284
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Niyet	0,469
Sürdürülebilir Tüketime Yönelik Tutum	0,581

Sürdürülebilir tüketim davranışı boyutu için tahmin gücü değerinin 0,284 olduğu görülmektedir. Bu değer orta düzeyde bir tahmin gücünü göstermektedir. Sürdürülebilir tüketime yönelik niyet boyutu için tahmin gücü değerinin 0,469 olduğu görülmektedir. Bu değer yüksek düzeyde bir tahmin gücüne sahip olduğunu gösterir. Sürdürülebilir tüketime yönelik tutum boyutu için tahmin gücü değerinin 0,581 olduğu görülmektedir. Bu değer yüksek düzeyde bir tahmin gücüne sahip olduğunu gösterir.

3.7.5.2.5. Model Uyum Değerlerinin Analiz Sonuçları

Model uyum değerleri, veriler ile modelin uygunluğunun değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Tahmini ve doymuş model analizleri, modelin uygunluk değerlendirmesinde referans alınan kriterlerdir (Henseler vd., 2016). Model uyumu, SRMR (Standardized Root Mean Square Residual), Ki-Kare (Chi-Square Test), NFI (Normed Fit Index) gibi kriterlerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır.

SRMR değeri için 0,08'den küçük değerler modelin iyi uyum ölçütü sağladığını göstermektedir. Değerin sıfıra yaklaşması modelde iyi uyum düzeyinin artacağı anlamına gelmektedir. NFI değeri, 0,90 ve üzerinde bir değer alırsa modelin yeterli düzeyde iyi uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Ki-Kare değerinin ise, 3'den büyük olması istenmektedir. d_ULS VE d_G değerleri ise doymuş ve tahmini modellerin arasında oluşan farka işaret etmektedir. Bu değerler arasında herhangi bir eşik değer

bulunmamaktadır. Ancak d_ULS VE d_G değerlerinin düşük olması durumunda model uyumunu daha iyi temsil edeceği ifade edilmektedir (Henseler vd., 2016; S ve Mohanasundaram, 2024). Model uyum değerlerinin analiz sonuçları Tablo 18'de yer almaktadır.

Tablo 18: Model Uyum Değerleri

Kriterler	Doymuş Model	Tahmini Model
SRMR	0,079	0,123
d_ULS	6,506	15,704
d_G	1,375	1,622
Chi-square	3408,695	3767,020
NFI	0,695	0,662

SRMR (Standardized Root Mean Square Residual): SRMR değerleri doymuş modelde 0,079 iken tahmini modelde 0,123 bulunmuştur. Bu değerlerin 0,08' den küçük olması modelin iyi uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Analiz sonucunda doymuş model için de iyi uyum sağlandığı görülmektedir.

D_ULS (Squared Euclidean Distance) ve d_G (Geodesic Distance): Modeldeki uyum düzeyinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçütlerdir. Bu modeller için herhangi bir eşik değer belirlenmemiştir. Ancak değerlerin düşük çıkması modelin iyi uyum göstereceğine işarettir. D_ULS değerleri tahmini model için daha düşük değerlere sahip olduğundan dolayı daha iyi uyum gösterdiği ifade edilebilir. d_G değerleri ise hem tahmini hem doymuş model için düşük değerlere sahiptir. Bu durum model uyumunun iyi düzeyde temsil edildiğini göstermektedir.

Doymuş modelin Ki-Kare değeri 3408,695 iken tahmini modelin ise 3767,020 olarak bulunmuştur. Değerlerin 3'den büyük olduğu görülmektedir. Bu değerler modeldeki uyum ölçütlerine yönelik bilgi sağlamaktadır.

Doymuş modelin NFI değeri 0,695 iken, tahmini modelin değeri 0,662 bulunmuştur. Bu değerler 0,90 eşik değerinin altındadır.

Sonuç itibariyle literatür incelendiğinde, model için yeterli uyum değerlerinin değerlendirilmesinde genel olarak SRMR değerinin dikkate alındığı görülmektedir.

Dolayısıyla bu araştırma için hesaplanan SRMR değeri, modelin veriler ile yeterli düzeyde uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu tez, tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında, SOR teorisi bağlamından yararlanılarak çevresel etki, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol, çevresel endişe, algılanan çevresel sorumluluk, çevresel ilgi, algılanan çevre bilgisi ve sosyal medya bilgi paylaşımı gibi dış faktörlerin, sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerindeki etkisi; sürdürülebilir tüketime yönelik tutumun sürdürülebilir tüketime yönelik niyet üzerindeki etkisi ve niyetin ise sürdürülebilir tüketim davranışlarına olan etkisi araştırılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına ilişkin bulgular, araştırmanın teorik ve pratik katkıları, araştırmanın kısıtları ve yapılacak olan çalışmalara yönelik öneriler aşağıda ifade edilmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye'de bulunan tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörlerin SOR modeli bağlamında belirlenerek, sürdürülebilir tüketim davranışı literatürünün zenginleştirilmesine önemli katkılar sağlandığı düşünülmektedir. Ayrıca önceki çalışmalarda yeterince incelenmemiş olan bazı faktörler sayıca daha fazla olarak kapsamlı bir şekilde modele dahil edilmiş ve önceki çalışmalara kıyasla daha kapsamlı bir şekilde önerilen model incelenerek teorik altyapının genişletilmesine katkı sağlanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulardan birisi çevresel etkinin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucudur. Wood ve Hayes (2012) yapmış oldukları bir çalışmada, tüketicilerin karar verme sürecinde diğer bireylerin ne derece etkili olduğunun açıklanabilmesi amacıyla alınan kararların sosyal bağlam çerçevesinde incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sosyal bağlam birçok açıdan ele alınabilir. Bireyin sosyalleşmesi yoluyla (Lee, 2014; Mangleburg vd., 2004), bireyin aile üyelerinin etkisi ve sosyal medya aracılığıyla (Easterling vd., 1995), diğer bireylerin baskın ikna çabaları yoluyla (White ve Simpson, 2013) ve hükümetlerin etkisi (Nyborg, 2003) yoluyla tüketicilerin karar süreci etkilenebilir. Literatürde çevresel etkinin sürdürülebilir tüketime yönelik tutumu olumlu olarak ((Gleim vd., 2013; Salazar vd., 2013) etkilediğine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Ancak literatürde anlamlı bir

etkinin olmadığına yönelik bir ilişkilendirmenin bulunamamasından dolayı verilen bağlama ilişkin genel bir değerlendirme yapılmamıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen diğer bulgu ise öznel normun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığıdır. Öznel norm, bir davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirmemeye yönelik algılanan sosyal baskıyı ifade etmektedir. Literatür incelendiğinde öznel normun tutum üzerinde olumlu bir etkisi (Huffman vd., 2014; Savari ve Khaleghi, 2023; Wang ve Zhang, 2020) olduğuna yönelik çalışmalar mevcuttur. Bu durum sürdürülebilir tüketime yönelik tutum ve davranışların gerçekleştirilmesinde, bireylerin sosyal çevresinde bulunan kişilerin etkisinde kalındığını gösterir. Çalışma sonucunda literatürde anlamlı bir etkinin olmadığına dair bir ilişkilendirme bulunamamıştır. Elde edilen bulgu kapsamında genel bir değerlendirme yapılacak olursa; bireyler sosyal çevresinde bulunan kişilerin çevreye duyarlı seçimler yaptığına dair bir inanca sahip değilse ve bu seçimlerini onaylamıyorsa eğer tutumları üzerinde öznel normun olumlu bir etkisi olmayacağı değerlendirmesi yapılabilir.

Araştırmada elde edilen bulgulardan diğeri, algılanan davranışsal kontrol boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığıdır. Literatürde algılanan davranışsal kontrolün sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde olumlu bir etkiye (Thogersen, 2009; Bhutto vd., 2022) sahip olduğu belirtildiğinden bu çalışmada literatürden farklı yönde bir bulgu elde edilmiştir. İlgili literatüre göre algılanan davranışsal kontrol ne kadar yüksek olursa, bireyin davranışı gerçekleştirmeye yönelik tutumu da olumlu yönde gelişecektir. Ancak literatürde anlamlı bir ilişkinin olmadığına yönelik bir ilişkilendirmenin bulunamamasından dolayı ifadelere ilişkin bir değerlendirmenin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Birey bir davranışı gerçekleştirmeye yönelik yeterli inanca, bilgi düzeyine ve imkana sahip değilse o bireyin davranışa yönelik algıları da değişecek ve davranışı gerçekleştirmeye ilişkin olumlu bir tutum geliştirmeyecektir. Dolayısıyla algılanan davranışsal kontrolün sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması muhtemel bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırma kapsamında, çevresel endişenin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalar, çevreye yönelik tutum çalışmalarında, çevresel endişe düzeyinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır (Hanson, 2013). Tüketicilerin çevresel endişe düzeyleri sürdürülebilir tüketime yönelik tutumlarını olumlu etkilemektedir (Van Doorn ve Verhoef, 2011). Literatürde çevresel endişe düzeyi yüksek olan tüketicilerin sürdürülebilir tüketime yönelik tutumlarını olumlu olarak etkilediğine ilişkin yapılan çalışmalar (Dhir vd., 2021; Rausch ve Kopplin, 2021) araştırma kapsamında ulaşılan bulgu ile tutarlıdır.

Diğer bir analiz bulgusu, algılanan çevresel sorumluluk boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğudur. Sorumluluk alan ve sürdürülebilir bir çevrenin devamlılığı için faaliyetlerde bulunan bireyler, çevresel sorumluluk üstelenen bireylerdir (Wang vd., 2025). Hong Kong'da yaşayan genç bireyler üzerinde gerçekleştirilmiş olan bir çalışmada, çevresel sorumluluk algısına sahip olmanın sürdürülebilir tutumları anlamlı düzeyde etkilediği bulunmuştur (Lee, 2009). Bu kapsamda, çevresel sorumluluğa sahip tüketicilerin sürdürülebilir tutum ve davranışlarda bulunma eğiliminin de yüksek olduğu ifade edilebilir.

Başka bir analiz bulgusu da çevresel ilginin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğudur. Çevresel ilgi, bireylerin çevresel konulara olan duyarlılığını ve ilgisini ifade etmektedir (Hu vd., 2010). Çevresel ilgi, bireylerin çevre dostu ürünler satın almasını ve çevreye zarar verecek ürünlerden kaçınmasını teşvik eder (Jaiswal ve Kant, 2018). Ek olarak çevresel ilgi, tüketicilerin çevreye duyarlı ürün tercihlerine yönelik sürdürülebilir tutum geliştirmelerini olumlu olarak etkilemektedir (Khan ve Mohsin, 2017). Dolayısıyla elde edilen bulgu literatürle tutarlıdır.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise, algılanan çevre bilgisi boyutunun sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı ve negatif yönde bir etkiye sahip olduğu bulgusudur. Literatürde algılanan çevre bilgisinin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu (Choi ve Johnson, 2019; Goh ve Balaji, 2016) ortaya konmuştur. Ancak bu araştırmaların yanısıra algılanan çevre bilgisinin sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde negatif yönde anlamlı bir

etkiye (Hines vd., 1987; Kollmuss ve Agyeman, 2002) sahip olduğuna yönelik araştırmalar da mevcuttur. Kempton vd. (1995) yapmış oldukları bir çalışmada çevreye karşı olumlu davranışlar sergileyenler ile çevre karşıtı davranışlar sergileyenlere yönelik bir anket uygulaması gerçekleştirmiş ve bu anketin sonuçlarına göre çevresel sorunlara yönelik bilgi düzeyi her iki grup için de düşük düzeyde bulunmuştur. Bu durum, çevre bilgisine sahip olmanın sürdürülebilir tutum ve davranış sergilemede bir ön koşul olmadığının göstergesidir (Jensen, 2002). Alandaki farklı çalışmalarda çevre hakkında yeterli teknik bilgi düzeyine sahip olmanın sürdürülebilir tutum ve davranışlara olan yönelim ile teşviki artırmadığını ortaya çıkarmıştır (Diekmann Preisendoerfer, 1992; Fliegenschnee ve Schelakovsky, 1998). Benzer şekilde Festinger (1957)'in yapmış olduğu bir çalışmada bireylerin çevreye ilişkin problemler hakkında bilgi sahibi olsalar bile, mevcut yaşam standartları ile ekonomik durumunun elverişli olmadığı koşullar çeliştiğinde sürdürülebilir tutum ve davranışlara yönelik kaçınma eğilimi gösterdiği ifade edilmiştir.

Bulgulardan birisi de sosyal medya bilgi paylaşımının sürdürülebilir tüketime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olduğuna yöneliktir. Literatürde sosyal medya bilgi paylaşımının sürdürülebilir tutumlar üzerinde olumlu etkisi olduğuna ilişkin benzer çalışmalar mevcuttur (Saplacan ve Marton, 2019). Belirli bilinç düzeyine sahip tüketicilerin sosyal medya aracılığıyla bilgi paylaşımında bulunması, güven düzeyi yüksek bir etkileşim ortamının oluşmasında etkili bir rol oynamaktadır. Bu etkileşimin, bireylerin sürdürülebilir tutum ve davranışlara yönelmesi üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu ifade edilmiştir (Bedard ve Tolmie, 2018). Analiz sonucu elde edilen bulgunun, ilgili literatürle tutarlı olduğu görülmektedir.

Önemli bir bulgu da sürdürülebilir tüketime yönelik tutumun sürdürülebilir tüketime yönelik niyet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğudur. Literatürde tutum ve niyet arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmalar bulunmaktadır. Birgelen vd. (2009)'nin yapmış olduğu çalışmada, bireylerin çevreye yönelik pozitif bir tutuma sahip olmasının, çevre dostu davranışlar sergilemesinde önemli bir husus olduğu sonucu bulunmuştur. Yapılan benzer çalışmalar aracılığıyla da bireylerin sürdürülebilir ürünlere yönelik tutumlarının satın alma niyetlerini olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Alam vd., 2023; Shimul vd., 2022; Wang vd., 2022). Sonuç olarak davranışların gerçekleştirilmesine

yönelik geliştirilen tutumlar, niyetin önemli bir belirleyicisidir ve niyeti olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla elde edilen bulgu mevcut literatürle uyumludur.

Araştırmanın dikkat çeken bulgularından birisi de sürdürülebilir tüketime yönelik niyetin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğudur. Literatürde sürdürülebilir tüketime yönelik niyetin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğuna (Matharu vd., 2021; Saari vd., 2021) ilişkin çalışmalar mevcuttur. Bireylerin sürdürülebilir davranışları niyetlerine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla niyet, davranışın gerçekleştirilmesinde önemli bir etkendir. Bu kapsamda elde edilen bulgu, literatürle tutarlıdır.

Bu tez çalışmasının sonuçları, Türkiye'de özellikle pazarlama sektörü açısından önemli pratik katkılara sahiptir. Tüketicilerin çevreye olan duyarlılığının artması ile birlikte çevre üzerinde meydana gelen zararlı etkilerin en aza indirilmesine katkı sağlayacak, geri dönüştürülebilir ve çevre dostu ürünlere olan yönelimde artış sağlanacaktır. İşletmeler mevcut pazarlama stratejilerini tüketicilerin tercihleri doğrultusunda yapılandırarak ve çevre dostu üretim stratejilerini süreçlerine entegre ederek sektör içerisinde bulunan işletmeler arasında sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebileceklerdir.

Tüketicilerin satın alma kararlarının dönüştürülmesine ve sürdürülebilir ürünlerin teşvikine yönelik pazarlamacıların sürdürülebilir ürün tasarımları ve ambalajları geliştirmeleri ve eko-etiketleme uygulamalarının yaygınlaştırılması çabaları, sürdürülebilirliğin doğru ve anlaşılır bir şekilde kazandırılmasına katkı sağlayacak aynı zamanda tüketici güvenini sağlamlaştıracaktır.

Araştırma kapsamında örnekleme yöntemi olarak tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yönteminin kullanılmış olması bu araştırmanın kısıtını oluşturmaktadır.

Araştırma kısıtlarının dikkate alınmasıyla gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler sunulabilir. Farklı araştırmalar bulguların genellenebilirliğini artırabilmek için tesadüfi örnekleme yöntemlerini araştırmaya dahil edebilir.

Çalışmaya yönelik diğer öneriler ise aşağıda sıralanmaktadır:

- Araştırma sonuçları Türkiye genelinden elde edildiği için daha farklı bağlamlarda, farklı ülke ve bölge grupları arasında yapılabilir.
- Farklı ülkeler arasında karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirilebilir.
- Sürdürülebilir tüketim davranışlarını etkileyen faktörlere farklı değişkenlerin dahil edilmesiyle araştırma çerçevesi genişletilebilir. Bu sayede sürdürülebilir tüketim davranışı literatürü de zenginleşecektir.
- Tüketicilerin baz alınarak yapıldığı bu çalışma farklı sektörlere (pazarlama, turizm, enerji, gıda vb.) uyarlanabilir.
- Sürdürülebilirlik koşullarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir tüketim davranışlarına olan yönelimin ve farkındalığın artırılması amacıyla kamu kurumları ve özel sektör iş birliğine dayalı politika yapıcılar tarafından bilinçlendirme kampanyaları ve eğitim programları düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

Abdulrazak, S., & Quoquab, F. (2018). Exploring consumers' motivations for sustainable consumption: a self-deterministic approach. *Journal of International Consumer Marketing*, *30*(1), 14-28.

Abernethy, V. D. (2001). Carrying capacity: The tradition and policy implications of limits. *Ethics in Science and Environmental Politics*, *1*, 9-18.

Adams, W. M. (2006). The future of sustainability: Re-thinking environment and development in the twenty-first century.

Adigüzel, G. E., & Güven, S. (2024). Ailelerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının İncelenmesi 1. *Third Sector Social Economic Review*, *59*(4), 2144-2173.

Agarwal, P., Kumar, D., & Katiyar, R. (2025). Antecedents of Continuous Purchase Behavior for Sustainable Products: An Integrated Conceptual Framework and Review. *Journal of Consumer Behaviour*, *n/a*(n/a). https://doi.org/10.1002/cb.2487

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *50*(2), 179-211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior.* Englewood Cliffs (N.J.): Prentice-Hall

Akdoğan, L. (2023). SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM: KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(1), 43-53. https://doi.org/10.55580/oguzhan.1291379.

Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, *24*(2), 135-159.

Akinwande, M. O., Dikko, H. G., & Samson, A. (2015). Variance Inflation Factor: As a Condition for the Inclusion of Suppressor Variable(s) in Regression Analysis. *Open Journal of Statistics*, *5*(7), Article 7. https://doi.org/10.4236/ojs.2015.57075

Alagöz, M. (2007). *SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA ÇEVRE FAKTÖRÜ: TEORİK BİR BAKIŞ*.

Alam, M. N., Ogiemwonyi, O., Alshareef, R., Alsolamy, M., Mat, N., & Azizan, N. A. (2023). Do social media influence altruistic and egoistic motivation and green purchase intention towards green products? An experimental investigation. *Cleaner Engineering and Technology*, *15*, 100669. https://doi.org/10.1016/j.clet.2023.100669.

Alvarez-Suárez, P., Vega-Marcote, P., & Garcia Mira, R. (2013). Sustainable consumption: a teaching intervention in higher education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, *15*(1), 3-15.

Anbukarasi, M., & Dheivanai, N. (2017). An analytical study on consumers' awareness towards green fast moving consumer goods in Coimbatore district. International Journal of Management Studies, 4(4), 44-55.

Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, *103*(3), 411-423. https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.3.411.

Arora, N. K., & Mishra, I. (2023). Responsible consumption and production: A roadmap to sustainable development. *Environmental Sustainability*, *6*(1), 1-6. https://doi.org/10.1007/s42398-023-00266-9.

Assembly, G. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 11 September 2015. *New York: United Nations*, 14.

Balci, A. (2015). Research in social sciences. Pegem: Ankara, Turkey.

Bansal, P. (2005). Evolving sustainably: A longitudinal study of corporate sustainable development. *Strategic Management Journal*, *26*(3), 197-218. https://doi.org/10.1002/smj.441

Barbosa, G. S., Drach, P. R., & Corbella, O. D. (2014). *A Conceptual Review of the Terms Sustainable Development and Sustainability*.

Bayazıt, A., & Akkaya, N. S. (2024). Bireylerin Sürdürlebilir Tüketim Davranışlarının İncelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *16*(4), 2722-2745. https://doi.org/10.20491/isarder.2024.1943

Baysar, Z., Çavuşoğlu, İ. E., & Günaydın, E. (2023). Sürdürülebilir Kalkinma Amaçlari Ve Göç. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, *6*(10), 43-84.

Bedard, S. A. N., & Tolmie, C. R. (2018). Millennials' green consumption behaviour: Exploring the role of social media. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *25*(6), 1388-1396.

Bennett, J., & Collins, D. (2009). The policy implications of sustainable consumption. *Australasian Journal of Environmental Management*, *16*(1), 47-55.

Bhutto, M. H., Tariq, B., Azhar, S., Ahmed, K., Khuwaja, F. M., & Han, H. (2022). Predicting consumer purchase intention toward hybrid vehicles: testing the moderating role of price sensitivity. *European Business Review*, *34*(1), 62-84

Bilgili, M. (2017). Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma. *Journal of International Social Research*, *10*, 559-569. https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1608

Bolayır, S., & Eroğlu, İ. (2024). Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkinma. *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*, *13*(1), 1-22.

Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka plani. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.

Brown, B. J., Hanson, M. E., Liverman, D. M., & Merideth, R. W. (1987). Global sustainability: Toward definition. *Environmental Management*, *11*(6), 713-719. https://doi.org/10.1007/BF01867238

Castaneda, M. G., Martinez, C. P., Marte, R., & Roxas, B. (2015). Explaining the environmentally-sustainable consumer behavior: A social capital perspective. *Social Responsibility Journal*, *11*(4), 658-676. https://doi.org/10.1108/SRJ-02-2014-0019

Chan, T. K. H., Cheung, C. M. K., & Lee, Z. W. Y. (2017). The state of online impulse-buying research: A literature analysis. *Information & Management*, *54*(2), 204-217. https://doi.org/10.1016/j.im.2016.06.001

Chanda, R. C., Vafaei-Zadeh, A., Hanifah, H., & Thurasamy, R. (2023). Modeling eco-friendly house purchasing intention: A combined study of PLS-SEM and fsQCA approaches. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, *18*(1), 123-157. https://doi.org/10.1108/IJHMA-04-2023-0059

Choi, D., & Johnson, K. K. P. (2019). Influences of environmental and hedonic motivations on intention to purchase green products: An extension of the theory of planned behavior. *Sustainable Production and Consumption*, *18*, 145-155. https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.02.001

Cohen, J. (2013). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2. bs). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203771587

Cooper, T. (2005). Slower Consumption Reflections on Product Life Spans and the "Throwaway Society". *Journal of Industrial Ecology*, *9*(1-2), 51-67. https://doi.org/10.1162/1088198054084671

Coşkun, R., & Altunışık, R. B. S. ve Yıldırım, E.(2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests. *Psychometrika*, *16*(3), 297-334. https://doi.org/10.1007/BF02310555

Çelik Varol, M. (2022). BİR SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÖRNEĞİ OLARAK İKİNCİ EL TÜKETİM. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, *4*(1), 51-68. https://doi.org/10.53281/kritik.1130993

Çinar, R., & Çubukcu, İ. (2009). *Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları -Karşılaştırmalı Bir Uygulama-*.

Çizel, B., Selçuk, O., & Atabay, E. (2020). Ortak Yöntem Yanlılığı Üzerine Sistematik Bir Yazın Taraması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *31*(1), 7-18. https://doi.org/10.17123/atad.713552.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (Vol. 2). Ankara: Pegem akademi.

Daly, H. E. (2006). Sustainable development—definitions, principles, policies. In *The future of sustainability* (pp. 39-53). Dordrecht: Springer Netherlands.

Dangi, N., Gupta, S., & Narula, S. (2020). Consumer buying behaviour and purchase intention of organic food: A conceptual framework. *Management of Environmental Quality An International Journal*.

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, *13*(3), 319-340. https://doi.org/10.2307/249008

Demir, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi: The effects of Global Climate Change on Biodiversity and Ecosystems Resources. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 037-054. https://doi.org/10.1501/Csaum_0000000013.

Devinney, T. M., Auger, P., & Eckhardt, G. M. (2010). *The myth of the ethical consumer hardback with DVD*. Cambridge University Press.

Dhandra, T. K. (2019). Achieving triple dividend through mindfulness: More sustainable consumption, less unsustainable consumption and more life satisfaction. *Ecological Economics*, *161*, 83-90. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.03.021

Dhir, A., Sadiq, M., Talwar, S., Sakashita, M., & Kaur, P. (2021). Why do retail consumers buy green apparel? A knowledge-attitude-behaviour-context perspective. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *59*, 102398. https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2020.102398.

Dictionary, O. E. (1993). Oxford english dictionary. *Simpson, JA & Weiner, ESC.–1989.*

Diekmann, A., & Preisendörfer, P. (1992). Persónliches umweltverhalten: Diskrepanzen zwischen anspruch und wirklichkeit. *Koelner zeitschrift fuer soziologie und sozialpsychologie*

Dimitrova, T., Ilieva, I., & Angelova, M. (2022). Exploring Factors Affecting Sustainable Consumption Behaviour. *Administrative Sciences*, *12*(4), Article 4. https://doi.org/10.3390/admsci12040155.

Dolan, P. (2002). The sustainability of "sustainable consumption". *Journal of Macromarketing*, *22*(2), 170-181.

Dunlap, R. E., & and Van Liere, K. D. (1978). The "New Environmental Paradigm". *The Journal of Environmental Education*, *9*(4), 10-19. https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875.

Duong, C. D. (2022). Big Five personality traits and green consumption: bridging the attitude-intention-behavior gap. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, *34*(6), 1123-1144.

Dursun, İ. (2016). Türkiye'de Sorumlu Tüketim Davranışı Üzerine Araştırmalar: Ulusal Makaleler ve Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Derleme/Responsible Consumption Researches in Turkey: A Review on National Studies and Dissertations. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(4), 1365-1391.

Dursun, Y., & Kocagöz, E. (2010). YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ VE REGRESYON: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.

Easterling, D., Miller, S., & Weinberger, N. (1995). Environmental consumerism: A process of children's socialization and families' resocialization. Psychology & Marketing, 12(6), 531-550. https://doi.org/10.1002/mar.4220120606

Engin, E., & Akgöz, B. E. (2013). *SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ*.

Eryeşil, A. (2023). SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM BAĞLAMINDA LOSTRA İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, *4*(2), 181-196. https://doi.org/10.58702/teyd.1268299

Eryiğit, C., Tektaş, Ö. Ö., Tunçel, N., Güneş, H. M., & Kavak, B. (2025). Sustainable Consumption Behaviors of Different Generations: A Qualitative Research. *International Journal of Consumer Studies*, *49*(3), e70068. https://doi.org/10.1111/ijcs.70068.

Eşkin, (2019). Sürdürülebilirlik Nedir? https://ekolojist.net/surdurulebilirlik-nedir/#google_vignette Erişim Tarihi: 08.01.2025.

Fey, C. F., Hu, T., & Delios, A. (2023). The Measurement and Communication of Effect Sizes in Management Research. *Management and Organization Review*, *19*(1), 176-197. https://doi.org/10.1017/mor.2022.2

Figueroa-García, E. C., García-Machado, J. J., & Pérez-Bustamante Yábar, D. C. (2018). Modeling the Social Factors That Determine Sustainable Consumption Behavior in the Community of Madrid. *Sustainability*, *10*(8), Article 8. https://doi.org/10.3390/su10082811

Fliegenschnee, M., & Schelakovsky, A. (1998). *Umweltpsychologie und Umweltbildung: eine Einführung aus humanökologischer Sicht*. Facultas. wuv/maudrich

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, *18*(1), 39-50. https://doi.org/10.1177/002224378101800104

Francis, A., & Sarangi, G. K. (2022). Sustainable consumer behaviour of Indian millennials: Some evidence. Current Research in Environmental Sustainability, 4, 100109.

Fuchs, D. A., & Lorek, S. (2005). Sustainable consumption governance: A history of promises and failures. *Journal of Consumer Policy*, *28*(3), 261-288.

Ganglmair-Wooliscroft, A., & Wooliscroft, B. (2019). Well-Being and Everyday Ethical Consumption. *Journal of Happiness Studies*, *20*(1), 141-163. https://doi.org/10.1007/s10902-017-9944-0

Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkinma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 196-215.

Gegez, A. E. (2015). Pazarlama Araştırmaları, İstanbul: Beta Yayınevi, 5.

Ghaffar, A., & Islam, T. (2024). Factors leading to sustainable consumption behavior: an empirical investigation among millennial consumers. *Kybernetes*, *53*(8), 2574-2592.

Gleim, M. R., Smith, J. S., Andrews, D., & Cronin, J. J. (2013). Against the Green: A Multi-method Examination of the Barriers to Green Consumption. *Journal of Retailing*, *89*(1), 44-61. https://doi.org/10.1016/j.jretai.2012.10.001.

Global Footprint Network (https://www.footprintnetwork.org/our-work/ecological-footprint/) Erişim Tarihi:10.01.2025.

Goh, S. K., & Balaji, M. S. (2016). Linking green skepticism to green purchase behavior. *Journal of Cleaner Production*, *131*, 629-638. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.04.122

Goodland, R. (1995). The Concept of Environmental Sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, *26*, 1-24.

Gravetter, F. J., & Forzano, L. B. (2003). Research methods. *Belmont, USA: Wadsworth/Thomson Learning.*

Gravetter, F. J., Forzano, L. A. B., & Rakow, T. (2009). *Research methods for the behavioral sciences* (p. 656). Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

Güngör, B., & Felekoğlu, B. (2018). Eko-verimlilik kavramı, gelişimi ve uygulanma süreci. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *20*(3), 90-104. https://doi.org/10.25092/baunfbed.481167

Hair, J., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2022). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*.

Hair, J., Hult, G. T. M., Ringle, C., Sarstedt, M., Danks, N., & Ray, S. (2021). *Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) Using R: A workbook.*

Hair, J., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *The Journal of Marketing Theory and Practice*, *19*, 139-151. https://doi.org/10.2753/MTP1069-6679190202

Hameed, I., Khan, K., Waris, I., & Zainab, B. (2022). Factors influencing the sustainable consumer behavior concerning the recycling of plastic waste. *Environmental Quality Management*, *32*(2), 197-207. https://doi.org/10.1002/tqem.21815

Hamzah, M. I., & Tanwir, N. S. (2021). Do pro-environmental factors lead to purchase intention of hybrid vehicles? The moderating effects of environmental knowledge. *Journal of Cleaner Production*, *279*, 123643

Han, H., & Yoon, H. J. (2015). Hotel customers' environmentally responsible behavioral intention: Impact of key constructs on decision in green consumerism. *International Journal of Hospitality Management*, *45*, 22-33. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2014.11.004

Hansen, U., & Schrader, U. (1997). A Modern Model of Consumption for a Sustainable Society. *Journal of Consumer Policy*, *20*(4), 443-468. https://doi.org/10.1023/A:1006842517219

Hanson, C. B. (2013). Environmental concern, attitude toward green corporate practices, and green consumer behavior in the United States and Canada. ASBBS e-journal, 9(1), 62.

Haron, S. A., Paim, L., & Yahaya, N. (2005). Towards sustainable consumption: an examination of environmental knowledge among Malaysians. *International Journal of Consumer Studies*, *29*(5), 426-436.

Hart, S. L., & Dowell, G. (2011). Invited Editorial: A Natural-Resource-Based View of the Firm: Fifteen Years After. *Journal of Management*, *37*(5), 1464-1479. https://doi.org/10.1177/0149206310390219

Hayta, A. (2009). SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞININ KAZANILMASINDA TÜKETİCİ EĞİTİMİNİN ROLÜ. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10*(3), Article 3.

Heiskanen, E., & Pantzar, M. (1997). Toward sustainable consumption: Two new perspectives. *Journal of Consumer policy*, *20*(4), 409-442.

Henseler, J., Hubona, G., & Ray, P. A. (2016). Using PLS path modeling in new technology research: Updated guidelines. *Industrial Management & Data Systems*, *116*(1), 2-20. https://doi.org/10.1108/IMDS-09-2015-0382

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *43*(1), 115-135. https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8

Hertwich, E., & Hordijk, L. (2002). *Life-cycle Approaches to Sustainable Consumption Workshop Proceedings, 22 November 2002*.

Hettiarachchi, W. N. (2020). Ecological intelligence towards ecological behaviour. *International Journal of All Research Writings*, *3*(5), 64-73.

Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. The Journal of environmental education, 18(2), 1-8.

Hirschl, B., Konrad, W., & Scholl, G. (2003). New concepts in product use for sustainable consumption. *Journal of Cleaner Production*, *11*(8), 873-881. https://doi.org/10.1016/S0959-6526(02)00162-2.

Hobson, K. (2002). Competing discourses of sustainable consumption: Does the'rationalisation of lifestyles' make sense?. *Environmental politics*, *11*(2), 95-120.

Hobson, K. (2004). Researching 'sustainable consumption'in Asia-Pacific cities. *Asia Pacific Viewpoint*, *45*(2), 279-288.

Holden, E. (2017). The imperatives of sustainable development: needs, justice, limits.

Hornibrook, S., May, C., & Fearne, A. (2015). Sustainable development and the consumer: Exploring the role of carbon labelling in retail supply chains. *Business Strategy and the Environment*, *24*(4), 266-276.

Hosta, M., & Zabkar, V. (2021). Antecedents of Environmentally and Socially Responsible Sustainable Consumer Behavior. *Journal of Business Ethics*, *171*(2), 273-293. https://doi.org/10.1007/s10551-019-04416-0

Hu, H.-H., Parsa, H. G., & Self, J. (2010). The Dynamics of Green Restaurant Patronage. *Cornell Hospitality Quarterly*, *51*(3), 344-362. https://doi.org/10.1177/1938965510370564

Huffman, A. H., Van Der Werff, B. R., Henning, J. B., & Watrous-Rodriguez, K. (2014). When do recycling attitudes predict recycling? An investigation of self-reported versus observed behavior. Journal of Environmental Psychology, 38, 262-270. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.03.006.

IISD, (1995). IDD, I. I. GATT, the WTO and Sustainable Development.

Irurah, D. K., & Boshoff, B. (2003). An interpretation of sustainable development and urban sustainability in low-cost housing and settlements in South Africa.

Ivascu, L., Mocan, M., Draghici, A., Turi, A., & Rus, S. (2015). Modeling the Green Supply Chain in the Context of sustainable Development. Procedia Economics and Finance, 26, 702-708.

İklim Değişikliği Başkanlığı, İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030) (https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/Iklim%20Degisikligine%20Uyum%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı.pdf). Erişim Tarihi: 15.02.2025.

İnal, M. E., Akın, M., Çiçek, R., & Toksarı, M. (2008). Tüketicilerin organik gıdalara ilişkin inançları, demografik özellikleri ve bireysel değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik bir araştırma. 13. *Ulusal Pazarlama Kongresi*, *30.*

İşçioğlu, T. E., & Yurdakul, D. (2018). İKİNCİ EL GİYİM MOTİVASYONLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE KEŞİFSEL BİR ARAŞTIRMA.

İşgüden, T. (1995). Gelişme İktisadı, Beta yayınları.

Jackson, T. (2005). Motivating sustainable consumption: A review of evidence on consumer behaviour and behavioural change. *Sustainable development research network*, *29*(1), 30-40

Jaiswal, D., & Kant, R. (2018). Green purchasing behaviour: A conceptual framework and empirical investigation of Indian consumers. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *41*, 60-69. https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2017.11.008

Jensen, B. B. (2002). Knowledge, action and pro-environmental behaviour. *Environmental education research*, *8*(3), 325-334.

Jones, P., Hillier, D., & Comfort, D. (2011). Shopping for tomorrow: promoting sustainable consumption within food stores. *British Food Journal*, *113*(7), 935-948.

Joshi, Y., & Rahman, Z. (2017). Investigating the determinants of consumers' sustainable purchase behaviour. *Sustainable Production and Consumption*, *10*, 110-120. https://doi.org/10.1016/j.spc.2017.02.002.

Kaman, D., & Bozkurt, Y. (2025). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Geleceği şekillendirecek stratejiler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (83), 299-316.

Kamboj, S., Sarmah, B., Gupta, S., & Dwivedi, Y. (2018). Examining branding co-creation in brand communities on social media: Applying the paradigm of Stimulus-Organism-Response. *International Journal of Information Management*, *39*, 169-185. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2017.12.001

Kang, S., & Hur, W.-M. (2012). Investigating the Antecedents of Green Brand Equity: A Sustainable Development Perspective. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, *19*(5), 306-316. https://doi.org/10.1002/csr.281

Kante, M., Chepken, C., & Oboko, R. (2018). Partial least square structural equation modellingâ' use in information systems: An updated guideline in exploratory settings. *Kabarak Journal of Research & Innovation*, *6*(1), Article 1. https://doi.org/10.58216/kjri.v6i1.125

Karalar, R., & Kiracı, H. (2010). Bireysel değerlerin sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik öğretmenler üzerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 79-106.

Karalar, R., & Kiracı, H. (2011). Çevresel sorunlara karşi bir çözüm önerisi olarak sürdürülebilir tüketim düşüncesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 63-76.

Kayhan, A. (2013). Birleşmiş milletler çevre programi üzerine bir inceleme. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, *33*(1), 61-90.

Kement, Ü. (2020). Tüketici Davranışlarının Çevre Dostu Davranış Türleri Kapsamında İncelenmesi: Alanya Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(1), Article 1. https://doi.org/10.33206/mjss.487606.

Kempton, W., Boster, J. S., & Hartley, J. A. (1995). *Environmental values in American culture*. mit Press.

Khan, S. N., & Mohsin, M. (2017). The power of emotional value: Exploring the effects of values on green product consumer choice behavior. Journal of Cleaner Production, 150, 65-74. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.02.187

Kiliç, S., & Aytaç, D. (2023). SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFİ OLARAK SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM VE GÖNÜLLÜ VERGİ UYUMU İLİŞKİSİ. *3. SEKTÖR SOSYAL EKONOMİ DERGİSİ*. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.06.2154

Kiracı, H. (2009). Tüketicilerin bireysel değerlerinin sürdürülebilir tüketim davranışıyla ilişkisi ve sınıf öğretmenleri üzerinde bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.*

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). The Guilford Press.

Klerk, H. M. de, Kearns, M., & Redwood, M. (2018). Controversial fashion, ethical concerns and environmentally significant behaviour: The case of the leather industry. *International Journal of Retail & Distribution Management*, *47*(1), 19-38. https://doi.org/10.1108/IJRDM-05-2017-0106.

Kocatürk, G. A. ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'NDA ÇEVREYE İLİŞKİN DÜZENLEMELERİN POLİTİK KAYNAKLARI. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 2-13.

Koçak, F., & Balci, V. (2010). Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 213-222. https://doi.org/10.1501/Csaum_0000000037

Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?. *Environmental education research*, *8*(3), 239-260

Korkmaz, S., & Sertoğlu, A. (2015). Genç Tüketicilerin Sürdürülebilir Gıda Tüketimi Davranışının Güven ve Değerlere Dayanan Planlı Davranış Teorisi Kapsamında Tartışılması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *31*(1), 127-152. https://doi.org/10.17065/huniibf.103659

Köysüren, T., & Şener, E. (2024). GÖNÜLLÜ SADELİK VE MİNİMALİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRESEL BİLİNCİN ARACI ROLÜ. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*. https://doi.org/10.15659/ppad.17.3.1409250

Kumar, B., Manrai, A. K., & Manrai, L. A. (2017). Purchasing behaviour for environmentally sustainable products: A conceptual framework and empirical study. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *34*, 1-9. https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2016.09.004

Kumar, S., & Yadav, R. (2021). The impact of shopping motivation on sustainable consumption: A study in the context of green apparel. *Journal of Cleaner Production*, *295*, 126239. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126239.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj Ve Dezavantajlari–Türkiye İncelemesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *8*(29), 4896-4916.

Laroche, M., Bergeron, J., & Barbaro-Forleo, G. (2001). Targeting consumers who are willing to pay more for environmentally friendly products. *Journal of Consumer Marketing*, *18*(6), 503-520. https://doi.org/10.1108/EUM0000000006155

Lavuri, R. (2022). Organic green purchasing: Moderation of environmental protection emotion and price sensitivity. *Journal of Cleaner Production*, *368*, 133113. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133113.

Leal Filho, W., Trevisan, L. V., Rampasso, I. S., Anholon, R., Dinis, M. A. P., Brandli, L. L., ... & Mazutti, J. (2023). When the alarm bells ring: Why the UN sustainable development goals may not be achieved by 2030. *Journal of Cleaner Production*, *407*, 137108.

Leclercq-Machado, L., Alvarez-Risco, A., Gómez-Prado, R., Cuya-Velásquez, B. B., Esquerre-Botton, S., Morales-Ríos, F., Almanza-Cruz, C., Castillo-Benancio, S., Anderson-Seminario, M. de las M., Del-Aguila-Arcentales, S., & Yáñez, J. A. (2022). Sustainable Fashion and Consumption Patterns in Peru: An Environmental-Attitude-Intention-Behavior Analysis. *Sustainability*, *14*(16), Article 16. https://doi.org/10.3390/su14169965

Lee, C. K. C., Levy, D. S., & Yap, C. S. F. (2015). How does the theory of consumption values contribute to place identity and sustainable consumption? *International Journal of Consumer Studies*, *39*(6), 597-607. https://doi.org/10.1111/ijcs.12231

Lee, J. D., Bahl, A., Black, G. S., Duber-Smith, D. C., & Vowles, N. S. (2016). Sustainable and non-sustainable consumer behavior in young adults. *Young Consumers*, *17*(1), 78-93. https://doi.org/10.1108/YC-08-2015-00548

Lee, K. (2009). Gender differences in Hong Kong adolescent consumers' green purchasing behavior. *Journal of Consumer Marketing*, *26*(2), 87-96. https://doi.org/10.1108/07363760910940456

Lee, K. (2014). Predictors of Sustainable Consumption among Young Educated Consumers in Hong Kong. Journal of International Consumer Marketing, 26(3), 217-238. https://doi.org/10.1080/08961530.2014.900249

Legris, P., Ingham, J., & Collerette, P. (2003). Why do people use information technology? A critical review of the technology acceptance model. *Information*

& Management, *40*(3), 191-204. https://doi.org/10.1016/S0378-7206(01)00143-4

Li, Y.-M., Lee, Y.-L., & Lien, N.-J. (2012). Online Social Advertising via Influential Endorsers. *International Journal of Electronic Commerce*, *16*(3), 119-154. https://doi.org/10.2753/JEC1086-4415160305.

Lorek, S., & Fuchs, D. (2013). Strong sustainable consumption governance–precondition for a degrowth path?. *Journal of cleaner production*, *38*, 36-43.

Luchs, M. G., & Mooradian, T. A. (2012). Sex, Personality, and Sustainable Consumer Behaviour: Elucidating the Gender Effect. *Journal of Consumer Policy*, *35*(1), 127-144. https://doi.org/10.1007/s10603-011-9179-0

Luo, L., Arizmendi, C., & Gates, K. M. (2019). Exploratory Factor Analysis (EFA) Programs in R. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, *26*(5), 819-826. https://doi.org/10.1080/10705511.2019.1615835

Magno, F., Cassia, F., & Ringle, C. M. (2022). A brief review of partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) use in quality management studies. *The TQM Journal*, *36*(5), 1242-1251. https://doi.org/10.1108/TQM-06-2022-0197

Mangleburg, T. F., Doney, P. M., & Bristol, T. (2004). Shopping with friends and teens' susceptibility to peer influence. Journal of Retailing, 80(2), 101-116. https://doi.org/10.1016/j.jretai.2004.04.005.

Mankoff, J. C., Blevis, E., Borning, A., Friedman, B., Fussell, S. R., Hasbrouck, J., ... & Sengers, P. (2007, April). Environmental sustainability and interaction. In *CHI'07 extended abstracts on Human factors in computing systems* (pp. 2121-2124).

Martínez-López, F. J., Gázquez-Abad, J. C., & Sousa, C. M. P. (2013). Structural equation modelling in marketing and business research. *European Journal of Marketing*, *47*(1/2), 115-152. https://doi.org/10.1108/03090561311285484

Matharu, M., Jain, R., & Kamboj, S. (2021). Understanding the impact of lifestyle on sustainable consumption behavior: A sharing economy perspective. *MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL QUALITY*, *32*(1), 20-40. https://doi.org/10.1108/MEQ-02-2020-0036

Mathieson, K. (1991). Predicting User Intentions: Comparing the Technology Acceptance Model with the Theory of Planned Behavior. *Information Systems Research*. https://doi.org/10.1287/isre.2.3.173

McKenzie, S. (2004). Social sustainability: towards some definitions.

McLaren, S. J. (2007). *Defining a Role for Sustainable Consumption Initiatives In New Zealand*.

Meadows, D. H., Meadows, D. H., Randers, J., & Behrens III, W. W. (1972). The limits to growth: a report to the club of Rome (1972). *Google Scholar*, *91*(2).

Mehrabian, A., & Russell, J. A. (1974). *An approach to environmental psychology* (ss. xii, 266). The MIT Press.

Mehrotra, A. A., Sengupta, D., M. El Khoury, C., & Arkadan, F. (2025). Sustainable consumption behavior among Bahraini young female consumers. *Social Responsibility Journal*, *21*(1), 133-153.

Minh, T. C., & Quynh, N. N. T. (2024). Factors affecting sustainable consumption behavior: Roles of pandemics and perceived consumer effectiveness. *Cleaner and responsible consumption*, *12*, 100158.

Moll, H. C., Noorman, K. J., Kok, R., Engström, R., Throne-Holst, H., & Clark, C. (2005). Pursuing More Sustainable Consumption by Analyzing Household Metabolism in European Countries and Cities. *Journal of Industrial Ecology*, *9*(1-2), 259-275. https://doi.org/10.1162/1088198054084662.

Mont, O., & Bleischwitz, R. (2007). Sustainable consumption and resource management in the light of life cycle thinking. *European Environment*, *17*(1), 59-76.

Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals. *Journal of Environmental Sustainability*, *1*(1), 1-10. https://doi.org/10.14448/jes.01.0002

Mostafa, M. M. (2007). Gender differences in Egyptian consumers' green purchase behaviour: the effects of environmental knowledge, concern and attitude. *International journal of consumer studies*, *31*(3), 220-229.

Munasinghe, M. (2001). Sustainable development and climate change: applying the sustainomics transdisciplinary meta-framework. *International Journal of Global Environmental Issues*, *1*(1), 13-55.

Munasinghe, M. (2009). Sustainable development in practice. *New York: Cambridge.*

Munitlak-Ivanovic, O., Zubović, J., & Mitić, P. (2017). Relationship between sustainable development and green economy emphasis on green finance and banking. *Економика пољопривреде*, *64*(4), 1467-1482.

Munksgaard, J., Wier, M., Lenzen, M., & Dey, C. (2002, November). Indicators for the environmental pressure of consumption. In Interim Report IR-02-073 Life-cycle Approaches to Sustainable Consumption Workshop Proceedings, 22 November 2002 (p. 171).

Murphy, J., & Cohen, M. J. (2001). Sustainable consumption: environmental policy and the social sciences. In *Exploring Sustainable Consumption* (pp. 225-240). Pergamon.

Ng, S. I., Lim, X.-J., Hall, C. M., Tee, K. K., Basha, N. K., Ibrahim, W. S. N. B., & Naderi Koupaei, S. (2022). Time for Tea: Factors of Service Quality, Memorable Tourism Experience and Loyalty in Sustainable Tea Tourism Destination. *Sustainability*, *14*(21), Article 21. https://doi.org/10.3390/su142114327

Ngo, T. T. A., Vo, C. H., Tran, N. L., Nguyen, K. V., Tran, T. D., & Trinh, Y. N. (2024). Factors influencing Generation Z's intention to purchase sustainable

clothing products in Vietnam. *PLOS ONE*, *19*(12), e0315502. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0315502

Nyborg, K. (2003). The Impact of Public Policy on Social and Moral Norms: Some Examples. Journal of Consumer Policy, 26(3), 259-277. https://doi.org/10.1023/A:1025622223207

Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim kültürü: Yetinen toplumdan tüketen topluma*. Sistem Yayıncılık.

Ozmehmet, E. (2008). Dünyada ve Tükiye Sürdürülebilir Kalkinma Yaklaşimlari. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *3*(12), 1853-1876.

Öbük, D. N., & Sınmaz, S. (2024). İklim Değişikliği Süreci ve Türkiye'de İklim Değişikliği Eylem Planlarının Mekânsal Perspektifi. *Kent Akademisi*, *17*(3), 939-960. https://doi.org/10.35674/kent.1451207.

Örnekci, Ö. Ü. A. N. (2024). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Kesişim Noktası: İklim Eylemi. *SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK*, 68.

Özdemir, N., & Sunaoğlu, Ş. K. (2023). KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞINA ETKİSİ. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *56*, Article 56. https://doi.org/10.30794/pausbed.1171780

Özgül, E. (2010). *TÜKETİCİLERİN DEĞER YAPILARI, GÖNÜLLÜ SADE YAŞAM TARZI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*.

Park, H. S. (2000). Relationships among attitudes and subjective norms: Testing the theory of reasoned action across cultures. *Communication Studies*, *51*(2), 162-175. https://doi.org/10.1080/10510970009388516

Parris, T. M., & Kates, R. W. (2003). C HARACTERIZING AND M EASURING S USTAINABLE D EVELOPMENT. *Annual Review of Environment and Resources*, *28*(1), 559-586. https://doi.org/10.1146/annurev.energy.28.050302.105551

Peattie, K., & Collins, A. (2009). Guest editorial: Perspectives on sustainable consumption. *International Journal of Consumer Studies*, *33*(2), 107-112.

Pehlivan Yirci, N. (2024). SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFİ SORUMLU TÜKETİM VE ÜRETİM LİTERATÜRÜNÜN GÖRSELLEŞTİRİLMESİNE DAİR BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, *59*(3), 1613-1644. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.24.09.2420.

Pigou, A. C. (1912). *Wealth and Welfare*. London: Macmillan and Co. Ltd.

Pigou, A. C. (1962[1920]). *The Economics of Welfare*. London: Macmillan Co. Ltd.

Piligrimienė, Ž., Žukauskaitė, A., Korzilius, H., Banytė, J., & Dovalienė, A. (2020). Internal and External Determinants of Consumer Engagement in Sustainable Consumption. *Sustainability*, *12*(4), Article 4. https://doi.org/10.3390/su12041349

Pinto, D. C., Nique, W. M., Añaña, E. da S., & Herter, M. M. (2011). Green consumer values: How do personal values influence environmentally responsible water consumption? *International Journal of Consumer Studies*, *35*(2), 122-131. https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2010.00962.x.

PLASTICS FOR CHANGE, https://www.plasticsforchange.org/blog/why-buy-recycled-products?rq=why%20buy%20recycled%20 Erişim Tarihi: 01.06.2025.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, *88*(5), 879-903. https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879

Pop, R.-A., Săplăcan, Z., & Alt, M.-A. (2020). Social Media Goes Green—The Impact of Social Media on Green Cosmetics Purchase Motivation and Intention. *Information*, *11*(9), Article 9. https://doi.org/10.3390/info11090447

Portney, K. E. (2015). *Sustainability*. MIT Press.

Prescott-Allen, R. (1991). *Caring for the earth: A strategy for sustainable living*. International Union for the Conservation of Nature (IUCN).

Purwanto, A., & Sudargini, Y. (2021). Partial Least Squares Structural Squation Modeling (PLS-SEM) Analysis for Social and Management Research: A Literature Review. *Journal of Industrial Engineering & Management Research*, *2*(4), Article 4. https://doi.org/10.7777/jiemar.v2i4.168.

Quoquab, F., Mohammad, J., & Sukari, N. N. (2019). A multiple-item scale for measuring "sustainable consumption behaviour" construct: Development and psychometric evaluation. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, *31*(4), 791-816.

Quoquab, F., & Mohammad, J. (2020). A review of sustainable consumption (2000 to 2020): What we know and what we need to know. Journal of Global Marketing, 33(5), 305-334.

Ratner, B. (2009). The correlation coefficient: Its values range between +1/−1, or do they? *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, *17*(2), 139-142. https://doi.org/10.1057/jt.2009.5

Rausch, T. M., & Kopplin, C. S. (2021). Bridge the gap: Consumers' purchase intention and behavior regarding sustainable clothing. *Journal of Cleaner Production*, *278*, 123882. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123882

Richardson, H. A., Simmering, M. J., & Sturman, M. C. (2009). A Tale of Three Perspectives: Examining Post Hoc Statistical Techniques for Detection and Correction of Common Method Variance. *Organizational Research Methods*, *12*(4), 762-800. https://doi.org/10.1177/1094428109332834.

Robert, K. W., Parris, T. M., & Leiserowitz, A. A. (2005). What is sustainable development? Goals, indicators, values, and practice. *Environment: science and policy for sustainable development*, *47*(3), 8-21.

Roemer, E., Schuberth, F., & Henseler, J. (2021). HTMT2–an improved criterion for assessing discriminant validity in structural equation modeling. *Industrial*

Management & Data Systems, *121*(12), 2637-2650. https://doi.org/10.1108/IMDS-02-2021-0082

Rydin, (2004). Rethinking Planning for Urban Sustainability'Report to Royal Institution of Chartered Surveyors Foundation. (https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/92253/1/92253.pdf). Erişim tarihi: 15.01.2025.

S, S., & Mohanasundaram, T. (2024). Fit Indices in Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis: Reporting Guidelines. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, *24*(7), 561-577. https://doi.org/10.9734/ajeba/2024/v24i71430

Saari, U. A., Damberg, S., Frömbling, L., & Ringle, C. M. (2021). Sustainable consumption behavior of Europeans: The influence of environmental knowledge and risk perception on environmental concern and behavioral intention. *Ecological Economics*, *189*, 107155. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107155.

Sachs, J.D., Lafortune, G., Fuller, G. (2024). The SGDs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report 2024. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. Doi: 10.25546/108572). Erişim Tarihi: 18.03.2025 (https://sdgtransformationcenter.org/reports/sustainable-development-report-2024).

Sakalasooriya, N. (2021). Conceptual Analysis of Sustainability and Sustainable Development. *Open Journal of Social Sciences*, *9*(3), Article 3. https://doi.org/10.4236/jss.2021.93026

Salazar, H. A., Oerlemans, L., & van Stroe-Biezen, S. (2013). Social influence on sustainable consumption: Evidence from a behavioural experiment. International Journal of Consumer Studies, 37(2), 172-180. https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2012.01110.x.

Sanne, C. (2002). Willing consumers—or locked-in? Policies for a sustainable consumption. *Ecological economics*, *42*(1-2), 273-287.

Săplăcan, Z., & Márton, B. (2019). Determinants of Adopting a Zero Waste Consumer Lifestyle. *REGIONAL AND BUSINESS STUDIES*, *11*(2), Article 2. https://doi.org/10.33568/rbs.2410

SARGIN, S., & DURSUN, Y. (2023). *Sustainable consumption behaviour: A conceptual assessment*. 400-412. https://doi.org/10.15295/bmij.v11i1.2184.

Sarstedt, M., Hair Jr, J. F., Cheah, J. H., Becker, J. M., & Ringle, C. M. (2019). How to specify, estimate, and validate higher-order constructs in PLS-SEM. *Australasian marketing journal*, *27*(3), 197-211.

Sarstedt, M., Richter, N. F., Hauff, S., & Ringle, C. M. (2024). Combined importance–performance map analysis (cIPMA) in partial least squares structural equation modeling (PLS–SEM): a SmartPLS 4 tutorial. *Journal of Marketing Analytics*, *12*(4), 746-760. SmartPLS 4. Bönningstedt: SmartPLS. (https://www.smartpls.com)

Savari, M., & Khaleghi, B. (2023). Application of the extended theory of planned behavior in predicting the behavioral intentions of Iranian local communities toward forest conservation. Frontiers in Psychology, 14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1121396.

Savaş, D. A. (2022). Sürdürülebilir tüketim ve çevre araştırmalarına yönelik bir analiz. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, *7*(2), 81-100.

Schaefer, A., & Crane, A. (2005). Addressing Sustainability and Consumption. *Journal of Macromarketing*, *25*(1), 76-92. https://doi.org/10.1177/0276146705274987.

Schmithüsen, F. J. (2013). Three hundred years of applied sustainability in forestry. *Working papers/Forest Policy and Forest Economics Department of Forest Sciences. International series*, *2013*(1).

Schwartz, S. H. (1977). Normative Influences on Altruism1. İçinde L. Berkowitz (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (C. 10, ss. 221-279). Academic Press. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60358-5

Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, *50*(4), 19-45. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x

Sekaran, U. (2016). Research methods for business: A skill building approach. John Wiley & Sons.

Seyfang, G. (2004). Consuming values and contested cultures: a critical analysis of the UK strategy for sustainable consumption and production. *Review of social economy*, *62*(3), 323-33.

Seyfang, G. (2013). Shopping for sustainability: can sustainable consumption promote ecological citizenship?. In *Citizenship, environment, economy* (pp. 137-153). Routledge.

Sharpley, R. (2000). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Journal of Sustainable Tourism - J SUSTAIN TOUR*, *8*, 1-19. https://doi.org/10.1080/09669580008667346

Shimul, A. S., Cheah, I., & Khan, B. B. (2022). Investigating Female Shoppers' Attitude and Purchase Intention toward Green Cosmetics in South Africa. *Journal of Global Marketing*, *35*(1), 37-56. https://doi.org/10.1080/08911762.2021.1934770

Shmueli, G., Ray, S., Estrada, J. M. V., & Chatla, S. B. (2016). The elephant in the room: Predictive performance of PLS models. *Journal of business Research*, *69*(10), 4552-4564

Shrestha, N. (2020). Detecting Multicollinearity in Regression Analysis. *American Journal of Applied Mathematics and Statistics*, *8*, 39-42. https://doi.org/10.12691/ajams-8-2-1

Singh, M., & Tripathi, A. (2016). Determinants of sustainable/green consumption: A review. *International Journal of Environmental Technology and Management*, *19*, 316. https://doi.org/10.1504/IJETM.2016.10003118

Sitarz, D. (1993). Agenda 21: The earth summit strategy to save our planet.

Southerton, D., Chappells, H., & Van Vliet, B. (Eds.). (2004). *Sustainable consumption: The implications of changing infrastructures of provision*. Edward Elgar Publishing.8.

Stern, P. C. (2000). New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, *56*(3), 407-424. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175

Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L. (1999). A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism. *Human Ecology Review*, *6*(2), 81-97.

Stevens, C. (2009). Gender and Sustainable Development. *International journal of innovation and sustainable development (Print)*, *4*(2-3).

Stevens, C. (2010, February). Linking sustainable consumption and production: The government role. In *Natural resources forum* (Vol. 34, No. 1, pp. 16-23). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

Strateji, T. C., & Başkanlığı, B. (2019). On birinci kalkınma planı (2019-2023). *TC Cumhurbaşkanlığı*. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf). Erişim Tarihi: 10.03.2025.

Strateji, T. C., & Başkanlığı, B. (2023). On ikinci kalkınma planı (2024-2028). *TC Cumhurbaşkanlığı*. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf). Erişim Tarihi: 10.03.2025.

Suki, N. M. (2013). Young consumer ecological behaviour: The effects of environmental knowledge, healthy food, and healthy way of life with the

moderation of gender and age. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, *24*(6), 726-737. https://doi.org/10.1108/MEQ-02-2013-0010.

Sultana, N., Amin, S., & Islam, A. (2022). Influence of perceived environmental knowledge and environmental concern on customers' green hotel visit intention: mediating role of green trust. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, *14*(2), 223-243.

Sun, Y., Wang, S., Gao, L., & Li, J. (2018). Unearthing the effects of personality traits on consumer's attitude and intention to buy green products. *Natural Hazards*, *93*(1), 299-314.

Sustainable Development Report, (2024). (https://dashboards.sdgindex.org/map/goals/SDG12). Erişim Tarihi: 10.02.2025.

Sustainable Development Report, (2024). **(https://dashboards.sdgindex.org/map/goals/SDG13**). Erişim Tarihi: 18.02.2025.

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar, Sorumlu Üretim ve Tüketim Hedefi (https://www.kureselamaclar.org/amaclar/sorumlu-uretim-ve-tuketim/) Erişim Tarihi: 10.02.2025.

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar, İklim Eylemi (https://www.kureselamaclar.org/amaclar/iklim-eylemi/) Erişim Tarihi: 18.02.2025.

Swaney, J. A. (1987). Elements of a Neoinstitutional Environmental Economics. Journal of Economic Issues, 21(4), 1739–1779. https://doi.org/10.1080/00213624.1987.11504721.

Şahin, S. A. L. İ. H., & Göcen, C. (2021). SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI BAĞLAMINDA COĞRAFYA EĞİTİMİ. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(46).

Şen, H., Kaya, A., & Alpaslan, B. (2018). A Historical and Current Perspective on Sustainability. *Ekonomik Yaklasim*, *29*(107), 1. https://doi.org/10.5455/ey.39101

Şen, M. B. (2022). SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM ODAKLI GRAFİK TASARIM ÖRNEKLERİ. *Art-e Sanat Dergisi*, *15*(29), 392-415. https://doi.org/10.21602/sduarte.1080125

Şener, A., & Hazer, O. (2008). Values and sustainable consumption behavior of women: a Turkish sample. *Sustainable development*, *16*(5), 291-300.

T.C Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33). Erişim Tarihi: 12.01.2025.

T.C KALKINMA BAKANLIĞI, ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI (2019-2023) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SuKaynaklariYonetimi_ve_GuvenligiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf#page=20.61 Erişim Tarihi: 01.06.2025.

Teşkilatı, D. P. (1990). Altıncı beş yıllık kalkınma planı 1990-1994. https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf). Erişim Tarihi: 01.03.2025.

Teşkilatı, D. P. (1996). Yedinci beş yıllık kalkınma planı 1996-2000. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf). Erişim Tarihi: 01.03.2025.

Teşkilatı, D. P. (2006). Dokuzuncu kalkınma planı 2007-2013. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/03/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani_2007-2013.pdf). Erişim Tarihi: 05.03.2025.

Teşkilatı, D. P. (2013). Onuncu kalkınma planı (2014-2018). *Ankara: DPT*, 38-49. (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf). Erişim Tarihi: 05.03.2025.

Thøgersen, J. (2009). Consumer Decision-Making with Regard to Organic Food Products. İçinde *Traditional Food Production and Rural Sustainable Development*. Routledge.

Throne-Holst, H., Stø, E., & Strandbakken, P. (2007). The role of consumption and consumers in zero emission strategies. *Journal of Cleaner Production*, *15*(13), 1328-1336. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2006.07.018

Trudel, R. (2019). Sustainable consumer behavior. *Consumer Psychology Review*, *2*(1), 85-96. https://doi.org/10.1002/arcp.1045

Turan, A. H. (2008). İnternet alışverişi tüketici davranışını belirleyen etmenler: geliştirilmiş Teknoloji Kabul Modeli (E-TAM) ile bir model önerisi. *Akademik Bilişim*, *8*, 723-731.

Turner, R. K., & Pearce, D. W. (1990). *The ethical foundations of sustainable economic development* (p. 1). London: International Institute for Environment and Development.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TUİK), (https://data.tuik.gov.tr). Erişim Tarihi: 01.04.2025.

Türkiye SKA Endeksi ve Gösterge Panoları, 2024 **(https://dashboards.sdgindex.org/profiles/turkiye)** Erişim Tarihi: 20.03.2025.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2025/electricity . Erişim Tarihi: 04.06.2025.

UN (1996). (https://docs.un.org/en/A/CONF.165/14). Erişim Tarihi: 13.01.2025.

UN, (2020). https://sdgs.un.org/topics/sustainable-consumption-and-production Erişim Tarihi: 13.04.2025.

UN (2024). (https://turkiye.un.org/tr/sdgs). Erişim Tarihi: 20.01.2025.

UN AGENDA 21, (https://sdgs.un.org/publications/agenda21). Erişim Tarihi: 12.01.2025.

UNDP, https://www.undp.org/sustainable-development-goals Erişim Tarihi: 20.01.2025.

United Nations. (1972). UN Stockholm Environment Declaration. Stockholm: UN.

United Nations Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development (https://sdgs.un.org/goals) Erişim Tarihi: 05.01.2025.

van Doorn, J., & Verhoef, P. C. (2011). Willingness to pay for organic products: Differences between virtue and vice foods. International Journal of Research in Marketing, 28(3), 167-180. https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2011.02.005

Vermeir, I., & Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values. *Ecological Economics*, *64*(3), 542-553. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2007.03.007

Vet, H. C. W. D., Adèr, H. J., Terwee, C. B., & Pouwer, F. (2005). Are factor analytical techniques used appropriately in the validation of health status questionnaires? A systematic review on the quality of factor analysis of the SF-36. *Quality of Life Research*, *14*(5), 1203-1218. https://doi.org/10.1007/s11136-004-5742-3

Visvanathan, C., & Kumar, S. (2007). 3Rs (Reduce, Reuse, and Recycle) Initiatives in Asia. In International Conference on Cleaner Technologies and Environmental Management. India: Pondicherry.

Vivien, F. D. (2008). Sustainable development: An overview of economic proposals. *SAPI EN. S. Surveys and Perspectives Integrating Environment and Society*, (1.2).

Wang, P., Liu, Q., & Qi, Y. (2014). Factors influencing sustainable consumption behaviors: A survey of the rural residents in China. *Journal of Cleaner Production*, *63*, 152-165. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.05.007

Wang, S., Fan, J., Zhao, D., Yang, S., & Fu, Y. (2016). Predicting consumers' intention to adopt hybrid electric vehicles: Using an extended version of the theory of

planned behavior model. *Transportation*, *43*(1), 123-143. https://doi.org/10.1007/s11116-014-9567-9

Wang, X., & Zhang, C. (2020). Contingent effects of social norms on tourists' pro-environmental behaviours: The role of Chinese traditionality. Journal of Sustainable Tourism, 28(10), 1646-1664. https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1746795

Wang, Y., Han, J., Li, J., & Mou, C. (2025). Perceived environmental responsibility: how environmental pollution promotes self-improvement product preference. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, *37*(3), 730-749

Wang, Y. M., Zaman, H. M. F., & Alvi, A. K. (2022). Linkage of Green Brand Positioning and Green Customer Value With Green Purchase Intention: The Mediating and Moderating Role of Attitude Toward Green Brand and Green Trust. *SAGE Open*, *12*(2), 21582440221102441. https://doi.org/10.1177/21582440221102441

WCED, S. W. S. (1987). World commission on environment and development. Our common future, 17(1), 1-91.

Weigel, R. H. (1983). Environmental attitudes and the prediction of behavior. *Environmental psychology: Directions and perspectives*, *257*, 287

Weiland, S., Hickmann, T., Lederer, M., Marquardt, J., & Schwindenhammer, S. (2021). The 2030 Agenda for Sustainable Development: Transformative Change through the Sustainable Development Goals? *Politics and Governance*, *9*(1), 90-95. https://doi.org/10.17645/pag.v9i1.4191

Weston, R., & GoreJr., P. A. (2006). A Brief Guide to Structural Equation Modeling. *The Counseling Psychologist*, *34*(5), 719-751. https://doi.org/10.1177/0011000006286345

White, K., & Simpson, B. (2013). When Do (and Don't) Normative Appeals Influence Sustainable Consumer Behaviors? Journal of Marketing, 77(2), 78-95. https://doi.org/10.1509/jm.11.0278

Whitmarsh, L., & O'Neill, S. (2010). Green identity, green living? The role of pro-environmental self-identity in determining consistency across diverse pro-environmental behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, *30*(3), 305-314. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.01.003.

Wolff, F., & Schönherr, N. (2011). The impact evaluation of sustainable consumption policy instruments. *Journal of consumer policy*, *34*(1), 43-66.

Wood, W., & Hayes, T. (2012). Social Influence on consumer decisions: Motives, modes, and consequences. Journal of Consumer Psychology, 22(3), 324-328. https://doi.org/10.1016/j.jcps.2012.05.003

WORLD METEOROLOGICAL ORGANIZATION (WMO), https://wmo.int/media/update/enhancing-water-resources-knowledge-climate-action, Erişim Tarihi: 02.05.2025.

WWF (World Wide Fund for Nature https://www.wwf.org.tr/kesfet/tatli_su/turkiyede_su_kaynaklarinin_guncel_durumu/ Erişim Tarihi: 01.06.2025.

WWF http://www.suyunyolculugu.org.tr/ben-ne-yapabilirim.html Erişim Tarihi: 01.06.2025.

Xiao, J. J., & Li, H. (2011). Sustainable Consumption and Life Satisfaction. *Social Indicators Research*, *104*(2), 323-329. https://doi.org/10.1007/s11205-010-9746-9.

Xie, S., & Madni, G. R. (2023). Impact of social media on young generation's green consumption behavior through subjective norms and perceived green value. *Sustainability*, *15*(4), 3739.

Yadav, R., & Pathak, G. S. (2017). Determinants of Consumers' Green Purchase Behavior in a Developing Nation: Applying and Extending the Theory of Planned Behavior. *Ecological Economics*, *134*, 114-122. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2016.12.019

Yang, X., & Zhang, L. (2024). Understanding residents' green purchasing behavior from a perspective of the ecological personality traits: the moderating role of gender. *The Social Science Journal*, *61*(3), 668-685.

Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri/concept of sustainability and sustainable production strategies for business practices. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(14), 63-86.

Yazar, K. H. (2006). *Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük kent planlama yöntem önerisi* (Doctoral dissertation, Ankara Universitesi (Turkey)).

Yıldırım, O., & Nuri, F. İ. (2018). Sustainable Development under the Historical Development Process. *Econworld: Sustainable Development, Lisbon.*

Yıldız, O., & Kelleci, A. (2022). *Z kuşağının sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörlere yönelik keşifsel bir araştırma*. http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/6920

Yildiz, D., & Uzunsakal, E. (2018). *ALAN ARAŞTIRMALARINDA GÜVENİLİRLİK TESTLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TARIMSAL VERİLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA*.

Yilmaz, H., & Yücel, T. (2022). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Uluslararası Çalışmalar ve Eleştirileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *5*(3), 691-702. https://doi.org/10.33712/mana.1181239

Yolles, M., & Fink, G. (2014). *The Sustainability of Sustainability*. *3*(2).

Yoo, F., Jung, H. J., & Oh, K. W. (2021). Motivators and Barriers for Buying Intention of Upcycled Fashion Products in China. *Sustainability*, *13*(5), 2584. https://doi.org/10.3390/su13052584

Yu, T.-Y., Yu, T.-K., & Chao, C.-M. (2017). Understanding Taiwanese undergraduate students' pro-environmental behavioral intention towards green products in the

fight against climate change. *Journal of Cleaner Production*, *161*, 390-402. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.05.115.

Zhao, W., & Schroeder, P. (2010, February). Sustainable consumption and production: Trends, challenges and options for the Asia-Pacific region. In *Natural Resources Forum* (Vol. 34, No. 1, pp. 4-15). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

EKLER

EK 1: ETİK KURUL ONAY BELGESİ

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI
25 NİSAN 2025	2025-04

KARAR NO 64: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan İşletme Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'in danışmanlığında yüksek lisans programı 702214010 numaralı öğrencimiz Gözde DORUK' un "Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak anket sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR'in danışmanlığında yüksek lisans programı 702214010 numaralı öğrencimiz Gözde DORUK' un "Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak anket sorularının fikri, hukuki cezai ve idari bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya (sorulara verilecek cevaplar ceza kanunları bakımından suç teşkil etmesi durumunda ilgili makamlara bildirme yükümlülüğü ilgili sorumlu araştırmacı, yardımcı. danışman ve diğerleri) ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

EK 2: ANKET FORMU

TÜKETİCİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu anket formu, Bursa Uludağ Üniversitesi İşletme Tezli Yüksek Lisans Programı'nda yürütülen yüksek lisans tezi için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışını etkileyen faktörleri belirlemektir. Özel bilgilerin istenmediği ve sonuçları sadece bilimsel amaçlı olarak kullanılacak bu anketin cevaplanma süresi yaklaşık 5 dakikadır. Değerli zamanınızı ayırdığınız için şimdiden çok teşekkür ederiz.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM DAVRANIŞI: Doğal kaynakların korunmasını gözeten, atıkların ve çevreye zarar veren diğer maddelerin kullanımını en aza indirmeyi amaçlayan tüketim davranışlarını ifade etmektedir.

Gözde DORUK
Bursa Uludağ Üniversitesi, SBE, İşletme Yüksek Lisans Öğrencisi

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR
Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

1. **Cinsiyetiniz**

   ( ) Kadın ( ) Erkek

2. **Yaşınız**

   ( ) 20 ve altı ( ) 21-30 ( ) 31-40

   ( ) 41-50 ( )51-60 ( ) 61 ve üzeri

3. **Eğitim Durumunuz**

   ( ) İlköğretim ( ) Ortaöğretim ( ) Lise ( ) Ön Lisans

   ( ) Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora

4. Medeni Durumunuz

( ) Bekar ( ) Evli

5. Aylık Geliriniz

( ) 15.000 TL ve altı ( ) 15.001–25.000 TL ( ) 25.001–35.000 TL

( ) 35.001–45.000 TL ( ) 45.001–55.000 TL ( ) 55.001–65.000 TL

( ) 65.001–75.000 TL ( ) 71.000 TL ve üzeri

Aşağıda sürdürülebilir tüketim davranışlarını belirlemeye yönelik ifadeler verilmiştir. İfadeleri ölçeğe göre değerlendiriniz.	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
Aile ve/veya arkadaş çevrem, çevrenin korunması konusunda kendilerinin izinden gitmem için beni motive eder.					
Sosyal hizmet veya çevre örgütlerinde gönüllü olarak yer alırım.					
Marketlerde organik veya ekolojik ürünler olduğu gerçeğinden hareketle bu tür ürünleri satın alırım.					
Çevreye özen göstermek ailemde bir gelenektir.					
Yaşadığım yerde atıkların geri dönüşüm için ayrılması normaldir.					
Çevre yararına bir faaliyet gerçekleştirmem için arkadaşlarımdan baskı gördüğümü hissederim.					
Kendimi çevre yanlısı insan grubuna ait olmak zorunda hissediyorum.					
Benim için önemli olan çoğu insan, ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmam gerektiğini düşünüyor.					
Satın aldığım ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmam beklenir.					
Sosyal çevre ve kamuoyu, sürdürülebilir bir şekilde yaşamayı savunuyor.					
İnsanlar, sürdürülebilir ürün kullanımıyla topluma olumlu katkıda bulunacağım konusunda bana güvenebilirler.					
Satın aldığım ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanıp kullanmamam bana bağlıdır.					
Ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kolayca kullanabilirim.					

İstersem, ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kolayca kullanabilirim.					
Ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmak için yeterli zamanım ve enerjim var.					
Ürünleri sürdürülebilir bir şekilde kullanmak benim için kolaydır.					
Ürünleri sürdürülebilir şekilde kullanmak istiyorum.					
Gelecekte ürünleri sürdürülebilir şekilde kullanmayı denemek isterim.					
Satın almak için mağazada aktif olarak sürdürülebilir ürünler ararım.					
Sürdürülebilir ürünlerin kullanımını tercih eder ve çevreme tavsiye ederim.					
Çevre konusunda endişeliyim.					
Çevrenin durumu sağlık kalitemi etkilemektedir.					
Çevreyi korumak için fedakarlık yapmaya hazırım.					
Bireylerin çevreyi koruma sorumluluğu olduğunu düşünüyorum.					
Bir satın alma işlemi yaparken çevre konusunu dikkate alırım.					
Ekolojik nedenlerden dolayı satın aldığım temel ürünlerimi değiştirdim.					
Çevre koruma konularıyla duygusal olarak da ilgilenirim.					
Çevrenin korunmasına yardımcı olmak için sürdürülebilir olmayan tüketimimi azaltmaya istekliyim.					
Sürdürülebilir satın almanın kirliliğin azaltılmasına ve çevrenin iyileştirilmesine yardımcı olacağına inanıyorum.					
Sürdürülebilir satın almanın doğal kaynakların savurgan kullanımını azaltmaya yardımcı olacağına inanıyorum					
Sürdürülebilir satın almanın doğal kaynakların korunmasına yardımcı olacağına inanıyorum.					
Sürdürülebilir satın alma faaliyetlerine dahil olduğumda kendimi iyi hissediyorum.					
Alışveriş yaparken, ürünlerde çevreye zararlı içerik olup olmadığını bilinçli olarak kontrol ederim.					
Alışveriş yaparken bilinçli olarak çevre dostu ambalajlı ürünleri seçerim.					
Diğerlerinden daha pahalı olsalar bile sürdürülebilir ürünleri satın almayı tercih ederim.					
Satın alırken, ürün ambalajı üzerinde çevre ve sürdürülebilirliğe ilişkin etiketleri arar ve incelerim.					
Tüketiciler ne satın alacaklarına karar verirken en ucuz olan ile çevre ve toplum için en iyi olanı dengelemelidir.					
Çevrenin korunması söz konusu olduğunda en büyük sorumluluk aşırı					

tüketimde bulunanlara aittir.					
Tüketiciler karar verirken çevreyi paydaşlarından biri olarak görmelidir.					
Çevreye karşı sorumlu olmak için tüketicilerin dünyanın sınırlı fiziksel ve sosyal kaynaklarını dikkate alarak alışveriş yapmaları gerekir.					
Çevre açısından güvenli ürünler ve ambalajlar satın aldığımı biliyorum.					
Geri dönüşüm hakkında ortalama bir insandan daha fazla şey biliyorum.					
Çöp sahalarına giden atık miktarını azaltan ürünleri ve ambalajları nasıl ayırt edeceğimi biliyorum.					
Ürün paketleri üzerindeki çevresel ifadeleri ve sembolleri anlıyorum.					
Çevresel konular hakkında yeterli bilgiye sahibim.					
Sürdürülebilir ürünlerle ilgili olarak başkalarıyla etkileşim kurmak için sosyal medyayı kullanıyorum.					
Sosyal medyada sürdürülebilir ürünlerle ilgili paylaşılan bilgilere güvenirim.					
Sosyal medyada paylaşılan bilgiler sürdürülebilir ürün/ürünlerin satın alınmasını etkiler.					
Sosyal medyadaki çevresel bilgiler aracılığıyla sürdürülebilir ürünler hakkında geri bildirim alırım.					
Sosyal medyada sürdürülebilir ürünlerle ilgili paylaşılan bilgilere güvenmem.					